

INDEX 339202

NOTATKI

KWARTALNIK TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PŁOCKIEGO

PŁOCKIE

Płock

1/254

2018

ISSN 0029-389X

INFORMACJA DLA AUTORÓW

Materiały do „Notatek Płockich prosimy przysyłać w 1 egzemplarzu (wydruk komputerowy wraz z płytą CD), napisane zgodnie z normą (tj. 30 wierszy na stronie, 65 znaków w wierszu, bez poprawek), maksymalna objętość 15 stron wraz z przypisami.

Prosimy również o krótką informację Autora o sobie: wykształcenie, tytuł lub stopień naukowy, miejsce zatrudnienia, telefon i adres e-mail do wiadomości redakcji.

Artykuł prosimy zaopatrzyć w abstrakt w języku polskim o objętości do 250 znaków oraz zestawienie słów kluczowych (nie więcej niż 5).

Prosimy o dołączenie, po przypisach, tytuł artykułu i „Summary” w języku angielskim o objętości do 300 znaków.

Informujemy, że wydrukowanie artykułu uwarunkowane jest uzyskaniem pozytywnej recenzji wydawniczej.

Redakcja „Notatek Płockich”

Na okładce: Szkoła Podstawowa nr 1 im. Armii Krajowej w Gostyninie
Rys. Anna Michalak

Skład i druk:
Wydawnictwo i Poligrafia „IWANOWSKI”
ul. Dziewiarska 7, 09-407 Płock
e-mail: wydawnictwo@iwanowski.com.pl

PŁOCK NOTICES

SCIENTIFIC SOCIETY OF PŁOCK
(published since July 1956)

1/254
JANUARY – MARCH
2018

EDITORIAL BOARD

WIESŁAW KOŃSKI
(EDITOR-IN-CHIEF)

KRYSTYNA STASZEWSKA
(EDITORIAL SECRETARY)

MAŁGORZATA DUCH
(LANGUAGE EDITOR)

GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI

AGNIESZKA KRZĘTOWSKA
(STATISTICAL EDITOR)

ANDRZEJ JERZY PAPIEROWSKI

RENATA WALCZAK

SCIENTIFIC COUNCIL

PROF. DR HAB. SC. ZBIGNIEW KRUSZEWSKI
(CHAIRMAN)

REV. PROF. DR HAB. AMANTIUS AKIMJAK (Slovakia)
PROF. DR HAB. ROMUALD BRAZIS (Lithuania)
DR MARIAN CHUDZYŃSKI

REV. PROF. DR HAB. MICHAŁ M. GRZYBOWSKI
DR HAB. HENRYKA ILGIEWICZ (Lithuania)
PROF. DR HAB. SC. JANUSZ ZIELIŃSKI
PROF. DR HAB. SC. DANIELA ŻUK

EDITORIAL ADDRESS:

pl. Narutowicza 8
09-402 Płock

tel. (0-24) 262-26-04, 366-99-50

e-mail: notatkiplockie@gmail.com
www.tnp.org.pl

NOTATKI PŁOCKIE

KWARTALNIK TOWARZYSTWA
NAUKOWEGO PŁOCKIEGO
(ukazuje się od lipca 1956 r.)

1/254
STYCZEŃ – MARZEC
2018

KOLEGIUM REDAKCYJNE

WIESŁAW KOŃSKI
(REDAKTOR NACZELNY)

KRYSTYNA STASZEWSKA
(SEKRETARZ REDAKCJI)

MAŁGORZATA DUCH
(REDAKTOR JĘZYKOWY)

GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI

AGNIESZKA KRZĘTOWSKA
(REDAKTOR STATYSTYCZNY)

ANDRZEJ JERZY PAPIEROWSKI

RENATA WALCZAK

RADA NAUKOWA

PROF. NADZW. DR HAB. INŻ. ZBIGNIEW KRUSZEWSKI
(PRZEWODNICZĄCY)

KS. PROF. DR HAB. AMANTIUS AKIMJAK (Słowacja)
PROF. DR HAB. ROMUALD BRAZIS (Litwa)
DR MARIAN CHUDZYŃSKI

KS. PROF. DR HAB. MICHAŁ M. GRZYBOWSKI
DR HAB. HENRYKA ILGIEWICZ (Litwa)
PROF. DR HAB. INŻ. JANUSZ ZIELIŃSKI
PROF. DR HAB. INŻ. DANIELA ŻUK

ADRES REDAKCJI:

pl. Narutowicza 8
09-402 Płock

tel. (0-24) 262-26-04, 366-99-50

e-mail: notatkiplockie@gmail.com
www.tnp.org.pl

LIST OF CONTENTS

WŁODZIMIERZ SERAFIMOWICZ AN OUTLINE OF SPATIAL DEVELOPMENT PLANNING IN PŁOCK	4
WOJCIECH JERZY GÓRCZYK THE REFORMERS CHURCH IN WĘGROW OF THE FOUNDATION OF THE GOVERNOR OF PŁOCK, THE STAROSTE OF PRZASNYSZ, JAN DOBROGOST KRASIŃSKI, BEARING THE ŚLEPOWRON COAT OF ARM.....	13
ALEKSANDRA MARIA KRYSIAK STANISŁAW AUGUST THUGUTT (1873-1941). ŁĘCZYCHANIN. CO-FOUNDER OF THE FOUNDATIONS OF THE SECOND REPUBLIC OF POLAND	22
GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI STEFAN ZAWIDZKI (1906-1920) – THE HEROIC DEFENDER OF PŁOCK IN 1920.....	34
RYSZARD WODZYŃSKI MEMORIES FROM THE ACTIVITY OF PŁOCK SCOUTING IN THE YEARS 1945-1950.....	40
KRZYSZTOF BUCZKOWSKI MUNICIPAL LABOR OFFICE IN PŁOCK – 10 YEARS OF ACTIVITY	44
OUR AUTHORS	48
REVIEW BARBARA KONARSKA-PABINIAK [ED.], <i>GOSTYNIN BIOGRAPHICAL DICTIONARY</i> (Rev. Jan Bolesław Nycek).....	49
CHRONICAL THE SOLEMN MEETING OF THE PŁOCK SCIENTIFIC SOCIETY ORGANIZED ON THE OCCASION OF THE 100 TH ANNIVERSARY OF INDEPENDENCE OF POLAND Barbara Konarska-Pabiniak	51
II CONGRESS OF SCIENTIFIC SOCIETIES IN POLAND Zbigniew Kruszewski	56
BIBLIOGRAPHY OF MAZOVIAN PŁOCK FOR THE PERIOD I I – 31 III 2017	58

SPIS TREŚCI

WŁODZIMIERZ SERAFIMOWICZ ZARYS PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO W PŁOCKU	4
WOJCIECH JERZY GÓRCZYK KOŚCIÓŁ REFORMATÓW W WĘGROWIE FUNDACJI WOJEWODY PŁOCKIEGO, STAROSTY PRZASNYSKIEGO, JANA DOBROGOSTA KRASIŃSKIEGO HERBU ŚLEPOWRON	13
ALEKSANDRA MARIA KRYSIAK STANISŁAW AUGUST THUGUTT (1873-1941). ŁĘCZYCHANIN. WSPÓŁTWÓRCA ZRĘBÓW II RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ	22
GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI STEFAN ZAWIDZKI (1906-1920) – BOHATERSKI OBROŃCA PŁOCKA W 1920 R.	34
RYSZARD WODZYŃSKI WSPOMNIENIA Z DZIAŁALNOŚCI HARCERSTWA PŁOCKIEGO W LATACH 1945-1950.....	40
KRZYSZTOF BUCZKOWSKI MIEJSKI URZĄD PRACY W PŁOCKU – 10 LAT DZIAŁALNOŚCI.....	44
OUR AUTHORS	48
RECENZJA BARBARA KONARSKA-PABINIAK [RED.], <i>GOSTYNIŃSKI SŁOWNIK BIOGRAFICZNY</i> (Rec. Jan Bolesław Nycek).....	49
KRONIKA UROCZYSTE POSIEDZENIE TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PŁOCKIEGO ZORGANIZOWANE Z OKAZJI OBCHODÓW 100-LECIA NIEPODLEGŁOŚCI Barbara Konarska-Pabiniak	51
II KONGRES TOWARZYSTW NAUKOWYCH W POLSCE Zbigniew Kruszewski	56
BIBLIOGRAFIA MAZOWSZA PŁOCKIEGO ZA OKRES I I – 31 III 2017 R.	58

DOCENT DOKTOR WIESŁAW KOŃSKI
SEKRETARZ GENERALNY TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PŁOCKIEGO,
CZŁONEK HONOROWY ZMARŁ 5 KWIETNIA 2018 R.

Doc. dr Wiesław Koński, z wykształcenia dziennikarz po studiach na Uniwersytecie Warszawskim, od 1980 r. był członkiem Towarzystwa Naukowego Płockiego. Od 35 lat pełnił w nim funkcję Sekretarza Generalnego. Od 38 lat był redaktorem naczelnym kwartalnika „Notatki Płockie”, jednocześnie przewodniczył Komisji Wydawniczej TNP. W 2016 r. otrzymał godność Członka Honorowego TNP. Był badaczem i popularyzatorem prasy i mediów lokalnych. Wynikiem jego wieloletniej pracy jest książka pt. *Dwa wieki prasy płockiej*. Jako dziennikarz opublikował ponad 1500 artykułów, w tym dotyczących Płocka i Mazowsza Płockiego. Za swoją działalność był wielokrotnie odznaczany m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Cześć Jego pamięci!

ZARYS PLANOWANIA PRZESTRZENNEGO W PŁOCKU

Abstrakt

Artykuł stanowi zarys informacji urbanistycznych o Płocku, ze szczególnym uwzględnieniem okresu od II rozbioru Polski, gdy miasto znalazło się pod okupacją pruską, a trzech pruskich urbanistów-geometrów zaplanowało przekształcić średniowieczny Płock w miasto nowoczesne. Dalszy rozwój Płocka dokonał się począwszy od XIX w. w ramach Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego (zaboru rosyjskiego). Kolejny ważny okres stanowi dwudziestolecie międzywojenne, gdy powstały ważne dla miasta obiekty jak drogi kolejowe, most drogowo-kolejowy, stocznia rzeczna itp., które niestety nie zdążyły zaprocentować ekonomicznie z uwagi na II wojnę światową. Po wojnie i okresie początkowego застоju gospodarczego miasto zaczęło się uprzemysławiać i rozbudowywać. Ogromne przyspieszenie nastąpiło wraz z decyzją z 1959 r. w sprawie budowy Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych, gdy budownictwo przemysłowe wymusiło budowę nowych osiedli mieszkaniowych. Po okresie prosperity lat 70. nastąpił ogromny kryzys społeczno-gospodarczy w latach 80. Spowodowało to utworzenie w 1989 r. III Rzeczypospolitej, kraju niezależnego od ZSRR. Po okresie przejściowym i wprowadzeniu demokracji oraz zasad gospodarki rynkowej nastąpiło kolejne ożywienie gospodarcze, szczególnie po wejściu Polski w 2004 r. do Unii Europejskiej.

Słowa kluczowe: urbanistyka, planowanie przestrzenne, osiedla miejskie

Zarys historii budownictwa w Płocku

W okresie panowania Mieszka I (922/945-992) i Bolesława Chrobrego (967-1025) Mazowsze wchodziło w skład ówczesnego Państwa Polskiego jako jedna z głównych prowincji, Płock został jego stolicą. Założeniem miasta Płocka w układzie przestrzennym stał się drewniany gród obronny zbudowany w końcu X w. na Wzgórzu Zamkowym. Wcześniej w tym miejscu funkcjonował pogański ośrodek kultowy Słowian Mazowieckich. O wyborze tego wzgórza na budowę grodu, a następnie zamku książęcego, zdecydowało obronne położenie tego terenu. Zapewniała go wysoka skarpa, wypiętrzona o ok. 50 m ponad lustro Wisły, otoczona Wisłą i ówczesną rzeką Plotą, płynącą wzdłuż obecnej ul. Mostowej. Z efektów prac wykopaliskowych wynika, że pierwszy gród był otoczony wałem drewniano-ziemnym w kształcie owalnym (o średnicy ok. 50 m) i znajdował się w miejscu obecnego Muzeum Diecezjalnego, od strony Wisły był dodatkowo zabezpieczony podwójną fosą. Utworzenie na Wzgórzu Zamkowym na południowy wschód od grodu – podgrodzia, obsługującego załogę książęcą, stanowiło zaczyn ważnego ośrodka osadniczego i politycznego. Istotnym elementem dla aktywności gospodarczej tego ośrodka była dogodna przeprawa przez Wisłę, sprzyjająca targom. Tędy przybiegała droga handlowa pomiędzy Rusią a Pomorzem i Wielkopolską¹.

W latach 1037-1047, w wyniku buntu pogańskiego, na Mazowszu powstaje nowy byt państwowy ze stolicą w Płocku. Przywódcą zostaje Miećław, zbuntowany cześnik króla Mieszka II Lamberta (990-1034). Jako nowy władca wznosi kamienną kaplicę pałacową z absydą i lożą emporową². Po zwycięskiej bitwie Kazimierza I Odnowiciela (1016-1058) nad Miećławem (zm. w 1047 r.) Mazowsze z Płockiem ponownie zostało włączone pod władzę Piastów. Za panowania Bolesława II Szczodrego (1042-1081) w 1075 r. zostało utworzone w Płocku biskupstwo mazowieckie. Po wypędzeniu z Polski Bolesława Śmiałego – władcą Polski od 1079 r. został jego młodszy brat książę Władysław I Herman (1043-1102), który zarządzał krajem z Płocka. W okresie jego panowania wybudowano monumentalną aulę pałacową (wielopiętrowe palatium o wymiarach 14,2x10,9 m), otoczono gród płocki wałem drewniano-ziemnym oraz murem kamiennym.

Według najnowszych analiz badań archeologicznych najstarszym obiektem murowanym w Płocku był nieistniejący obecnie kościół romański powstały w II połowie XI w. w rejonie obecnego dziedzińca opactwa pobenedyktyńskiego, wcześniej błędnie oceniany jako palatium z rotundą z czasów króla Bolesława Chrobrego. W tymże czasie przed obecną fasadą katedry wzniesiono murowaną romańską rotundę z absydą (istniała w tym miejscu do końca

XIII w.). Na wysoki poziom kultury wczesnośredniowiecznego Płocka w okresie panowania księcia Bolesława Krzywoustego (1086-1138), młodszego syna Władysława I Hermana, wyjątkowy wpływ miał Aleksander z Malonne (zm. 1156 r.), który pełniąc w latach 1129-1156 funkcję płockiego biskupa równocześnie zajmował się mecenatem artystycznym (pochodził z terenu dzisiejszej Belgii). Z jego inicjatywy powstała w Płocku romańska katedra, konsekrowana w 1144 r.³

O ile początki Płocka związane są od X w. ze Wzgórzem Zamkowym, to pierwsza większa zwarta zabudowa mieszkalna jako osada „przyrodowa” powstała w XI w. w rejonie obecnego placu Narutowicza (Rynku Kanonicznego). U stóp Wzgórza Zamkowego przy przeprawie przez Wisłę powstała osada targowo-rybacka. Od tego czasu płocki zespół osadniczy powiększał się sukcesywnie, powstawały wyspecjalizowane warsztaty rzemieślnicze, nawiązywały się rozliczne kontakty handlowe. Miasto uzyskało charakter rzemieślniczo-handlowy. Na przełomie XI i XII w. w Płocku było piętnaście tabern – karczm. W XII w. i w pierwszej połowie XIII w. na terenie pomiędzy Wzgórzem Dominikańskim a obecną ul. Kościuszki powstała osada wczesnomiejska. Całość dotychczasowej zabudowy stanowiło tzw. miasto biskupie z rynkiem nazywanym w okresie późniejszym Rynkiem Kanonicznym (obecnie placem Narutowicza)⁴.

Zapleczem produkcyjnym dla grodu płockiego oraz innych grodów pełniących centralne funkcje w określonych dzielnicach kraju były liczne wsie służebne, położone w niewielkiej odległości i posiadające zbliżone nazwy. *Przykładowo wieś o nazwie Winiary zajmowała się głównie produkcją wina przeznaczonego na stół książęcy, a wieś Tokary – produkowała drewniane talerze, misy, kubki, itp., w Kobiernikach – powstawały kobierce służące do ozdoby, w Łagiewnikach – wytwarzano piwo i miód, w Cieślach – mieszkali budowniczowie, w Kucharach – zajmowano się obsługą kuchni dworskiej, w Konarach – opiekowano się końmi księcia, w Świniarach – wypasano stada nierogacizny, w Woźnikach – mieszkali wytwórcy wozów konnych, w Kowarach – kowale, w Szewcach – szewcy, w Psarach – hodowcy psów myśliwskich i załoga wspierająca łowy, w Drwatach – drwale, w Rybakach – rybacy.*

Na zahamowanie rozwoju Płocka w XII i XIII w. wpłynęły częste napady i klęski wojenne. Ogromne zniszczenia miasta dokonywane były przez Prusów, Pomorzan, Litwinów, Rusinów i Władysława I Łokietka (1261-1333) w latach: 1222, 1243, 1262, 1286 i 1325.

W okresie panowania księcia Konrada I Mazowieckiego (1187-1247) Płock uzyskał w 1237 r. od biskupa płockiego Piotra I Półkozica przywilej lokacyjny na prawie chełmińskim. Umożliwiło to założenie drugiej osady targowej, która stanowiła odmienną jednostkę o własnym systemie czynszów i sądownictwa. Lokacja ta dotyczyła terenu pomiędzy Wzgórzami Zamkowym i Dominikańskim a grodem – określała granice nowego miasta. Punktami orientacyjnymi w dokumencie lokacyjnym były: *od zachodu – studnia przy kościele Wojstawa, na północy – studnia żydowska i na wschodzie – cmentarz (kurhany) przy drodze publicznej do Czerwińska (na północ od klasztoru Dominikanów)*. Zabudowę Płocka wyznaczały wówczas tereny wokół dzisiejszych ulic Grodzkiej i Małachowskiego oraz placów Narutowicza i Starego Rynku.

W okresie panowania księcia Ziemowita I (1247-1262) doszło do wstępnego scalenia w jeden organizm miejski obu osad płockich: biskupiej i książęcej. Następnym etapem rozwoju Płocka w XIII w. była zabudowa wokół kolegiaty św. Michała – obecnie L.O. im. Marszałka Stanisława Małachowskiego (południowy zachód od obecnego Starego Rynku) i powstanie osiedla kupców i rzemieślników żydowskich (północny wschód od tegoż rynku).

Na przełomie XIII i XIV w. wokół rynku mieszczańskiego (Stary Rynek) utworzyło się miasto książęce. W końcu XIV w. wokół dwóch placów handlowych: rynek biskupi oraz rynek mieszczański powstało miasto średniowieczne. W ocenie wieloletniego dyrektora Muzeum Diecezjalnego w Płocku ks. Tadeusza Żebrowskiego (1925-2014) ówczesny Płock posiadał powierzchnię 14-20 ha (obszar o długości ok. 700 m i szerokości ok. 200-300 m). Kolejna zabudowa dokonana się wokół kościoła św. Idziego (w okolicach obecnej ul. Królewieckiej i południowej części obecnego Nowego Rynku). Według ks. Tadeusza Żebrowskiego pierwszy murowany zespół zamkowy powstał ok. 1290 r. za czasów księcia płockiego Bolesława II (1251-1313), który od 1262 r. do 1275 r. współrządził z bratem księstwem mazowieckim, później zaś zarządzał tylko księstwem płockim. Książę mazowiecki Wacław (1293-1336) zwany Wańką nadał miastu nowe prawo średzkie. W okresie jego panowania (od 1313 r.) Płock przestał być własnością biskupią, natomiast w 1322 r. nastąpiło powiększenie obszaru miasta. Na cele zabudowy przeznaczono tereny kościelne przyległe do Niegłos oraz od ujścia rzeki Brzeźnicy do Wisły wzdłuż jej brzegów do kościoła św. Marcina.

Księstwo płockie zostało w 1329 r. pokonane przez króla czeskiego Jana I Luksemburczyka (1296-1346) i mistrza krzyżackiego Wenera. Funkcjonowało

przez 22 lata jako czeskie lenno. W latach 1351-1370 księstwo znalazło się pod panowaniem króla Kazimierza III Wielkiego (1310-1370). W dokumencie z 5 kwietnia 1361 r. król Kazimierz Wielki przekazał miastu 60 łanów ziemi. Płocki zespół osadniczy obejmował wówczas grunty: *od wsi kościelnej Kostrogaj do wsi kościelnej Trzepowo aż do środka strumienia Brzeźnicy, strumieniem tym do miejsca, gdzie wspomniana rzeczka wpada do Wisły, do środka Wisły mierząc jej szerokość. Od drugiej strony granice począwszy od Długiego Kamienia aż do granic wsi Podolszyce, od tych zaś granic, aż do granic wsi Ośnica, od tych zaś granic ponownie do połowy rzeki Wisły.* Za czasów Kazimierza Wielkiego w latach 1353-1368 miasto zostało otoczone fosą i murem obronnym o długości ok. 1700 m i wysokości 9 m, z basztami co ok. 33 m oraz trzema bramami. Osada miejska była połączona mostkiem nad fosą z zamkiem książęcym, który dodatkowo został wzmocniony drugim murem. Ponadto powstał nowy gotycki kościół farny (obecnie kolegiacki), a przy nim najstarsza płocka parafia pw. św. Bartłomieja.

W 1405 r. księżna Aleksandra (1360-1434), siostra króla Władysława II Jagiełły (1352/1362-1434), księcia żona Siemowita IV (1352-1426) ufundowała szpital św. Trójcy. W czasie wielkiej wojny z Zakonem Krzyżackim w 1410 r. Płock był główną bazą zaopatrzeniową dla wojsk polskich. Do pierwszych murowanych domów gotyckich poza zamkiem należy zaliczyć: tzw. „dom przy murze” (dom prepozyta kapitulnego Dzierżawca) wybudowany ok. 1390 r. (obecnie znany jako Dom Pod Trąbami), dom kanonika Stefana z Maniszewa – wzniesiony ok. 1445 r. (obecnie siedziba Towarzystwa Naukowego Płockiego) oraz dwór biskupi z lat 40 XV w. (obecnie skrzydło gmachu Sądów obok TNP). Pozostałe budynki były drewniane (ok. 200). W wyniku przedwczesnej śmierci księcia płockiego Janusza II (1455-1495) w 1495 r. w okresie panowania króla Jana Olbrachta (1459-1501) nastąpiło przyłączenie księstwa płockiego do Korony i Płock został stolicą województwa i starostwa płockiego⁵.

Od 1529 r. starostwem płockim zarządzała królowa Bona Sforza (1494-1557), żona króla Zygmunta I Starego (1467-1548). Na jej polecenie starosta Andrzej Sieprski (1492-1572) odrestaurował zamek płocki, rozbudował swoją siedzibę – zameczek (obecny Dom Pod Trąbami), wybudował w 1556 r. most przez Wisłę oraz most przez Plotę, który połączył Wzgórze Zamkowe (wówczas Ostrów Tumski) z miastem. W 1580 r. liczba mieszkańców zwiększyła się do ok. 5 tys., a budynków – do ok. 600. Wówczas około połowa zabudowy osady była poza murami obronnymi, gdzie rozciągały się rozległe

przedmieścia zwane od nazw bram miejskich: Bielskim, Dobrzyńskim i Grodzkim (Wyszogrodzkiem) oraz Starą Przystanią (przedmieście nad Wisłą – poniżej skarpy). Według Wawrzyńca z Wrzeczca w 1603 r. Płock zawierał: *budynki wzniesione bądź z cegieł, bądź z drzewa, rynek, ulice, bramy, dojścia i drogi brukowane kamieniami, 14 bogatych kościołów i kaplic.* W latach 1624-1625 w wyniku wielkiej epidemii i głodu zmarło ok. 1500 mieszkańców.

Po tragicznej wojnie w latach 1656-1657 r. ze Szwecją i w okresie zastoju gospodarczego w Płocku pozostało w 1664 r.: *domów mieszczzańskich 36, żydowskich 7, szlacheckich i duchownych kilkanaście, mieszkańców tylko około tysiąca.* Kolejna wojna północna (1700-1721) spowodowała następne ogromne zniszczenia. Według lustracji z 1725 r. w mieście było tylko 10 kamieniczek (5 mieszczzańskich, 2 szlacheckie i 3 żydowskie), 64 domów drewnianych a gmach zamku znajdował się w stanie ruiny. Wielowiekowa drewniana zabudowa Płocka była przyczyną wielkich pożarów, które niszczyły duże części miasta. Największe klęski pożarowe odnotowano w latach: 1511, 1530, 1545, 1616, 1638, 1641, 1656 i 1857. Do ogromnych strat, jakie miasto i mieszkańcy ponosili w wiekach ubiegłych, były zarazy (epidemie), które dziesiątkowały ludzi. Zarazy (tzw. „morowe powietrze”) wystąpiły w latach: 1526, 1552, 1572, 1588, 1603, 1625, 1630, 1652, 1656, 1660, 1661, 1662, 1667, 1708, 1710 i 1734. W 1782 r. Płock liczył tylko 1411 mieszkańców⁶.

W latach 1793-1806 po II rozbiórce Polski Płock pod okupacją pruską został siedzibą władz kamery i regencji. Miasto przestało pełnić funkcję wojewódzkie po 298 latach. Z danych Augusta C. Holsche (pruskiego dyrektora regencji białostockiej) zamieszczonych w opracowaniu pt. „Geografia i statystyka Zachodnich, Południowych i Nowych Prus Wschodnich” wynikało, że w 1800 r. w Płocku zamieszkiwało 2578 osób, miasto liczyło 11 kościołów a domów było 389, w tym 27 murowanych. W 1810 r. liczba domów zmniejsza się do 354, natomiast w 1827 r. wzrasta – do 484 (w tym 127 drewnianych). W 1806 r. wojska Napoleona wkraczają do Płocka, od 1807 r. miasto zostało stolicą departamentu w Księstwie Warszawskim. W latach 1803-1816 nastąpiło rozebranie murów obronnych i bram miejskich. W 1812 r. powstał teatr w budynku dawnego kościoła św. Trójcy.

Odbudowa i kolejna rozbudowa miasta poza jego ówczesne granice nastąpiła w drugiej połowie XVIII w. i w wieku XIX. W 1815 r. Płock zostaje miastem wojewódzkim (gubernialnym) w Królestwie Polskim w ramach zaboru rosyjskiego. Trwało to do 1915 r., tj. do zajęcia Płocka przez Niemców (w czasie I wojny światowej).

W 1820 r. powołano Towarzystwo Naukowe Płockie. W latach 1824-1827 Jakub Kubicki wybudował klasycystyczny ratusz. W latach 1836-1839 wybudowany został most łyżwowy na Wiśle. Od 1846 r. uruchomiono żeglugę parową na Wiśle. W 1869 r. otworzono szkołę Niedzielno-Handlową (obecnie Zespół Szkół Ekonomicznych im. Ludwika Krzywickiego) oraz powstało jedno z pierwszych na polskich ziemiach spółdzielcze Stowarzyszenie Spożywców „Zgoda”. Według danych z 1860 r. w Płocku było: 5 kościołów, 2 klasztory, 5 kaplic, 566 domów, w tym 387 murowanych (203 parterowych, 133 jednopiętrowych i 51 dwupiętrowych).

W 1906 r. zostaje uruchomione Gimnazjum Polskiej Macierzy Szkolnej (obecnie Liceum Ogólnokształcące im. Władysława Jagiełły). W dniu 15 sierpnia 1914 r. zakończono budowę kompleksu katedralno-klasztornego mariawitów (Świątynia Miłosierdzia i Miłości). Na przełomie XIX i XX w. liczba domów drewnianych zaczęła się zmniejszać, choć jeszcze w 1913 r. stanowiła blisko 50% wszystkich budynków. Po I wojnie światowej w II Rzeczypospolitej Polskiej Płock zostaje miastem powiatowym w województwie warszawskim. W 1921 r. w Płocku było ok. 1000 domów (w tym 706 murowanych), natomiast w 1939 r. – ok. 1800 budynków (w tym ok. 1300 murowanych). W dwudziestoleciu międzywojennym poza portem rzeczonym wybudowano jednotorowe linie kolejowe do Kutna i Sierpca, natomiast dopiero w 1938 r. powstał stały most drogowo-kolejowy na Wiśle.

Po II wojnie światowej w 1960 r. na liczbę 2694 budynków – 1889 stanowiły budynki murowane. W późniejszym okresie Polski Ludowej budowano obiekty wielorodzinne z żelbetowych prefabrykatów wieloblokowych i wielokopułowych, budynki jednorodzinne z cegły lub bloczków, niewielki procent stanowiło budownictwo drewniane. Po 1989 r. zrezygnowano z energochłonnych i nieekonomicznych technologii z bloków prefabrykowanych. Obecnie przeważa budownictwo mieszkaniowe wielorodzinne mieszane – z bloczków i w technologii żelbetowej „na mokro”. W 1970 r. uruchomiono III Ogólnokształcące Liceum. W 1973 r. otwarto Wojewódzki Szpital Zespolony na Winiarach. W 1975 r. Płock kolejny raz zostaje miastem wojewódzkim. W 1982 r. ogromna powódź zalewa Radziwie i rozpoczyna się budowa nowego osiedla mieszkaniowego, a w zasadzie dzielnicy mieszkaniowej Podolszyce. W wyniku reformy administracyjnej kraju Płock zostaje od 1999 r. siedzibą powiatu w województwie mazowieckim. Płock – miasto o najdłuższym stażu wojewódzkim przestało pełnić tę funkcję. Na pocieszenie można uznać, że miasto jest stolicą przemysłu

petrochemicznego i siedzibą jednego z największych przedsiębiorstw w Europie Środkowo-Wschodniej (PKN Orlen).

W 2007 r. oddano do eksploatacji nowy most na Wiśle – most Solidarności. 26 lutego 2008 r. Rada Miasta Płocka uchwaliła nowy Statut Miasta Płocka, w którym przyjęto nazwę „Stołeczne Książęce Miasto Płock”.

Początki planowania przestrzennego

Na przełomie XVIII i XIX w. powstało kilka projektów zmieniających zasadniczo istniejący układ przestrzenny Płocka, znacznie rozszerzający obszar miasta. Realizacja tych projektów zatarała nieco czytelny układ średniowieczny. Zlikwidowano miejskie obwarowania urządzając w ich miejscu nowe ciągi uliczne, m.in. Szeroka (obecnie Kwiatka). Ważną osią zabudowy stała się nowa ulica o obecnej nazwie Tum ska. Nową dzielnicę opartą na układzie szachownicowym zlokalizowano na południowy wschód od Starego Miasta, jej ośrodkiem stał się Plac Panieński (obecnie Plac Obrońców Warszawy). Pierwsze nowoczesne opracowania planistyczne dotyczące Płocka zostały wykonane w okresie zaboru pruskiego przez geometrów: Aleksandra Goppnera (1793 r.), J.W. Schonwalda (1798 r.) i Schmida (1803 r.)⁷. W okresie funkcjonowania Księstwa Warszawskiego (1807-1815) oraz w początkowym okresie Królestwa Kongresowego w ramach zaboru rosyjskiego (1815-1915) wdrożono propozycje Schmida oraz realizacyjny plan przebudowy miasta wykonany w 1823 r. przez Ludwika Mahna. Na polecenie prezesa Komisji Wojewódzkiej gen. Floriana Kobylńskiego (1774-1843), pełniącego tę funkcję w latach 1816-1835 – budowniczy województwa płockiego Ludwik Czechowski-Dallak dokonał w 1832 r. regulacji w planie miasta i zaprojektował kolejne ulice i place. Na przełomie XIX i XX w. terytorium zwartej zabudowy miasta ograniczała Wisła oraz obecne ulice: aleja Kilińskiego, Aleje Jachowicza i Aleje Kobylńskiego. Dla tego obszaru przyjęta się nazwa – miasta kongresowego. Płock liczył wówczas prawie 30 tys. mieszkańców⁸.

Na początku dwudziestolecia międzywojennego na wspólnym posiedzeniu Rady Miejskiej i Magistratu w dniu 13 XII 1920 r. podjęto decyzję o przyłączeniu do Płocka miejscowości leżących w promieniu 4 km od centrum miasta, tj. Radziwia, Grabówki, części Podolszyc, folwarku Niegłoty oraz osad położonych po prawej stronie Parowy, od Niegłoty do Wisły wraz z rzeczką Brzeźnicą. Ponadto ustalono, że majątki ziemskie powyżej 60 ha, leżące w promieniu 10 km od centrum Płocka będą

podlegały parcelacji dla potrzeb rozbudowy miasta. Terytorium Płocka bezpośrednio po zakończeniu I wojny światowej w 1918 r. wynosiło 1350 ha, znaczne zwiększenie jego obszaru z 1678 ha w 1921 r. do 2600 ha w 1923 r. nastąpiło po przyłączeniu Radziwia. W okresie II RP Płock pełnił funkcję miasta powiatowego, wzrost zaludnienia według oficjalnych danych wyniósł z 25,7 tys. mieszkańców w 1921 r. do 33,8 tys. - w 1938 r. Okres międzywojenny dla Płocka to okres stagnacji, wynikający z peryferyjnego położenia i braku dogodnej komunikacji z ośrodkami przemysłowymi kraju. Nie mniej w tym dwudziestoleciu nastąpił wzrost budownictwa komunikacyjnego: kolejowego, drogowego, mostowego, lotniczego i rzeczno (port i wały przeciwpowodziowe). Niestety te ważne dla miasta i kraju inwestycje ukończone w końcu lat 30. ubiegłego wieku nie spełniły pokładanych nadziei, gdyż napad hitlerowski w 1939 r. uniemożliwił ich wykorzystanie. Rozwój przestrzenny i urbanistyczny miasta od początków jego dziejów zaprezentował geodeta Kazimierz Staszewski w 1937 r. w wykładzie w Towarzystwie Naukowym Płockim, a następnie to opisał. W latach 1935-1939 architekt Władysław Wieczorkiewicz z Warszawskiego Urzędu Wojewódzkiego realizował pracę studialną pt. „Plan zabudowania miasta”. Projektował: *główne arterie komunikacyjne, budynki, zakłady, urządzenia użyteczności publicznej, następnie place publiczne, skwery, parki, ogrody i place sportowe, wreszcie tereny mieszkalne i przemysłowe z podziałem na strefy według sposobu zabudowania jedno lub wielopiętrowego lub mieszanego (...)*. Niestety wybuch II wojny światowej przerwał te prace.

Planowanie przestrzenne i rozwój przestrzenny Płocka po II wojnie światowej

Po II wojnie światowej wyróżnia się dwa okresy funkcjonowania miasta: od 1945 r. do 1989 r. – okres Polski Ludowej, kraju uzależnionego politycznie i gospodarczo od Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (totalitarnego kraju komunistycznego) oraz począwszy od 1989 r., to okres gdy Polska stopniowo odzyskiwała samodzielność i rozpoczęła wdrażanie zasad gospodarki rynkowej oraz gdy w 2004 r. weszła do Unii Europejskiej. W okresie powojennym do 1974 r. Płock był miastem powiatowym, od 1975 r. do 1998 r. – miastem wojewódzkim, od 1999 r. jest gminą grodzką na prawach powiatu. Do końca XX w. następował stopniowy wzrost ludności Płocka: w 1945 r. – 21,0 tys., w 1950 r. – 33,1 tys. (czyli prawie powrót do stanu

z 1939 r.), w 1960 r. – 42,8 tys., w 1970 r. – 71,7 tys., w 1980 r. – 102,5 tys., w 1990 r. – 123,4 tys., w 2000 r. – 130,8 tys., w 2010 r. – 126,3 tys., w 2016 r. – 121,3 tys.

W związku ze stosunkowo małym zniszczeniem Płocka w czasie działań II wojny światowej rozpoczęto w mieście w okresie powojennym realizować głównie prace budowlane naprawcze i remontowe. Najważniejszym zadaniem było zapewnienie mieszkańcom wody i elektryczności oraz uruchomienie fabryk, szkół, szpitala i pozostałych obiektów użyteczności publicznej, jak również cegielni w Parowie nad rz. Brzeźnica. Z uwagi na brak środków finansowych, technicznych i fachowych nie realizowano nowych inwestycji. Przed władzami miasta stanęła konieczność odbudowy mostu drogowo-kolejowego, który został dopuszczony do ruchu dopiero w 1950 r.

W 1947 r. warszawscy architekci Bolesław Malisz i Kazimierz Lier opracowali perspektywiczny plan ogólny zagospodarowania przestrzennego miasta, zakładający wzrost ludności z 28 tys. w 1945 r. do 120 tys. Plan ten został skorygowany w 1955 r. przez architekta Aleksandra Kirowa. Kolejna wersja opracowana w 1958 r. przez architekta Stefana Sobolewskiego ograniczała zaludnienie Płocka do 80 tys. mieszkańców. Plany Kirowa i Sobolewskiego proponowały budowę kolejnego mostu drogowego przez Wisłę w północnej części miasta. Z dniem 12 IX 1953 r. terytorium Płocka zostało rozszerzone w kierunku wschodnim, przyłączono do miasta Kostrogaj, Ośnicę i część gromady Boryszewo Nowe. Miasto zwiększyło swoje terytorium z 2600 ha do 3118 ha. Na terenie Kostrogaju powstała dzielnica przemysłowo-składowa, gdzie wybudowano m.in. Zakłady Stalarki Budowlanej. Poza linią kolejową i dworcem PKP, przy ul. Targowej i Otolińskiej – zlokalizowano nowy kompleks przemysłowy Fabryki Maszyn Żniwnych.

Nowe perspektywy rozwoju otrzymał Płock w wyniku decyzji Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG) o budowie ropociągu z ZSRR do NRD. Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów w dniu 5 stycznia 1959 r. podjął uchwałę o lokalizacji kombinatu rafinerijno-petrochemicznego w okolicach Płocka. Ostateczne ustalenia Rządowej Komisji Lokalizacyjnej nastąpiły w dniu 14 października 1959 r. W następstwie lokalizacji Mazowieckich Zakładów Rafinerijnych i Petrochemicznych na północ od Płocka w dniu 31 grudnia 1961 r. powiększono powierzchnię miasta o 2076 ha w drodze przyłączenia terenów wsi: Biała Nowa, Biała Parcele, Chełpowo, Draganie Nowe, Maszewo, Maszewo Małe, Powsino i Trzepowo Stare^o. Ponadto włączono do Płocka również wieś Winiary z przeznaczeniem na budowę

dużego szpitala wojewódzkiego wraz z zapleczem mieszkaniowym. Terytorium miasta zwiększyło swój obszar do 5194 ha. Biuro Projektów Przemysłu Naftowego BiproNaft w Krakowie opracowało Plan Generalny MZRiP. Funkcję głównego projektanta części rafineryjnej pełnili Kazimierz Kachlik, a po nim Jan Hosowicz (oba reprezentowali BPPN BiproNaft w Krakowie), natomiast głównymi projektantami w części petrochemicznej byli Aleksander Błaszczuk i Henryk Hosowicz z Biura Projektów Przemysłu Syntezy Chemicznej Prosynchem w Gliwicach¹⁰.

W 1961 r. został opracowany w Wojewódzkiej Pracowni Urbanistycznej w Warszawie pod kierownictwem architekt Aleksandry Wrońskiej – nowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego Płocka (wyróżniony nagrodą państwową). Był to pierwszy plan miasta na podstawie ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym, która stanowiła prawne podwaliny do opracowań urbanistycznych w powojennym okresie. Plan ten rozwiązywał problemy przestrzenne, ukierunkował rozwój miasta oraz przewidywał wzrost ludności Płocka w 1980 r. do 90 tys. mieszkańców. Zaplanowano w nim nowe przeprawy przez Wisłę (z mostami: drogowym i kolejowym)¹¹. Wszystkie plany zagospodarowania przestrzennego zakładały potrzebę zmiany przebiegu trasy linii kolejowej na terenie miasta oraz budowę nowego mostu kolejowego.

Wraz z rozbudową miasta zaistniała konieczność przebudowy ówczesnego centrum miasta z powiązaniem w jednolity organizm urbanistyczny starej zabytkowej zabudowy z projektowanymi i budowanymi nowymi osiedlami. Podstawową funkcją nowego centrum (po przebudowie) miały być usługi o charakterze ogólnomiejskim. W wyniku powyższego rozpisano w 1962 r. ogólnopolski konkurs urbanistyczno-architektoniczny. Konkurs obejmował obszar o powierzchni 52 ha w rejonie skrzyżowania dwóch głównych ciągów komunikacyjnych: ul. Bielskiej oraz al. Jachowicza i al. Kobylińskiego. Terytorium to było ograniczone ulicami: Nowy Rynek, Królewiecka, Sienkiewicza, Nowowiejska, Łukasiewicza, Tysiąclecia, Bielską i al. Jachowicza. Zwycięskimi autorami dokumentacji urbanistycznej zostali architekci Stefan Putowski i Tadeusz Zieliński z Zakładów Doświadczalnych Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Północną część wyznaczonego obszaru stanowi obecnie os. Tysiąclecia (w fazie projektowania nazywane Centrum Północ). Jego szczegółową dokumentację urbanistyczno-architektoniczną opracował architekci Tadeusz Majewski z Miastoprojekt-Mazowsze w Warszawie.

Płock na początku lat 60. XX w. składa się z pięciu dzielnic mieszkaniowych (osiedli): śródmieście

(obszar zbliżony do tzw. miasta kongresowego z XIX w. – obecnie osiedla Stare Miasto i Kolegialna), Wyszogrodzka, Dobrzyńska, Dworcowa (Mickiewicza), Radziwie i dwóch dzielnic przemysłowych: Kostrogaj i Biała Nowa (obecnie PKN ORLEN) oraz terenów słabo zurbanizowanych: jak Trzepowo i Maszewo.

W latach 60. i 70. rozbudowywały się stare osiedla miejskie i powstały nowe: Tysiąclecia, Dobrzyńska (obecnie Miodowa i Skarpa), Łukasiewicza i Winiary, natomiast w latach 80. i 90. osiedla: Mickiewicza (obecnie os. Kochanowskiego i os. Dworcowa) i Międzytorze oraz Podolszyce (początek realizacji zabudowy). Największy wpływ na urbanistykę i wygląd architektoniczny nowych osiedli uzyskali architekci: Tadeusz Kobyłański i Jadwiga Grębecka z Biura Projektów Miastoprojekt-Stolica w Warszawie (os. Dobrzyńska); Tadeusz Majewski (os. Skarpa A); Zbigniew Sokołowski (os. Skarpa B); Tadeusz Majewski (os. Łukasiewicza); Katarzyna Wysocka i Edward Wysocki z Wojewódzkiego Biura Projektów Arwo w Warszawie (os. Mickiewicza), Jerzy Kulesza z Miastoprojekt w Warszawie (os. Międzytorze); Edward Wysocki z Wojewódzkiego Biura Projektów „Arwo” w Warszawie (os. Podolszyce Północ i os. Zielony Jar); Marcin Przyłubski z WBP Arwo w Warszawie (os. Podolszyce Południe). Na przełomie lat 60. i 70. architekt Zbigniew Sokołowski pracował nad wielowariantowym studium rozwoju kierunków Płocka oraz nad szczegółowym planem zagospodarowania skarpy płockiej (Os. Skarpa B) i Kępy Sobótka¹².

W latach 1974-1982 prace nad planem zagospodarowania przestrzennego Płocka w fazie wstępnej koncepcji urbanistycznej (aktualizacja Planu Ogólnego Miasta) prowadzili architekci Janusz Łabuz i Ignacy Bładowski, co umożliwiło m.in. budowę osiedli miejskich w Podolszyczach na początku lat 80. ubiegłego wieku¹³. Prace urbanistyczne z wykorzystaniem jego przestrzennej koncepcji były kontynuowane jako plan miejscowy i zakończone przez zespół: Czesław Korgul, Barbara Piosik i Lidia Sokołowska pod kierownictwem architekci Alicji Krymowej (głównego projektanta). Plan ten, opracowany w Wojewódzkim Biurze Planowania Przestrzennego w Płocku, uzyskał pozytywną opinię Głównej Komisji Urbanistycznej resortu budownictwa i w 1984 r. został uchwalony przez Radę Miasta Płocka pod nazwą: „Plan zagospodarowania przestrzennego jednostek osadniczych miasta Płocka”. Obowiązywał on do czasu zmiany przepisów planistycznych w 2003 r.

W oparciu o ten dokument w Zakładzie Planowania Przestrzennego Towarzystwa Urbanistów

Polskich – w Pracownia w Płocku archit. Alicja Krymowa opracowała dla miasta kilka miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w tym uchwalony w 1994 r. szczegółowy plan zagospodarowania przestrzennego śródmieścia Płocka (wraz z architektem Janem Lemańskim). Plan województwa płockiego opracowany w 1978 r. przez Tadeusza Kowalczyka zakładał rozwój miasta do 200 tys. mieszkańców. Był to plan przewidujący szeroką rozbudowę całego ówczesnego województwa płockiego, w tym infrastruktury Płocka z budową osiedli mieszkalnych na Podolyszczach, w Górach i Maszewie¹⁴.

W 1982 r. przyłączono do prawobrzeżnego Płocka tereny leżące na wschód (w kierunku Warszawy), tj. Podolszyce, Imielnicę i Borowiczki, rozszerzając granice miasta o dalsze 1450 ha (razem 6640 ha). W 1984 r. Janusz Łabuz wspólnie z architektami Markiem Dzięglewskim i Leszkiem Narkowiczem we współpracy z prof. Lechem Wysokińskim opracowali projekt zagospodarowania i ustabilizowania skarpy płockiej¹⁵.

W czerwcu 1994 r. Oddział Towarzystwa Urbanistów Polskich w Płocku w imieniu władz Płocka ogłosił konkurs urbanistyczny na opracowanie „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Płocka”. Funkcję sekretarza organizacyjnego konkursu pełniła Barbara Piosik, natomiast ocenę prac dokonało jury pod przewodnictwem prof. Zygmunta Ziobrowskiego z Krakowa. W trakcie rozstrzygania tego konkursu w dniu 26 czerwca 1996 r. zderzyły się różne koncepcje rozwoju miasta. Płoccy architekci i urbaniści pod kierownictwem Ignacego Bładowskiego uznali, że miasto powinno się rozbudowywać jak dotychczas – pasmowo (wzdłuż Wisły od Brwilna Górnego i Maszewa w kierunku Słupna). Natomiast według studium zagospodarowania przestrzennego, opracowanego przez urbanistów z Warszawy pod kierownictwem archit. Marcina Świetlika, rozwój Płocka powinien odbywać się równomiernie we wszystkich kierunkach, co uzyskało zatwierdzenie w 1998 r.

Ostatnie powiększenie miasta nastąpiło z początkiem 1997 r. poprzez włączenie do lewobrzeżnego Płocka osad: Góry, Ciechomice, Longinus, Tokary-Rąbież i Budy Dolne (wzrost o 2165 ha). Powiększenie miasta do 8805 ha wynikało z potrzeby przygotowania terenów pod dojazd II przeprawy mostowej przez Wisłę, które razem z nowym mostem oddano do eksploatacji na początku 2008 r. Obecnie w fazie wstępnej są prace projektowe pod realizację kolejnego mostu przez Wisłę na planowanej trasie północno-zachodniej obwodnicy miasta¹⁶.

Dotychczasowy rozwój urbanistyczny Płocka wzdłuż obu brzegów Wisły spowodował utworzenie

się wydłużonego układu strefowego. Do tego układu dostosowany został układ komunikacyjny miasta, w którym główne ciągi przebiegają równolegle lub prostopadle do rzeki. Centralna część Płocka znajduje się po prawej stronie rzeki w większości na wysokim masywie, gdzie na szerokości ok. 2 km dominuje zabudowa mieszkaniowa wielorodzinna wraz z usługami, natomiast w osiedlach peryferyjnych dominuje zabudowa jednorodzinna. Za tą strefą, na północy i północnym wschodzie, znajduje się strefa przemysłowa (Płock Biła i Kostrogaj), natomiast przy Wiśle na dolnym tarasie w wąskim pasie są tereny zielone. Odwrotnie jest po lewej stronie rzeki, gdzie na niskim poziomie (w terenie zalewowym), znajduje się niska zabudowa mieszkalna Radziwia oraz tereny rolnicze, rekreacyjne i nieużytki. Zabudowany w większości indywidualnymi budynkami mieszkalnymi stosunkowo wąski taras górny w tej części miasta (Góry i Ciechomice) jest oddalony od rzeki o ok. 3 km (z wyjątkiem zabudowy Radziwia).

Nadzór nad planowaniem przestrzennym i rozwojem przestrzennym Płocka po II wojnie światowej pełniło wiele jednostek podległych władzom miasta. W początkowym okresie Polski Ludowej taką funkcję pełnił Dział Techniczny Miejskiej Rady Narodowej, którego zakres działania obejmował głównie: sprawy budownictwa miejskiego, nadzoru budowlanego, budowy i utrzymania ulic i placów publicznych. W 1953 r. MRN powołała Miejską Dyрекcję Budowy Osiedli Robotniczych, która zajęła się profesjonalnie działalnością inwestycyjną dla budownictwa mieszkaniowego oraz użyteczności publicznej. MdBOR zlecała warszawskim biuram projektów poprzez konkursy i zamówienia opracowywanie dokumentacji urbanistyczno-architektoniczno-budowlanej dla kompleksów mieszkaniowych oraz osiedli mieszkalnych. Kolejną jednostką inwestorską zajmującą się rozwojem miasta, przygotowującą m.in. nowe tereny pod budownictwo mieszkaniowe oraz nadzorującą cały proces inwestycyjny była Okręgowa Dyrekcja Inwestycji Miejskich.

Po utworzeniu województwa płockiego w 1975 r. powołano Wojewódzką Dyrekcję Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich. W okresie późniejszym na bazie WDRMiOW powstały Wojewódzkie Biuro Planowania Przestrzennego i Wojewódzka Dyrekcja Inwestycji, która po wyodrębnieniu się w 1991 r. Rejonowej Dyrekcji Inwestycji w Kutnie przekształciła się w Dyrekcję Inwestycji w Płocku. Dyrektorami Okręgowej Dyrekcji Inwestycji Miejskich byli: Sobczak i Kazimierz Badowski. Od 1975 r. do 1984 r. Zbigniew Michalski pełnił funkcję dyrektora Wojewódzkiej Dyrekcji Rozbudowy Miast i Osiedli Wiejskich.

Kolejnymi dyrektorami Wojewódzkiej Dyrekcji Inwestycji i Dyrekcji Inwestycji w Płocku byli Grzegorz Kęsicki, Józef Krawczyk, Tadeusz Leszczyński i Paweł Gromunt. Od 1975 r. do koordynacji spółdzielczego budownictwa mieszkaniowego w województwie płockim powołano Wojewódzki Związek Spółdzielczości Mieszkaniowej. WZSM utworzył pierwsze spółdzielcze służby projektowo-inwestycyjne oraz powołał Biuro Projektowe Inwestprojekt, którym kierowali: Mieczysław Bandurski, Maciej Wróblewski, Mieczysław Kamiński, Wiktor Kozak i Edmund Miecznikowski.

W okresie PRL-u i III RP wiodącą rolę w obszarze urbanistyki Płocka pełnili kolejno główni architekci miasta i im podległe jednostki administracyjne, które w różnych okresach posiadały różne nazwy. Nadzór nad przygotowaniem i realizacją planów rozbudowy Płocka sprawowali architekci miejscy: Stanisław Staszewski, Filipkowski, Czesław Korgul, Bogusław Podolski, Tadeusz Roguski (1983-1985), Andrzej Marciniak (1985-1990), Ireneusz Jabłoński (1991-1992), Leszek Mroczyński (1993-1995), Tomasz Królikowski (1995-1996), Iwona Wierzbička (1996-2007), Krzysztof Kwiatkowski (2007-2011) i Leszek Narkowicz (2011-2014). Obecnie strategicznym i przestrzennym rozwojem miasta w imieniu Prezydenta zajmuje się głównie Z-ca Prezydenta Miasta ds. Rozwoju i Inwestycji Jacek Terebus oraz podległe mu jednostki zarządzane przez: dyrektora Wydziału Rozwoju i Polityki Gospodarczej Miasta Anetę Pomianowską-Molak i kierownika Referatu Planowania Przestrzennego Łukasza Ozimka.

W okresie od 1975-1998 funkcję nadzorczą pełnili także architekci wojewódzcy: Jerzy Machowicz, Ignacy Bładowski i Stanisław Żurański (1982-1998), który w latach 1990-1998 był równocześnie dyrektorem Wydziału Gospodarki Przestrzennej Urzędu Wojewódzkiego w Płocku. Gdy w kraju od 1961 r. zaczęły działać służby urbanistyczne – w Płocku powstała Miejska Pracownia Urbanistyczna, którą kolejno kierowali architekci: Henryk Sęczykowski, Zbigniew Sokołowski, Czesław Korgul, Ignacy Józef Bładowski i Janusz Łabuz. W powołanym w 1982 r. Wojewódzkim Biurze Planowania Przestrzennego kierownicze funkcje pełnili: Jerzy Machowicz, Ignacy Józef Bładowski, Irena Gajewska-Łuczak, Stanisław Żurański, Barbara Piosik, dr Tadeusz Kowalczyk, Paweł Paprocki i Lidia Sokołowska. Po likwidacji województwa płockiego zlikwidowano WBPP w Płocku i utworzono Oddział Terenowy w Płocku Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego w Warszawie, którym początkowo zarządzała Ewa Pietrzak, później Piotr Brzeski. Obecnie od początku 2018 r. funkcję dyrektora pełni Ewa Baranowska. Jednostka

ta zajmuje się pewnymi elementami projektowania urbanistycznego w ramach ustalonej specjalizacji w województwie warszawskim.

Ważną rolę w tej dziedzinie spełniło utworzone w 1976 r. z inicjatywy Benedykta Czarneckiego Koło Towarzystwa Urbanistów Polskich w Płocku, które w 1982 r. przekształciło się w Oddział Miejski TUP (w latach 90. ubiegłego wieku liczył ok. 70 członków). Funkcję prezesa Oddziału TUP w Płocku po Benedykcie Czarneckim pełnili: Irena Gajewska-Łuczak, Ignacy Józef Bładowski, Alicja Krymowa (1986-1998), Barbara Piosik, Elżbieta Rutkowska, od 2006 r. Alicja Pejta-Jaworska. Pracownia Terenowa w Płocku Wojewódzkiego Biura Projektów Arwo w Warszawie funkcjonowała do 1984 r., zawiadywana była kolejno przez Tadeusza Olgebranda (1973-1975) i Bolesława Pakulskiego (1975-1984). Pracownia ta przekształcona w Mazowieckie Biuro Projektów Mapro, kierowana od 1984 r. do 2005 r. przez Zbigniewa Michalskiego, stała się w końcu ubiegłego wieku ważnym projektantem wielu rozwiązań urbanistyczno-architektonicznych i budowlanych w mieście. Kolejni prezesi Mapro: Zbigniew Ulicki (2005-2007), Jadwiga Wrona (2007-2011) i Jan Wyrębkowski (2011-2012).

Należy również odnotować liczącą się pozycję utworzonego przez Romana Matuszaka w 1983 r. Biura Techniki Komunalnej Betek (powołanego bazie Pracowni Projektowej Przedsiębiorstwa Budownictwa Komunalnego). Kolejni szefowie Beteku to: Zygmunt Szamel, Piotr Pikulski, Janina Stawecka, Bogumiła Prokop, Paweł Gromunt, Andrzej Bromgau, Piotr Pikulski, Andrzej Bromgau.

W podsumowaniu należy stwierdzić, iż w historii Płocka ważną rolę odegrały działania inspiracyjne i opracowania wielu planistów, geodetów, drogowców, urbanistów i architektów (daty w nawiasach obok nazwisk informują o zakończonych terminach realizacji ważnych opracowań urbanistycznych lub publikacyjnych).

Do tego elitarnego grona należy zaliczyć m.in.: Goppnera (1793 r.), T.W. Schonwalda (1798 r.), Schmida (1803 r.), Ludwika Mahna (1823 r.), gen. Floriana Kobylińskiego, Rajmunda Rembielińskiego, Ludwik Czechowski-Dallak (1832), Kazimierza Staszewskiego (1937 r.), Władysława Wieczorkiewicza (1939), Bolesława Malisza (1947 r.), Kazimierza Liera (1947 r.), Aleksandra Kirowa (1955 r.), Stefana Sobolewskiego (1958 r.), Zbigniewa Sokołowskiego (1963 r., 1975), Chrabalskiego, Ligię Sokołowską, Tadeusza Kobyłańskiego (1960), Jadwigę Grębecką (1960), Aleksandrę Wrońską (1961 r.), Henryka Sęczykowskiego, Stefana Putowskiego (1962 r.), Tadeusza Zielińskiego (1962 r.), Tadeusza

Majewskiego (1961 r., 1963 r., 1970 r.), Jerzego Kuleszę (1971 r.), Tadeusza Kowalczyka (1978 r.), Bogusława Podolskiego, Tadeusza Olgebranda, Marię Rerutkiewicz, Ignacego Bładowskiego, Edwarda Wysockiego (1981 r.), Małgorzatę Wysocką, Marcina Przyłubskiego (1982 r.), prof. Jakuba Wujca, Juliusza Słobodziana, Janusza Łabuza (1974 r., 1981 r.), Czesława Korgula (1981 r.), Barbarę Piosik (1981 r.), Irenę Gajewską-Łuczak, Alicję Pejta-Jaworską, Janusza Orłowskiego, Alicję Krymową (1984 r., 1994 r.), Pawła Paprockiego, Jana Rolle, Jana Lemańskiego (1994 r.), Marcina Świetlika (1998 r.), Tadeusza Głosa, Małgorzatę Gontarek, Iwonę Wierzbicką (2006 r.), Piotra Brzeskiego, Krzysztofa

Kwiatkowskiego, Adrianę Hibner, Pawła Hibnera, Helenę Różycką i Leszka Narkowicza. Do tego grona należy włączyć również króla Kazimierza Wielkiego – z uwagi na jego decyzję o budowie murów obronnych miasta i zamku (XIV w.), która przez wiele wieków odciskała się na urbanistyce miasta¹⁷.

Rozwój przestrzenny Płocka wykazuje trwałość form przestrzennych miasta. Określone drogi, obiekty mostowe, place, budynki, kompleksy budynków, kolonie mieszkalne, osady, osiedla miejskie czy dzielnice pełni określone funkcje urbanistyczne oraz mają charakter historyczny i zabytkowy, stąd stanowią istotną wartość społeczno-materialną¹⁸.

Przypisy

- ¹ J. Chojnacki, *Problemy architektonicznego zagospodarowania Wzgórza Tumskiego w Płocku*, Płock 1969.
- ² A. Gołębniak, M. Trzeciaki, *Stan badań nad aglomeracją płocką w okresie od IX w. do czasu powstania miasta samorządowego*, s. 27-38 [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, Warszawa 2011.
- ³ W. Szafranski, *Początki i rozwój grodu i ośrodka miejskiego do roku 1138*, s. 17-58 [w:] *Dzieje Płocka*, wyd. 1, Płock 1973.
- ⁴ T. Kordala, *Płock w zaraniu dziejów*, Płock 1995.
- ⁵ B. Czarnecki, A. Krymowa, *Zarys rozwoju przestrzennego miasta do 1793 r.* [w:] *Dzieje Płocka. Tom I. Historia miasta do 1793 r.*, wyd. 3, Płock 2000, s. 19-24.
- ⁶ T.J. Gałązka, I. Szychowski, *Płockie kamienice i ich mieszkańcy*, Płock 1994.
- ⁷ J. Drejer, *Pruska urbanistyka w Płocku – znaczenie historyczne i aktualne zagrożenia* [w:] *Retablissement – Urbanistyka pruska w Polsce i Niemczech* (Berlin - 2016) s. 234-261.
- ⁸ K. Badowski, J.B. Nycek, *Architektura Płocka*, Płock 2011.
- ⁹ W. Koński, *Płocka Petrochemia 1960-1985*, Płock 1986.
- ¹⁰ W. Serafimowicz, E. Serafimowicz, B. Trębała, *Budowa Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku* [w:] *Z dziejów Budownictwa w Płocku*, Płock 2008, s. 115-123.
- ¹¹ A. Wrońska, *Plan urbanistyczny Płocka*, „Przegląd Budowlany” 1962, nr 4-5, s. 206-209.
- ¹² Z. Sokołowski, M. Sołtysiak, *Płock. Urbanistyka i architektura*, Warszawa 1975.
- ¹³ J. Łabuz, *Płock roku dwutysięcznego. Podstawowe elementy rozwoju Płocka do 1985 r.*, „Notatki Płockie” 1975, nr 2, s. 3-12.
- ¹⁴ B. Czarnecki, *Możliwości i kierunki rozwoju m. Płocka*, „Notatki Płockie” 1983, nr 1, s. 56-64.
- ¹⁵ L. Wysokiński, A. Gołębniak, *Budowa geologiczna rejonu skarpy płockiej, jej geomorfologia i topografia* [w:] *Płock wczesnośredniowieczny*, Warszawa 2011, s. 39-54.
- ¹⁶ P. Gryspanowicz, *Płockie mosty na Wiśle*, Płock 2017.
- ¹⁷ W. Serafimowicz, E. Serafimowicz, B. Trębała, *Budownictwo jako element rozwoju i zmiany struktury przestrzennej w Płocku*, [w:] *Z dziejów Budownictwa w Płocku*, Płock 2008, s. 85-94.
- ¹⁸ [b.a.] Historia Płocka – https://pl.wikipedia.org/wiki/Historia_P%C5%82ocka [dostęp: 03.04.2018 r.].

AN OUTLINE OF SPATIAL DEVELOPMENT PLANNING IN PŁOCK

Summary

The article constitutes an outline of urban information about Płock, particularly from the beginning of the Second Partition of Poland, when the city fell under Prussian occupation and three Prussian city planners decided to transform medieval Płock into a modern city. Further development of the city took place during the existence of the Duchy of Warsaw and the Kingdom of Poland under Russian rule, particularly from the beginning of the 19th century. Interwar period is another important time in the development of the city, in which crucial structures, such as railways, road-rail bridge, river shipyard, etc. were established. However, due to the outbreak of the Second World War, these facilities failed to yield intended economic results. After the war and the initial period of economic slowdown, the city started to develop industrially in the 1950s. In 1960 a decision to build the Mazovian Refinery and Petrochemical Works accelerated the process as industrial growth necessitated the development of new housing estates. Following a period of prosperity in the 1970s, there was a huge socio-economic crisis in the 80s. In 1989 the Third Polish Republic, independent of the Soviet Union, was established. As a result, after the transition period, democracy and free market economy, were implemented, which in turn brought about another economic recovery, especially after Poland joined European Union in 2004.

WOJCIECH JERZY GÓRCZYK

KOŚCIÓŁ REFORMATÓW W WĘGROWIE FUNDACJI WOJEWODY PŁOCKIEGO, STAROSTY PRZASNYSKIEGO, JANA DOBROGOSTA KRASIŃSKIEGO HERBU ŚLEPOWRON

Abstrakt

Kościół reformatów w Węgrowie został ufundowany przez Jana Dobrogosta Krasińskiego, wojewodę płockiego. Architektem kościoła był Tylman z Gameren zaś pracami kierował Carlo Ceroni. Fundując kościół i klasztor reformatów zarówno fundator jak i architekt musieli podporządkować się przepisom budowlanym reformatów.

Słowa kluczowe: Jan Dobrogost Krasiński, Reformaci, Krasińscy, Węgrów, Franciszkanie

Wstęp

Jan Dobrogost Krasiński zapisał się w historii nie tylko jako dowódca wojskowy, pułkownik królewski, uczestnik odsieczy wiedeńskiej czy polityk i doradca Jana III Sobieskiego, ale także jako budowniczy. To wojewoda płocki jest budowniczym Pałacu Krasińskich w Warszawie zwanego także Pałacem Rzeczypospolitej, jest fundatorem kościołów reformatów i fary w Węgrowie, na pograniczu mazowiecko-podlaskim. Zatrudniał najwybitniejszych ówczesnych architektów jak Tylman z Gameren. Pałac Krasińskich (Pałac Rzeczypospolitej) jak i oba kościoły węgrowskie są wybitnymi zabytkami architektury barokowej. Należy dodać, że kościół w Krasnem, rodowej siedzibie Krasińskich, został przebudowany przez Jana Dobrogosta prawdopodobnie również według projektu Tylmana z Gameren. W artykule omówiono kościół reformatów w Węgrowie z uwzględnieniem historii zakonu, gdyż w przypadku reformatów, ma to istotny wpływ na architekturę kościoła. Kościół reformatów w Węgrowie był już opisywany, jednak należy opisać architekturę tegoż w odniesieniu do ówczesnych przepisów budowlanych reformatów nie zapominając o funkcji prefekta fabryki określonego jako *prefectus fabricae*, *inspector fabricae* czy *magister fabricarum*, który ma istotne znaczenie dla architektury reformatów. Pominięcie tego aspektu budownictwa referatów prowadzi do błędnych wniosków, że reformaci musieli dostosować swoje budownictwo do wymagań fundatora. Tymczasem jest z goła odwrotnie, co potwierdzają także zachowane dokumenty. To fundator musi całkowicie podporządkować się przepisom budowlanym reformatów.

Jan Dobrogost Krasiński, mal. Michelangelo Palloni, ok. 1700, ze zbiorów Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie

Węgrów – sytuacja religijna

Działalność fundacyjna Jana Dobrogosta Krasińskiego w Węgrowie ma ścisły związek z sytuacją religijną w tym mieście. Węgrów jest miastem na pograniczu mazowiecko-podlaskim, na którego rozwój zasadniczy wpływ wywarli osadnicy mazowieccy. W XIV wieku został włączony do księstwa

mazowieckiego. Od roku 1558 Węgrów był silnym ośrodkiem reformacyjnym. W tym to właśnie roku Anna z Radziwiłłów Kiszka założyła w Węgrowie zbór kalwiński, któremu przekazała dotychczasowy kościół parafialny katolicki wraz plebanią i dochodami usuwając katolickiego proboszcza Walentego Suchodolskiego¹. Wkrótce zbór kalwiński przekształcił się w zbór ariański za sprawą Piotra z Goniądza. Gdy Węgrów przeszedł w ręce Krzysztofa Radziwiłła „Pioruna” usunięto z miasta arian i na nowo osadzono tam wyznawców kalwinizmu. Krzysztof II Radziwiłł zwrócił kościół katolikom, a dla kościoła kalwińskiego (ewangelicko-reformowanego) wznosił drewnianą świątynię. W czasach ostatniego właściciela Węgrowa z rodu Radziwiłłów, Bogusława, w mieście była już ludność pochodzenia niemieckiego i szkockiego. Znaczna część mieszkańców była wyznania ewangelicko-reformowanego (kalwińskiego) i ewangelicko-augsburskiego (luterńskiego). W 1650 r. Bogusław Radziwiłł zagwarantował wolność wyznania dla ewangelików zarówno augsburskich jak i reformowanych. W roku 1664 Bogusław Radziwiłł sprzedał Węgrów Janowi Kazimierzowi Krasieńskiemu herbu Ślepowron. Jan Kazimierz Krasieński umiera w 1669 r. i Węgrów w spadku otrzymuje Jan Dobrogost Krasieński.

Inicjatorem sprowadzenia reformatów do Węgrowa był Jan Kazimierz Krasieński, podkomorzy ciechanowski, starosta ciechanowski, opinogórski i od 1650 r. wojewoda płocki. On to po nabyciu miasta od Bogusława Radziwiłła zaproponował fundację klasztoru reformatów prowincji wielkopolskiej p.w. Św. Antoniego z Padwy w roku 1668. Po śmierci Jana Kazimierza Krasieńskiego fundację kontynuował jego syn, Jan Dobrogost, starosta przasnyski, warszawski, opinogórski, który przejął Węgrów po ojcu. Od roku 1668 również, tak jak ojciec, wojewoda płocki³. Reformatorów ze względu na surowe przestrzeganie obserwacji często osiedlano w ośrodkach, gdzie było duże skupisko ludności wyznania ewangelickiego jak właśnie w Węgrowie, aby stanowili przykład, ale też alternatywę dla katolików widzących zepsucie kleru katolickiego i rozważających przejście do kościołów ewangelickich. W 1673 r. biskup łucki Tomasz Leżeński zatwierdził fundację reformatów w Węgrowie. W 1675 r. zakupiono teren pod zespół reformacki a budowę klasztoru i drewnianego kościoła zakończono w 1693 r. W czerwcu tego roku przystąpiono do budowy murowanego kościoła, budowę ukończono w 1705 r. W roku 1750 utworzono prowincję pruską reformatów pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP i klasztor węgrowski wraz z innymi jednostkami klasztorami prowincji wielkopolskiej został

włączony do prowincji pruskiej⁵. Kasata klasztoru nastąpiła w 1864 r.

Zakon reformatów

Reformaci nie stanowili i nie stanowią odrębnego zakonu. Jest to jeden z nurtów wewnątrz Zakonu Braci Mniejszych *Ordo Fratrum Minorum* (OFM) potocznie nazywanych franciszkanami. Już za życia założyciela zakonu, św. Franciszka z Asyżu trwał spór o kształt nowego zakonu. Po śmierci założyciela przybrał on na sile. W Zakonie Braci Mniejszych *Ordo Fratrum Minorum* były trzy nurty: zwolennicy pierwszego nurtu uważali, iż pierwotną regułę należy dostosować do ogólnych potrzeb kościoła, bracia powinni mieszkać w klasztorach (konwentach) i poświęcić się duszpasterstwu i nauce. Franciszkanie prezentujący ten nurt byli nazywani konwentualnymi⁶. Zwolennicy drugiego nurtu uważali, że nie należy budować klasztorów (konwentów), ale prowadzić wędrownie życie zgodnie z testamentem św. Franciszka. Trzeci nurt szukał kompromisu pomiędzy dwoma poprzednimi. Zwolennicy tego nurtu byli nazywani obserwantami. Nurt obserwancki był niejednorodny i w jego obrębie występowały inne nurty różnie zapatrujące się na zachowywanie ścisłej obserwacji. W 1446 r. papież Eugeniusz V wydał bullę, która zatwierdziła istnienie wewnątrz obserwantów dwóch odrębnych nurtów (familii): familii Cismontańskiej i Ultramontańskiej⁷. W XV wieku wybitnymi przedstawicielami tego nurtu byli min. św. Bernardyn ze Sieny i św. Jan Kapistran, który działał także w Polsce. 29 maja 1517 r. Leon X dokonał podziału zakonu franciszkańskiego rozdzielając konwentualnych i obserwantów na dwa odrębne zakony: Zakon Braci Mniejszych (Obserwantów) *Ordo Fratrum Minorum Observantiae* i Zakon Braci Mniejszych Konwentualnych *Ordo Fratrum Minorum Conventualium*. Obserwanci przyjęli podejście kompromisowe w stosunku do wcześniejszych założeń. tzn. zezwalano na budowę konwentów, ale powinny być one drewniane, skromne zezwalano także na duszpasterstwo, ale przede wszystkim wędrownie. Bulla Leona X *Ite et vos vineam neam*, która dokonała podziału zakonu uznała obserwantów za prawowitych spadkobierców św. Franciszka. Ich przełożony otrzymał tytuł Minister Generalny Całego Zakonu Braci Mniejszych. Wcześniej to generał Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych sprawował władzę nad całym zakonem, choć nad obserwantami jego zwierzchnictwo miało charakter honorowy⁸. Bracia mniejsi pojawili się w Polsce w latach 1236-1237 we Wrocławiu i w Krakowie. Franciszkanie obserwancki familii Cismontańskiej⁹ przybyli do Polski w 1453 r.

i było to związane z działalnością, wspomnianego już, św. Jana Kapistrana¹⁰. Wtedy też założono klasztor i kościół św. Bernardyna ze Sieny w Krakowie, stąd obserwantów w Polsce nazywano potocznie braćmi od świętego Bernardyna a później bernardynami. Ponieważ konwentualni posiadali kościół św. Franciszka w Krakowie zaczęto ich nazywać braćmi od świętego Franciszka a później franciszkanami. Do przybycia obserwantów do Polski, braci mniejszych nazywano po prostu „braćmi”, stąd bierze nazwę ulica Bracka w Krakowie. Są to więc nazwy typowo polskie, poza Polską konwentualni są przeważnie nazywani minorytami (od łacińskiej nazwy *Fratrum Minorum*). Przy kościele św. Bernardyna, możliwe, że jeszcze za czasów Jana Kapistrana, grupa kobiet z III Zakonu św. Franciszka (tercjarek) założyła regularny zakon Mniszek III Zakonu Regularnego św. Franciszka z Asyżu potocznie nazywanych bernardynkami¹¹. W 1459 r. powstał pierwszy regularny klasztor bernardynek z kościołem św. Agnieszki w Krakowie, a w 1461 r. wikariusz prowincjalny obserwantów (bernardynów) Gabriel Rangoni z uprawnienia papieża Piusa II wprowadził tam klauzurę. Obecnie istnieje dziewięć klasztorów bernardynek¹². Z czasem wśród samych obserwantów wyłonił się kolejny nurt reformacyjny. W Polsce pierwszymi zwolennikami ścisłej obserwacji byli sami bernardyni (obserwanci) z Gabrielem z Gródka (Grodeckim) na czele (zm. w 1619 r.). Zakon Braci Mniejszych zaczęto dzielić na zwolenników regularnej obserwacji Zakon Braci Mniejszych Regularnej Obserwy *Ordo Fratrum Minorum Regularis Observantiae* (bernardynów) i ścisłej obserwacji Zakon Braci Mniejszych Ścisłej Obserwy *Ordo Fratrum Minorum Strictioris Observantiae*, ci potocznie byli nazywani reformatami¹³. Ostatecznie w 1623 r. o Aleksander z Padwy założył dwie kustodie reformackie: małopolską Matki Bożej Anielskiej i wielkopolską św. Antoniego z Padwy. Od tego czasu reformaci stanowią autonomiczny nurt Braci Mniejszych (obserwantów). 12 maja 1693 r. obie te kustodie reformackie zostały podniesione do rangi prowincji przez Urbana VIII. Tym samym została przypieczętowana autonomia reformatów w Polsce. Posiadali oni własne klasztory i własnych przełożonych prowincji, ale przełożony generalny (minister generalny) nadal pozostawał wspólny dla bernardynów i reformatów¹⁴. W XVI w. z obserwantów wyłonił się kolejny nurt, który najpierw zyskał autonomię a następnie bullą papieża Pawła V w 1619 r. całkowitą niezależność, są to Bracia Mniejsi Kapucyni *Ordo Fratrum Minorum Capuccinorum*¹⁵. Do dnia dzisiejszego funkcjonują te trzy zakony wywodzące się od św. Franciszka: Zakon Braci Mniejszych (w Polsce nadal nazywani

tradycyjnie bernardynami i reformatami bądź franciszkanami brązowymi), Zakon Braci Mniejszych Konwentualnych (nazywanych w Polsce franciszkanami bądź czarnymi franciszkanami rzadziej konwentualnymi, na zachodzie potocznie nazywani minorytami) i Zakon Braci Mniejszych Kapucynów (potocznie kapucyni).

Przepisy budowlane reformatów

Początkowo reformaci budowali klasztory i kościoły drewniane, a ściślej z drewna i gliny. Wynikało to z pewnego kompromisu pomiędzy tendencją do prowadzenia osiadłego życia a tendencją do prowadzenia życia wędrownego. Klasztory drewniane były nie tylko uboższe od murowanych, ale i mniej trwałe, dawały więc poczucie, że obserwanci prowadzą na wprost wędrowne życie, a właśnie sposób życia braci mniejszych był jedną z osi sporu wewnątrz zakonu. Już od połowy XVII w. kształtował się nowy styl w architekturze reformatów. Kościoły mogły być murowane, ale miały być niewielkie, skromne bez naw bocznych. W ołtarzu zawsze był krucyfik. Jednolitość formy architektonicznej kościołów reformackich z XVII i XVIII w. została zachowana dzięki specyficznemu i sprecyzowanemu ustawodawstwu zakonnemu i powołaniu funkcji prefekta fabryki *prefectus fabricae, inspector fabricae* czy *magister fabricarum*¹⁶, którego zadaniem było czuwanie nad budową klasztoru i kościoła, aby budowa była prowadzona zgodnie z przepisami zakonu i zgodnie z planem zatwierdzonym przez definitorium prowincjalne. Prefekt fabryki był powoływany nie tylko podczas budowy nowego kościoła, ale także podczas remontu czy przebudowy¹⁷. Zwykle prefektem fabryki był kapłan a do pomocy miał brata zakonnego bez święceń. Więc każda budowa czy remont był nadzorowany przez dwóch zakonników. W drugiej połowie XVII w. i w wieku XVIII reformaci budują kościoły w systemie ściennie-filarowym w odmianie węgkowej i kilka kościołów w odmianie kaplickowej – kościół Węgrowie należy do tej ostatniej¹⁸.

Fundacja węgrowska reformatów

Jan Dobrogost Krasiński fundując klasztor i kościół reformatów musiał podporządkować się przepisom zakonnym odnośnie architektury. Także w czasie budowy kościoła nad przestrzeganiem przepisów zakonnych czuwał prefekt fabryki. Jeżeli przyjmiemy za A. Miłobędzkim, że projekt kościoła wykonał Tylman z Gameren¹⁹ to musiał on również podporządkować się przepisom budowlanym

reformatów. Przepisy budowlane reformatów, jak pisze A.J. Błachut OFM, „w zasadniczy sposób ograniczały nie tylko wpływy fundatora i poszczególnych przełożonych, ale także swobodę architekta, zarówno w układzie przestrzennym jak i rozmiarach budowli oraz stosowanym materiale, a nawet w elementach dekoracji architektonicznej”²⁰. Każdy plan nowej fundacji, a więc także fundacji węgrowskiej musiał być zatwierdzony przez definitorium prowincjalne reformatów. Kościół reformatów pod wezwaniem św. Piotra z Alkantary i św. Antoniego z Padwy był budowany pod kierownictwem Carlo Ceroniego²¹. Kto był prefektem fabryki przy budowie w Węgrowie nie wiadomo, ale można domniemywać, że pomocnikiem prefekta był brat Mateusz Osiecki, który w 1694 r. złożył śluby zakonne i zapewne wtedy też został skierowany po raz pierwszy do Węgrowa jako pomocnik prefekta fabryki²². Wiadomo, że już w 1709 r. brat Mateusz nabył na tyle doświadczenia, że został prefektem fabryki przy remoncie sklepienia w klasztorze w Łąkach Bratiańskich²³. Jan Dobrogost Krasiński jeszcze przed rozpoczęciem budowy musiał zapewne tak jak inni fundatorzy zaakceptować warunki stawiane przez reformatów i zgodzić się na nadzór budowy przez prefekta fabryki. Takie warunki stawiane fundatorom poświadczają także dwa dokumenty z tego okresu. Jeden to pismo prowincjała do kasztelana lubaczowskiego Krzysztofa Dunina, który chciał ufundować klasztor reformatów w Uhnowie (1688 r.) i drugi dotyczący fundacji klasztoru reformatów we Włodzimierzu Wołyńskim (1744 r.)²⁴. Dokumenty dotyczące fundacji klasztoru w Smolanach potwierdzają, że przepisy budowlane były surowo egzekwowane aż do kasaty zakonu. Reformaci przyjęli fundację w Smolanach w 1838 r., gdzie otrzymali kościół w stanie surowym, wówczas to na polecenie prowincjała prefekt fabryki przygotował instrukcję „dotyczącą koniecznych i bezwzględnych zmian w kościele, zgodnych z normami reformackimi, oraz kwestii jego wyposażenia, a także klasztoru”²⁵. Więc błędne jest twierdzenie, dotyczące kościoła reformatów w Węgrowie, że „zarazem jednak na wygląd świątyni miał wpływ fundator, którego decyzjom reformaci musieli się podporządkować, rezygnując z niektórych surowych zasad związanych z budownictwem sakralnym”²⁶. Wszystkie klasztory reformackie wzniesione w Polsce w latach 1622-1722 były wybudowane zgodnie z przepisami budowlanymi reformatów (poza trzema wyjątkami: w Kazimierzu Dolnym, na Górze św. Anny i w Pińczowie, które to kościoły reformaci otrzymali jako gotowe)²⁷. Można dodać, że sporym indywidualizmem cechuje się kościół reformatów w Solcu n. Wisłą (1628 r.), pomimo iż został wzniesiony

z zachowaniem przepisów budowlanych reformatów znacznie się wyróżnia na tle innych kościołów reformackich.

Kościół węgrowski jest typowym kościołem reformatów, zachowującym charakterystyczne dla tego zakonu elementy.

Elewacja frontowa kościoła reformatów w Węgrowie.
Fot. W.J. Górczyk

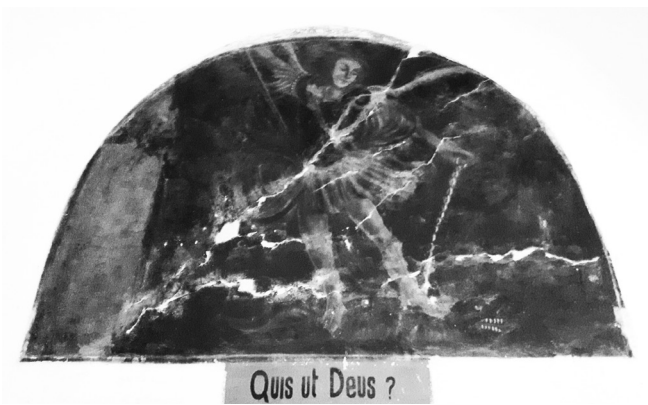
Zespół klasztorno-kościelny reformatów w Węgrowie składa się z czworobocznego dwukondygnacyjnego klasztoru z krużgankami i wirydarzem oraz kościoła. Krużganki klasztorne były zdobione polichromiami z poł. XVIII w., które częściowo zachowały się do naszych czasów. Przedstawiają one Archanioła Michała poskramiającego szatana; ponadto Kuchnię Anielską i świętych zakonu franciszkańskiego: św. Franciszka, św. Piotra z Alkantary, św. Antoniego Padewskiego, św. Bonawentury, św. Jana Kapistrana, św. Ludwika z Beneventu, oraz szereg nieczytelnych już dzisiaj polichromii.

Kościół barokowy, nieorientowany, jednonawowy ze sklepieniem kolebkowo-krzyżowym, po obu stronach nawy kaplice. Jak wszystkie murowane kościoły reformatów z XVII i XVIII w. został wzniesiony w systemie ścienno-filarowym. „System ten polegał na takim wypełnieniu murem przestrzeni między

Krużganki w klasztorze reformatów w Węgrowie.
Fot. W.J. Górczyk

filarami, aby od wewnątrz przylegały one do ścian tworząc po bokach ciąg płytkich wnęk lub kaplic (stąd odmiana wnękowa lub kaplicowa)²⁸. Kościół węgrowski wzniesiono w odmianie kaplicowej podobnie jak wcześniej kościoły reformatów w Warszawie (1680 r.), Białej Podlaskiej (1684 r.) i później w Miedniewicach (1748 r.)²⁹. Ściany nawy są rozczłonkowane parami toskańskich pilastrów³⁰. Podwójne pilastry są charakterystycznie nie tylko dla kościołów reformackich, ale w ogóle dla kościołów barokowych. Taki zabieg zastosowano w kościele Il Gesu i można go znaleźć w wielu kościołach w Polsce choćby w kościele św. Apostołów Piotra i Pawła w Krakowie (jezuitów) św. Bernardyna ze Sienny w Krakowie (bernardynów). W przypadku reformatów podwójne pilastry występują znacznie częściej w prowincji wielkopolskiej niż małopolskiej. Na skrzyżowaniu nawy z transeptem ślepa kopuła. Kopuła na skrzyżowaniu nawy z transeptem również jest elementem barokowym znanym z kościoła Il Gesu. Jednak w Węgrowie zastosowano ślepa kopułę a wynika to z przepisów budowlanych reformatów, które zabraniają kopuły w ich kościołach. Ślepa kopuła jest kopułą widoczną tylko od wewnątrz, w bryle zewnętrznej kościoła jest niewidoczna. Podobny zabieg stosują także karmelici bosy, którym przepisy budowlane również zabraniają kopuły w kościołach³¹.

Archanioł Michał. Krużganki klasztoru w Węgrowie.
Fot. W.J. Górczyk

Ślepa kopuła w kościele reformatów w Węgrowie.
Fot. W.J. Górczyk

Kościół węgrowski, jak wszystkie kościoły reformatów prowincji wielkopolskiej jest bardziej okazały od kościołów reformatów prowincji małopolskiej. Wynika to z faktu, że reformaci w prowincji wielkopolskiej podchodzili do przepisów budowlanych z większą swobodą niż ich współbracia z prowincji małopolskiej. Skutkiem takiego podejścia jest fakt, że kościoły reformatów prowincji wielkopolskiej, choć pozostają uboższe, skromniejsze od wielu kościołów barokowych to posiadają wszystkie cechy manieryzmu i baroku³². Tak jest też z fasadą kościoła węgrowskiego, która choć skromniejsza od fasad wielu kościołów barokowych, posiada wszystkie cechy baroku. Przejawem swobodniejszego podejścia do przepisów budowlanych w prowincji wielkopolskiej jest także ślepa kopuła w kościele węgrowskim, ozdobiona iluzjonistycznym freskiem „Kościół Triumfujący” autorstwa Michała Anioła Palloniego. Kościół reformatów był zdobiony także przez kolejnych Krasieńskich. Na ścianach rozmieszczone są owalne, malowane na płótnie stacje drogi krzyżowej z XVIII w. pędzla prawdopodobnie Sebastiana Ecksteina, który jest także autorem fresków w kaplicach bocznych św. Marii Magdaleny i w kaplicy św. Józefa (kaplice zachodnie) i w kaplicy św. Piotra z Alkantary (wschodnia). Ostatnia kaplica (wschodnia), św. Antoniego z Padwy jest zdobiona freskiem Palloniego. Zdobienia kościoła uzupełniają obrazy Jana Niezabitowskiego z końca XVIII w. Eckstein na polecenia, kolejnego z Krasieńskich, Błażeja Krasieńskiego, wykonał polichromię i namalował również sceny drogi krzyżowej w rodzimym kościele Krasieńskich w Krasnem, które wzorował na freskach węgrowskich Pallotiego, namalował również sceny drogi krzyżowej w kościele krasieńskim. Freski w Krasnem są sygnowane przez Ecksteina „Sebastian Eckstein Adornavit Picturis Anno 1747”³³.

W podziemiach kościoła, jak w innych kościołach reformackich, znajdował się grobowiec, w prezbiterium dla braci zakonnych *sepulchrum fratrum* i pod kaplicami bocznymi dla dobrodziejów klasztoru

*sepulchrum benefactorum*³⁴. Pochowano tam 249 osób świeckich i 10 księży, do dnia dzisiejszego przetrwało ponad 50 trumien ze zмумifikowanymi ciałami³⁵. Kolejnym miejscem pochówku był cmentarz znajdujący się przed kościołem, zwyczajem reformatów, otoczony murem ze stacjami drogi krzyżowej umieszczanymi we wnękach (kapliczkach).

Jak ważną była ta fundacja dla samego Jana Dobrogosta Krasieńskiego świadczy fakt, że spoczął on po śmierci właśnie w podziemiach kościoła reformatów w Węgrowie. Decyzja ta jest na pewno nie jest oczywista. Jan Kazimierz Krasieński przebudował podziemia kościoła w Krasnem w taki sposób, aby stały się one miejscem sepulkralnym rodu Krasieńskich. W mauzoleum w kościele w Krasnem spoczął nie tylko Jan Kazimierz Krasieński, ale i żony Jana Dobrogosta³⁶. Zaś sam Jan Dobrogost podjął decyzję, że chce spoczywać w kryptach kościoła reformatów a w ścianie północnej transeptu kościoła węgrowskiego wystawił swój nagrobek, wykonany przez Andreasa Mackensena Młodszego, tego samego, który wykonał nagrobek żon Jana Dobrogosta w kościele w Krasnem. W 1701 r. Krasieński wytoczył mu sprawę o niewłaściwą wagę zamówionego srebrnego epitafium z Węgrowa. Ostatnie wzmianki na temat artysty dotyczą właśnie jego pobytu w więzieniu w sierpniu 1701 r.³⁷ Jan Dobrogost przy ozdabianiu kościoła węgrowskiego zatrudnił trzech gdańskich artystów. Oprócz wspomnianego Andreasa Mackensena Młodszego zatrudnił jeszcze Andreasa Schlutera, którego dziełem jest rzeźba Chrystus na Krzyżu w głównym ołtarzu kościoła³⁸ oraz Michała Witwercka, ludwisarza, który odlał płytę umieszczoną u podstawy nagrobka fundatora.

Fundacja reformatów na tle działalności fundacyjnej Jana Dobrogosta Krasieńskiego

Działalność fundacyjna Jana Dobrogosta Krasieńskiego jest kontynuacją fundacji jego ojca Jana Kazimierza Krasieńskiego. Działalność ta, w którą wpisuje się fundacja zespołu reformatów w Węgrowie, jest działalnością przemyślaną. W okresie o którym mowa poziom intelektualny i moralny duchowieństwa diecezjalnego jest niski³⁹, co zniechęca ludzi do katolicyzmu, dlatego Krasieńscy obsadzają parafie w swoich ziemiach zakonnikami⁴⁰. Jan Dobrogost Krasieński sprowadził do swoich majątków aż trzy zakony, w dwóch wypadkach odbierając kościoły księżom diecezjalnym. Ufundował w Węgrowie omawiany kościół i klasztor reformatów, ale też sprowadził do tego miasta zakon księży życia wspólnego,

zwanych potocznie bartolomitami⁴¹, którym oddał farę węgrowską, dotąd obsługiwaną przez księży diecezjalnych. Kościół farny w Węgrowie, po pożarze dotychczasowego, został wzniesiony w stylu barokowym w latach 1703-1706, na polecenie Jana Dobrogosta Krasieńskiego pracami kierował Carlo Ceroni i Jan Reisner a autorem projektu był, także i w tym wypadku, Tylman z Gameren. Zachował się kontrakt spisany pomiędzy Janem Dobrogostem Krasieńskim a Carlem Ceronim⁴² na budowę fary węgrowskiej. Jan Dobrogost wyraźnie zastrzegł, że wieczystym właścicielem fary węgrowskiej „jest Zgromadzenie Księży Komunistów i dlatego Proboszcz, Księża mszalni i klerycy tego probostwa wszyscy powinni być komuniści – nec aliter, nec alias”⁴³. Jan Dobrogost Krasieński w 1682 r. oddał kościół w rodowym Krasnem, także obsługiwany dotąd przez księży diecezjalnych, kanonikom regularnym laterańskim z Czerwińska⁴⁴, za zgodą biskupa płockiego Bonawentury Madalińskiego. Inicjatorem przekazania kościoła kanonikom laterańskim był ojciec Jan Dobrogosta, Jan Kazimierz Krasieński, wówczas sprzeciw biskupa płockiego Jana Gembickiego uniemożliwił te zamiary, które zrealizował dopiero Jan Dobrogost⁴⁵. Błędem byłoby twierdzenie, że to głównie księża diecezjalni byli przeciwnikami zakonów. Owszem, gdy parafia przechodziła pod opiekę zakonu, szczególnie dobrze uposażona wówczas spotykało się to z oporem kleru diecezjalnego, jednak równie częste były konflikty pomiędzy zakonami. Można tutaj wspomnieć o fundacji reformatów w Płocku z połowy XVIII w., która spotkała się z życzliwością biskupa płockiego Eustachego Szembeka i kleru diecezjalnego w tym miejscowego proboszcza, a z ostrym sprzeciwem dominikanów, franciszkanów konwentualnych i bernardynów⁴⁶. Krasieńscy wybierając zakony które sprowadzali do swoich posiadłości dokonali nieprzypadkowego wyboru. Zakony, choć rzadziej niż księża diecezjalni miały problemy z poziomem intelektualnym, to z poziomem moralnym już równie często, jak np. augustianie w Ciechanowie⁴⁷. Takie zakony jak jezuita, bartolomici, reformaci, kanonicy laterańscy czy księża misjonarze cieszyli się bardzo dobrą opinią i słynęli z wysokiego poziomu zarówno intelektualnego jak i moralnego, podczas gdy w klasztorach augustiańskich, dominikańskich, karmelitów bosych jak i karmelitów starej obserwy (tzw. trzewickowych) problemy z dyscypliną, szczególnie z pijaństwem były bardzo częste⁴⁸.

Krasieńscy sami prezentując wysoki poziom wykształcenia, już od czasów biskupa krakowskiego Franciszka Krasieńskiego w zwyczaju rodu było, aby jego członkowie odbywali gruntowne studia za

granicami jak i w Polsce⁴⁹, dążyli, aby księża w ich dobrach prezentowali również wysoki poziom intelektualny⁵⁰. Krasińscy, począwszy od wspomnianego, biskupa krakowskiego Franciszka Krasińskiego, który jako jedyny katolicki biskup, podpisał akt Konfederacji Warszawskiej w 1573 r. a kończąc na biskupie kamienieckim, Adamie Stanisławie Krasińskim, który zwalczał fanatyzm religijny⁵¹, prezentowali dużą tolerancję religijną połączoną z głębokim przywiązaniem do wiary katolickiej. Stąd wyływa dążenie, Jana Dobrogosta Krasińskiego, do zapewnienia odpowiedniej, zarówno pod względem intelektualnym jak moralnym, opieki duszpasterskiej dla mieszkańców.

Inaczej oceniana jest postawa Jana Kazimierza Krasińskiego, któremu, niebezpiecznie, przypisywana jest odpowiedzialność za początek prześladowań ewangelików węgrowskich⁵². Zgoła inne nastawienie prezentuje jego syn, Jan Dobrogost, który jest przeciwnikiem fanatyzmu religijnego, co wcale nie jest powszechne w tzw. „barokowym modelu pobożności katolickiej”. Kiedy w 1678 r. spalono kościół ewangelicki w Węgrowie, przy wydatnym udziale reformatów, Jan Dobrogost wystarał się o zgodę na odbudowę tego kościoła u biskupa łuckiego i sam się przyczynił do jego odbudowy⁵³. Jan Dobrogost Krasiński, nie tylko nie zgadza się na prześladowania ewangelików, ale i dąży do łagodzenia sporów między katolikami a ewangelikami w Węgrowie. Ciekawy przykład takich prób stanowi, wspomniany już kontrakt na odbudowę fary węgrowskiej.

O spalenie fary węgrowskiej oskarżono, niebezpiecznie, ewangelików węgrowskich, tym czasem we wspomnianym kontrakcie pomiędzy Janem Dobrogostem Krasińskim a Carlo Ceronim zapisano, że kontrakt jest zawarty na odbudowę kościoła farnego po „przypadkowym spaleniu jego”⁵⁴. Oczywiście nie ma potrzeby, aby w kontrakcie dotyczącym budowy nowej fary zawierano informacje o okolicznościach pożaru, który zniszczył dotychczasowy kościół. Co więcej, informacja, że pożar był dziełem przypadku wydaje się być zbyteczna i właściwie nie niewnosząca do sprawy budowy. Dopiero znajomość kontekstu w jakim zostaje ona zamieszczona w kontrakcie, czyli oskarżeń pod adresem ewangelików, powoduje, że ta wydawałoby się błaha informacja nabiera zupełnie innego wymiaru⁵⁵.

Podsumowując należy stwierdzić, że osadzenie reformatów w Węgrowie miało w intencji Jana Dobrogosta Krasińskiego zapewnić należyta opiekę duszpasterską katolikom węgrowskim a sami reformaci mieli swoim życiem dawać pozytywny przykład. Z całą pewnością nie było celem fundatora prześladowanie ewangelików. Tutaj zamiar fundatora i działalność reformatów nie pokryły się ze sobą, bowiem reformaci, choć jako duszpasterze i zakonicy żyjący według reguły św. Franciszka byli dobrym wyborem, to jednak przyczynili się do zaożyczenia konfliktu pomiędzy katolikami a ewangelikami, zapewne poprzez wykorzystywanie negatywnych emocji w swoich kazaniach, co było dość powszechne w kontrreformacyjnych kazaniach⁵⁶.

Przypisy

- ¹ M. Gochna, „Porządki jako największe i najlepsze”. *Bogusław Radziwiłł w dziejach Węgrowa – rola magnata w funkcjonowaniu miasta prywatnego*, Węgrów 2016, s. 37.
- ² *Ibidem*, 116.
- ³ A. Przyboś, *Krasiński Jan Dobrogost* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 15, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 181.
- ⁴ M. Dąbkowska, *Problematyka konserwatorska konwentów zakonu reformatów prowincji wielkopolskiej* [w:] *Materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Ruiny zabytków sakralnych – ochrona i adaptacja do nowych funkcji”* 6-8 listopada 2008, s. 292. (s. 291-306).
- ⁵ A.J. Steinke OFM, *Reformackie korzenie prowincji Wniebowzięcia NMP Zakonu Braci Mniejszych w Polsce*, „Szkola Seraficka”, nr 1 (2008), s. 10.
- ⁶ Należy zastrzec, że określenie „konwentualni” odnosi się nie tylko do życia w konwencie, ale oznacza przyjęcie szeregu dyspens naddanych przez papieża łagodzących pierwotną, surową regułę franciszkańską jak bulle Mikołaja III czy Jana XXII. Benedykt XII wprowadził nowe konstytucje dla Zakonu Braci Mniejszych znacznie łagodząc zasady ubóstwa.
- ⁷ D. Karczewski, *Przemiany organizacyjno-administracyjne zakonu franciszkańskiego na ziemiach polskich do pocz. XIX w. ze szczególnym uwzględnieniem Górnego Śląska*, „Szkola Seraficka” nr 1 (2008) s. 203.
- ⁸ *Ibidem*.

- ⁹ *Ibidem*.
- ¹⁰ A.J. Steinke OFM, *op. cit.*, s. 10; I. M. Rusecki OFM, *Z dziejów ojców bernardynów w Polsce 1453-2003*, „Łódzkie Studia Teologiczne”, 11-12 (2002-2003), s. 191.
- ¹¹ Bernardynki należą do III Zakonu św. Franciszka. Natomiast Zakon Świętej Klary Ordo Sanctae Clarae (klaryski) uznawany za gałąź żeńską zakonu Braci Mniejszych, należy do II Zakonu św. Franciszka. Z reguły opiekę nad klaryskami sprawują franciszkanie konwentualni. Bernardynki są pierwszym polskim zakonem kontemplacyjnym.
- ¹² Zakon ten rozwijał się bardzo prężnie. W 1772 r. Bernardynki posiadały 23 klasztory. Ponieważ był to zakon polski i klasztory miał tylko w Polsce kasata zakonu zahamowała rozwój bernardynek. Obecnie w 9 klasztorach bernardynek jest ok. 200 sióstr. Bernardynki mają klasztory tylko w Polsce.
- ¹³ A.J. Steinke OFM, *op.cit.*, s. 9.
- ¹⁴ Więcej na ten temat w H.E. Wyczawski OFM, *Bernardyni polscy*, t. 3. Kalwaria Zebrzydowska 1992; *Idem*, *Zakon w Polsce* [w:] *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, *Idem* [red.], Kalwaria Zebrzydowska 1995, s. 619-631.
- ¹⁵ Podobnie jak bernardyni i kapucyni mają swoją żeńską gałąź – Mniszki Klaryski Kapucynki. Kapucynki zostały założone w Neapolu, w 1538 r. Papież uznał ich klasztor za klasztor ścisłej reguły św. Klary. Jednak polskie kapucynki

- mają nieco inną historię. Powstały w XIX w. W wyniku wyłonienia się ze Zgromadzenia Felicjanek. Pierwszy klasztor kapucynek powstał w Przasnyszu. W 1926 r. polskie kapucynki uzyskały zatwierdzenie Stolicy Apostolskiej jako Mniszki Klaryski Kapucynki II Zakonu św. Franciszka reguły św. Klary.
- ¹⁶ A.J. Błachut OFM, *Znaczenie i rola prefekta fabryki w kształtowaniu budownictwa zakonnego reformatów w Polsce* [w:] *Architektura znaczeń*. Księga ofiarowana prof. Zbigniewowi Bani w 65. rocznicę urodzin i 40-lecie pracy dydaktycznej, A.S. Czyż [red.], J. Nowiński, M. Wiraszka, Warszawa 2011, s. 114-115.
- ¹⁷ A.J. Błachut OFM, *Znaczenie i rola...*, s. 115.
- ¹⁸ M. Dąbkowska, *Problematyka...*, s. 293-294. (s. 291-306).
- ¹⁹ A. Miłobędzki, *Zarys architektury w Polsce*, Warszawa 1978, s. 201.
- ²⁰ A. J. Błachut OFM, *Znaczenie i rola...*, s. 115.
- ²¹ Nie można się zgodzić z twierdzeniem M. Karpowicza, które powtarza R. Romańczuk, że Carlo Ceroni nadzorując budowę kościoła dokonał zmian w planach skorzystał bądź przejmując całkowicie bądź sugerując się planami Lzydora Affaitatego, który miałby projektować kościół karmelitów bosych w Warszawie (Romańczuk, s. 378). Po pierwsze wydaje się niemożliwe, aby architekt nadzorujący budowę dokonał jakichkolwiek zmian bez zgody fundatora, który, wszakże musiał zapłacić za plany w tym wypadku Tylmanowi z Gameren. Po drugie, o czym była już mowa, każdy plan kościoła reformatów musiał być zatwierdzony przez definitorium prowincjalne a samą budowę nadzorowali prefekci fabryki powołani specjalnie do tego celu. R. Romańczuk w ogóle nie odnosi się do roli prefekta fabryki przy wzniesieniu kościoła węgrowskiego, nie uzasadnia też, dlaczego i kto miałby zaakceptować zmiany planów naniesione przez Ceroniego. Po trzecie, należy zauważyć, że Affaitati nie jest projektantem kościoła karmelitów bosych w Warszawie. Robert Kunkel, wydaje się, że słusznie, przypisuje atrybucję architektury kościoła karmelitów bosych Constantemu Tencalli. Inni autorzy przypisują autorstwo projektu Tylmanowi z Gameren czy Janowi Babtyście Gisselni ale żaden nie wskazuje na Affaitatego – Zobacz: R. Kunkel, *Kościół karmelitów bosych w Warszawie. Spostrzeżenia na marginesie badań świątyni podczas jej renowacji w 2012 r.* <http://www.wmsd.waw.pl/spostrzezenia-renowacyjne> [dostęp: 13.07.2017]; por. także M. Trzecicki, *Sprawozdanie z badań archeologicznych przeprowadzonych w 2013 r. w trakcie prac przy porządkowaniu krypt podziemiach kościoła p. w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i św. Józefa Oblubieńca w Warszawie* <http://www.wmsd.waw.pl/renowacja-krypt> [dostęp: 13.07.2017]; R. Romańczuk, *Architektura kościoła reformatów w Węgrowie jako przykład adaptacji teologicznych i architektonicznych zasad budowy świątyni reformackich*, „Drohiczyński Przegląd Naukowy”, nr 8 (2016), s. 375-391 oraz M. Karpowicz, *Cuda Węgrowska*, Węgrów 2009.
- ²² A.J. Błachut OFM, *Słownik artystów reformackich w Polsce*, Warszawa 2006, s. 104-107.
- ²³ Br. Mateusz Osiecki był nie tylko prefektem fabryki, ale i architektem (być może samoukiem). Faktem jest, że brat Mateusz stanowi pewien wyjątek bowiem funkcję prefekta sprawował zwykle kaptan (ojciec) a brat był jego pomocnikiem. Brat Mateusz nie był kaptanem a jednak pełnił funkcję prefekta fabryki wielokrotnie. Sam zaprojektował i kierował budową zespołu klasztorno-kościelnego reformatów w Boćkach (1726-1741), był nadwornym architektem Franciszka Józefa Sapięhy, dla Anny Katarzyny z Sanguszków Radziwiłłowej prowadził prace budowlane i remontowe przy kolegiacie i zamku w Ołyce, pracował także dla biskupa łuckiego Stefana Rupniewskiego jak również dla zakonu Paulinów; zob. A.J. Błachut OFM, *Słownik artystów reformackich w Polsce*, Warszawa 2006, s. 104-107; *Idem*, *Brat Mateusz Osiecki i jego dzieło*, Warszawa 2003.
- ²⁴ A.J. Błachut OFM, *Znaczenie i rola...*, s. 117, p. 8.
- ²⁵ *Ibidem*, s. 125.
- ²⁶ R. Romańczuk, *op. cit.*, s. 376.
- ²⁷ A.J. Błachut OFM, *Znaczenie i rola...*, s. 118.
- ²⁸ E. Kąpińska, *Kościół w Różance. Architektura, wyposażenie i wystrój malarski*, s.88
- ²⁹ Błędne jest twierdzenie M. Karpowicza powtórzone przez R. Romańczuka o wzorowaniu kościoła węgrowskiego na kościołach karmelitów bosych. Owszem, układ kościoła węgrowskiego jest zbieżny z układem kościoła karmelitów bosych w Warszawie (obecnie kościół seminarystyczny) ale tak jak jest zbieżny z każdym kościołem barokowym wzniesionym w systemie ściennie-filarowym w odmianie kaplicowej, np. kościół reformatów w Warszawie (1680 r.) czy kościół jezuitów p. w. św. Apostołów Piotra i Pawła w Krakowie (1619 r.) albo kościół franciszkanów obserwantów św. Bernardyna ze Sieny w Krakowie (1680 r.). Ten styl przyjęli jezuici budując kościół II Gesu na którym w znacznej mierze są wzorowane wszystkie kościoły barokowe, także karmelitańskie. To samo dotyczy półokrągłych okien, które faktycznie występują i w kościele reformatów w Węgrowie i karmelitów bosych w Warszawie. Ale takie okna zastosowali właśnie jezuici w kościele II Gesu. I nie są one niczym wyjątkowym w kościołach barokowych, także w kościołach reformatów np. w Zakliczynie (1651 r.) czy Bieczu (1663 r.) i innych kościołach, jak choćby kościół jezuitów p. w. św. Apostołów Piotra i Pawła w Krakowie, kościół kamedułów w Krakowie, kościół św. Bernardyna (bernardynów) w Krakowie itd. Porównanie kościoła węgrowskiego do kościoła karmelitańskiego w Wiśniczu ze względu na dwuprzęsłową nawę czy proste zamknięte prezbiterium (R. Romańczuk, *op. cit.* s. 378, p. 8.) również jest problematyczne – takie rozwiązanie znajdziemy choćby we wspomnianym kościele reformatów w Zakliczynie; zob. R. Romańczuk, *op. cit.*, s. 375-391; oraz M. Karpowicz, *Cuda Węgrowska*, Węgrów 2009.
- ³⁰ Pary pilastrów dzielą także ściany w kościołach reformatów prowincji wielkopolskiej w Warszawie, Osiecznej, Miejskiej Górce, Szczawnie Kościelnym, Łabiszynie. Również w prowincji małopolskiej stosowano podwójne pilastry, jak choćby w kościele reformatów w Krakowie.
- ³¹ Karmelici boski przepisy budowlane przyjęli na kapitule generalnej. W 1614 r. wybrano zespół do opracowania przepisów a w 1620 zatwierdzono ostatecznie przepisy budowlane; B. Wanat OCD, *W kręgu piękna. Sztuka karmelitańska*, <http://www.karmel.pl/w-kręgu-piekna-sztuka-karmelitanska> [dostęp: 13.07.2017].
- ³² M. Dąbkowska, *op. cit.*, s. 293-294.
- ³³ Sygnatura jest widoczna na Scenie „Złożenie do grobu”, prezbiterium, ściana południowa. Zaś w literaturze można przeczytać różny tekst sygnatury z opuszczonym słowem „Picturis”, zob. F.M. Sobieszczański, *Wiadomości historyczne o sztukach pięknych w dawnej Polsce*, t. 2., Warszawa 1849, s. 28, zaś „Przegląd katolicki” podaje: Sebastian Eckstein adornavit pietnris (!) anno 1747 w „Przegląd Katolicki”, 11 grudnia 1890, nr 50, s. 795. Tutaj błędnie zamiast „picturis” podano „pietnris”.
- ³⁴ Z. Czumaj, *Podziemia kościoła poreformackiego w Węgrowie jako historyczna nekropolia pogranicza Mazowsza i Podlasia*, „Rocznik Liwski”, t. 4 (2008/9), s.109.
- ³⁵ *Ibidem*, s. 107-108.
- ³⁶ Krypty rodowe Krasieńskich znajdują się w kościele w Krasnem p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego, którego fundatorem

w XVI w. był biskup krakowski Franciszek Krasieński, kościół ten został przebudowany przez Jana Dobrogosta Krasieńskiego. W latach dwudziestych XIX w. Wincenty Krasieński wybudował kościół i kaplicę grobową w Opinogórze, gdzie spoczywają ordynacy z rodu Krasieńskich. Dwa główne miejsce sepulkralne Krasieńskich to właśnie Krasne i Opinogóra, zob. W.J. Górczyk, *Cmentarz parafialny w Opinogórze i kaplica grobowa hrabiów Krasieńskich*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, nr 1 (2017), s. 48.

³⁷ M. Woźniak, *Der Goldschmied Andreas Mackensen aus Delmenhorst in Danzig* [w:] *Festschrift Kurt Asche* [b.m.w.] 1990, s. 147-154; A. Frąckowska, *Nagrobek żon Jana Dobrogosta Krasieńskiego w kościele w Krasnem, Muzeum Pałacu Króla Jana II w Wilanowie*, http://www.wilanow-palac.art.pl/nagrobek_zon_jana_dobrogosta_krasinskiego_w_kosciele_w_krasnem.html [dostęp: 13.07.2017].

³⁸ Andreas Schluter był zatrudniany przez Jana Dobrogosta Krasieńskiego także przy budowie pałacu Krasieńskich w Warszawie. Schluter wykonał tam dekoracje tympanonów przedstawiające zwycięstwo wodza rzymskiego Marka Waleriusza Messali Korwina nad Gallami. Krasieńscy wywodzili swoje pochodzenie właśnie od Marka Waleriusza Messali Korwina.

³⁹ W. Góralski, *Diecezja płocka i jej synody w okresie potrydenckim*, „Studia Płockie”, t. 14 (1986), s. 166.

⁴⁰ W przypadku zakonów znacznie rzadsze były problemy z poziomem intelektualnym. Większość kapłanów zakonnych miała ukończone studia a nawet posiadali stopnie naukowe. Księża diecezjalni nie musieli kończyć studiów. Obowiązek ukończenia studiów przez kandydatów na kapłanów diecezjalnych nałożył dopiero sobór trydencki. Od tego czasu powstają też seminaria duchowne.

⁴¹ Bartolomiej zakładał jedno z pierwszych seminariów duchownych w Polsce. Również w Węgrowie będą prowadzić seminarium duchowne i szkołę świecką.

⁴² Archiwum Diecezjalne w Drohiczyźnie, Zespół Akt Parafii Wniebowzięcia NMP w Węgrowie (dalej: ADD, ZAPW) / III/Q/1/B, *Kontrakt pomiędzy Janem Bonawenturą Krasieńskim a Carlem Ceronim*, s. 1.

⁴³ ADD, ZAPW/III/Q/1/B, *Specyfikacja realności, sum kapitulnych, praw: jura et servituter probostwa węgrowskiego*, s. 1.

⁴⁴ „Korespondent Płocki”, 10 czerwca 1886, s. 1.

⁴⁵ F.Łydyński, *Dzieje kościoła w Krasnem*, „Mazowsze”, 7/(1/96), s. 25.

⁴⁶ Pojawienie się kolejnego zakonu mendykankiego powoduje uszczuplenie dochodów z kwesty pozostałych zakonów. Dominikanie podnosili ponad to sprawę kandydatów do

nowicjatu. Takie konflikty pomiędzy zakonami występowały w wielu miejscowościach czasem przybierając nawet formy konfliktu siłowego.

⁴⁷ W.J. Górczyk, *Topografia sakralna Ciechanowa do roku 1600*, „Biezuńskie Zeszyty Historyczne”, nr 30 (2016), s. 63-64.

⁴⁸ G. UTH OSA, *Szkic historyczno-biograficzny zakonu augustiańskiego w Polsce*, Kraków 1930, s. 143; J. Kłoczowski, *Reforma polskiej prowincji dominikańskiej w XV-XVI w.*, „Roczniki Humanistyczne”, z. 4 (1953), s. 87; W.J. Górczyk, *Topografia sakralna Ciechanowa do roku 1600*, „Biezuńskie Zeszyty Historyczne”, nr 30 (2016), s. 63-64.

⁴⁹ Biskup Franciszek Krasieński, sam wykształcenie odbierał min. w Wittenberdze, fundował studia zagraniczne swoim krewnym.

⁵⁰ Franciszek Krasieński w testamencie zapisał swoją bogatą bibliotekę teologiczną kościołowi w rodzimym Krasnem, aby służyła kształceniu kandydatów do kapłaństwa.

⁵¹ Adam Stanisław Krasieński będąc jednym z przywódców Konfederacji Barskiej zwalczał fanatyzm religijny, występował w obronie zarówno protestantów jak i prawosławnych. Jego sekretarzem był luteranin, Karol Henryk de Heyking. Był zwolennikiem ograniczenia władzy nuncjusza apostolskiego. J. Kazimierski, *Z dziejów Węgrowa w XV-XVII wieku*, „Rocznik Mazowiecki”, nr 3 (1970), s. 279.

⁵² Kościół ewangelicki został zamknięty decyzją biskupa łuckiego w 1685 r, i rozpoczęły się prześladowania ewangelików. Po wyparciu wojsk szwedzkich prześladowania ewangelików znacznie się wzmogły. Min. nakazano dzieciom ewangelickim naukę w szkołach katolickich, a w 1724 r. zabroniono przebywać w Węgrowie duchownym ewangelickim.

⁵⁴ ADD, ZAPW/III/Q/1/B, *Kontrakt pomiędzy Janem Bonawenturą Krasieńskim a Carlem Ceronim*, s. 1.

⁵⁵ Z faktu, że Jan Dobrogost oficjalnie uważał, że ewangelicy nie ponoszą winy za pożar fary a wcześniej nie uznał udziału reformatów w spaleniu kościoła ewangelickiego, nie wynika, że taki był faktyczny stan rzeczy. Co więcej, raczej sam miał świadomość faktów. Jednak skoro właściciel miasta uznawał, że w jednym i drugim wypadku nie ma winnych i zapewne to stwierdzenie było poprzedzone jakimś oficjalnym dochodzeniem, to w sposób znaczący ukrócał nawoływanie do zemsty, przynajmniej jawne, tak z jednej jak i z drugiej strony.

⁵⁶ T. Wiślicz, *Pedagogika strachu w kościele potrydenckim w Polsce* [w:] *Sic erat in fatis. Studia i szkice historyczne dedykowane Profesorowi Bogdanowi Rokowi*, E. Kościak [red.], R. Żerelik, P. Badyńska, F. Wolański, Toruń 2012, t. 1, s. 283-298.

THE REFORMERS CHURCH IN WĘGROW OF THE FOUNDATION OF THE GOVERNOR OF PŁOCK, THE STAROSTE OF PRZASNYSZ, JAN DOBROGOST KRASIEŃSKI, BEARING THE ŚLEPOWRON COAT OF ARM

Summary

Church of the Franciscan reformers in Węgrow Foundation of the Province of Płock, starost of Przasnysz, Jan Dobrogost of Krasieński coat of arms Ślepowron. Reformed team to Węgrow, Foundation of Jan Dobrogost Krasieński, made up of the church and quadrangle monastic building with arcades and an inner courtyard or patio was built between 1693-1706.

STANISŁAW AUGUST THUGUTT (1873-1941). ŁĘCZYCANIN. WSPÓŁTWÓRCA ZRĘBÓW II RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Abstrakt

Artykuł poświęcony jest postaci Stanisława Augusta Thugutta, z urodzenia łęczycanina, który wszedł do najnowszej historii Polski jako lider Polskiego Stronnictwa Ludowego „Wyzwolenie” i czołowy polityk lat 1918-1926. Był członkiem rządu w dwóch pierwszych gabinetach odrodzonego państwa polskiego Ignacego Daszyńskiego i Jędrzeja Moraczewskiego. W 1924 r. premier Władysław Grabski powierzył mu stanowisko wicepremiera. Sprawował też mandat posła na Sejm RP. Z polityki odszedł po zamachu majowym w 1926 r., poświęcając się ruchowi spółdzielczemu. Był bardzo płodnym autorem. Pozostawił kilka książek poświęconych historii spółdzielczości oraz popularyzacji idei krajoznawstwa i ochrony zabytków. Na uwagę zasługuje także jego spuścizna publicystyczna.

Słowa kluczowe: Łęczycza, Legiony polskie, odrodzenie polskiej państwowości, rząd lubelski, konferencja paryska, ruch ludowy, spółdzielczość, krajoznawstwo

1. Łęczyckie dzieciństwo

Powiatowa dzisiaj Łęczycza należała do najstarszych i najważniejszych miast doby piastowskiej. W średniowieczu była głównym ośrodkiem ziemi łęczyckiej i księstwa łęczyckiego. W pobliskim Tumie w XII w. wzniesiono kolegiatę zachowaną do dziś w postaci jednej z najbardziej reprezentatywnych sakralnych budowli romańskich w Polsce. Tutaj w 1180 r. obradował zjazd dostojników świeckich i duchownych powszechnie uważany za pierwszy sejm polski. Od XVI w. do 1793 r. (drugi zabór pruski) Łęczycza była siedzibą województwa, chociaż w chwili przyłączenia do Królestwa Prus liczyła niespełna półtora tysiąca stałych mieszkańców¹. W XIX w. postępował powolny rozwój miasta i stały wzrost liczby jego obywateli. W 1850 r. było ich 4496, a w 1897 r. już 9397 osób². Łączyło się to z rosnącą pozycją miasta jako siedziby dość rozległego, drugiego pod względem obszaru, powiatu guberni kaliskiej³. Struktura narodowościowa Łęczyczy nie odbiegała w XIX stuleciu od innych miast tej wielkości w Królestwie Polskim. Najlicniejszą nacją byli Żydzi, których liczba w 2. połowie XIX w. systematycznie rosła: od 46,4 proc. ogółu mieszkańców w 1856 r. do 56,4 proc. w 1903 r. W tym samym okresie ludność polska miasta zmniejszyła się z 51 proc. do 41,7 proc. Trzecią nacją byli Niemcy, odpowiednio 2 proc. w 1856 r. i 1,5 proc. ogółu w 1903 r. Najmniej było Rosjan, mimo stacjonującego tutaj garnizonu carskiego: 0,6 proc. w 1856 r. – 33 osoby i 0,4 proc. w 1903 r. – 40 osób. Statystyka ta nie obejmowała żołnierzy

tylko rosyjskojęzyczną i prawosławną ludność cywilną⁴.

Pod względem społecznym w 1901 r. zdecydowanie przeważali mieszczanie – 6333 osoby przed chłopami – 1132, kupcami – 876, szlachtą – 460 i służbą państwową, czyli urzędnikami oraz innymi funkcjonariuszami będącymi na pensjach rządowych – 430 osób⁵. W statystyce tej nie ujęto księży i zakonników, łącznie kilkanaścioro ludzi. Jeszcze bardziej interesująco przedstawia się struktura zawodowa mieszkańców Łęczycy tego czasu. W 2. połowie XIX w., a więc kiedy przyszedł na świat i spędził tu dzieciństwo Stanisław August Thugutt. Według dostępnych danych archiwalnych, mających jednak pewne luki, w 1859 r. w Łęczycy w ponad 80 zawodach pracowało 1090 osób. Wśród nich: 382 wyrobników (pracownicy najemni bez kwalifikacji), 225 handlarzy (głównie Żydów), a także zawodów od dawna już nieistniejących, jak: dzierżawcy rogatek, pachciarze, grzebieniarze czy latarnicy. Pewną osobliwością było istnienie w Łęczycy już w 1880 r. zakładu fotograficznego, drugiego obok Kalisza w całej guberni, liczącej wówczas 756 tys. mieszkańców⁶. Ten konglomerat narodowy, religijny, społeczny i zawodowy czynił z Łęczycy miasto wielokulturowe, barwne, żywe, ale też, jak pisał Bronisław Chlebowski, będące obecnie, czyli w 1883 r. „w peryodzie zastoju umysłowego, społecznego, ekonomicznego”, do czego, jak sugeruje autor, przyczyniły się popowstaniowe restrykcje władz rosyjskich⁷.

Do takiego właśnie miasteczka przybył w 1872 r. Augustyn Thugutt (ur. 1822) doktor nauk medycznych, absolwent Uniwersytetu Moskiewskiego.

Pochodził ze spolonizowanej rodziny austriackiej. Jego ojciec Karol Henryk (1786-1857) pieczętował się herbem Pelikan i był właścicielem majątku Cierzyn nad Narwią w okolicach Nasielska pod Warszawą. Matka Prakseda Małgorzata Minasowicz (ok. 1797-1880) pochodziła ze szlacheckiej rodziny herbu Przyjaciel. W Cierzynie urodził się właśnie Augustyn jako trzeci kolejny syn Karola. Gdy doktor Thugutt przybył do Łęczycy, był już doświadczonym lekarzem z wieloletnią praktyką⁸. Wcześniej pracował w miejscowości Żdżanne koło Krasnegostawu, później w Warszawie, skąd przeniósł się do Dąbia nad Wartą, by wrócić do Radzymina pod Warszawą, a następnie na pewien czas osiedlić w Kaliszu. Prawdopodobnie liczne przeprowadzki doktora były związane z jego sytuacją rodzinną. Gdy zamieszkał w Łęczycy, której już nie opuścił do śmierci, był dwukrotnie żonaty i miał troje dzieci. Wdowiec ożenił się po raz kolejny około 1872 r. zapewne w Kaliszu z panną Walerią z Hulanickich⁹. Ze związku tego przyszedł na świat 30 lipca 1873 r. w Łęczycy Stanisław August Thugutt, jeden z wybitniejszych Polaków pierwszej połowy XX w., czołowy polityk odrodzonego w 1918 r. po 123 latach zaborów państwa polskiego.

Łęczycki dom Thuguttów był przepiękny polskością oraz ideą pracy społecznej. Ojciec jako naczelny lekarz powiatowy, jeden z trzech tutejszych medyków po studiach akademickich, zarządzał szpitalem wzniesionym tu w 1844 r. Okazały budynek projektu Henryka Marconiego zachował się do dzisiaj. Szpital, który w 65 procentach powstał ze składek społecznych, nosił imię Świętego Mikołaja i „był przeznaczony do leczenia wszystkich chorób z syfiliistycznymi łącznie. Miał on głównie leczyć pospółstwo i biedotę”¹⁰. Mimo ogromu zajęć zawodowych oraz pracy naukowej, czego dowodzi kilkanaście opublikowanych prac kazuistycznych, Augustyn Thugutt był zasłużonym działaczem społecznym¹¹. Jako lekarz bez reszty oddawał się działaniu na polu podnoszenia higieny ogólnej, co uważał za jeden ze sposobów zapobiegania chorobom, głównie zakaźnym. Należał do współorganizatorów i był pierwszym prezesem Ochotniczej Starzy Ogniowej w Łęczycy. Jednostkę powołano po wielu miesiącach starań 26 stycznia 1875 r.¹² W szeregi straży wstąpiło wówczas 138 członków czynnych, zaś wsparcie zadeklarowało 100 członków honorowych. W krótkim czasie jednostka dysponowała nowoczesnym, jak na ówczesne warunki, sprzętem oraz umundurowaniem z ekwipunkiem. Rychło też stanęła drewniana remiza.

Doktor Thugutt, jeden z najbardziej szanowanych obywateli miasta, zaangażowany był w różne

lokalne przedsięwzięcia. Utrzymywał też musiał kontakty towarzyskie z miejscową elitą. Z całą pewnością odwiedzał słynnego, ale ociemniałego już lekarza, doktora Ferdynanda Dworzaczka (1804-1877), uchodzącego za ojca filozofii i etyki medycyny w Polsce. Mieszkał on od 1847 r. w pobliskiej wsi Topola Królewska, gdzie jego brat Karol był wójtem. Młodszy brat Ferdynanda, Józef Dworzaczek (1830-1868) pełnił stanowisko ordynatora szpitala powiatowego w Łęczycy, a podczas powstania styczniowego naczelnika cywilnego powiatu, za co skazany został na syberyjską zsyłkę, gdzie przedwcześnie zmarł. Doktor Thugutt uczestniczył w pogrzebie swego starszego kolegi, który pochowany został w zabytkowej dziś części łęczyckiego cmentarza¹³.

Atmosfera domu rodzinnego Stanisława Augusta Thugutta miała wielki wpływ na jego osobność, wrażliwość społeczną, umiłowanie ziemi ojczystej i śladów jej przeszłości, zaś przede wszystkim na ukształtowanie charakteru człowieka prawego, bezkompromisowego i sprawiedliwego. Przyszły polityk spędził w mieście rodzinnym pierwsze osiem lat życia. W wydanej w 1939 r., wznowionej w 1984 r., autobiografii z okresu dziecięcego zachował wspomnienia „dość liczne, ale z natury rzeczy są one bardzo nikłe”. I dalej: „Dlatego niektóre z tych przeżyć tak mało ważne w ówczesnej skali mych zainteresowań, utkwily mi silnie w pamięci”¹⁴.

Z pewnością miały one wpływ na późniejszą jego postawę jako człowieka i polityka. Łęczyca wczesnej młodości Stanisława Thugutta zamykała się w obrębie czworoboku, wytyczonego przez średniowieczne mury obronne, już wówczas rozebrane, poza zachowanym dzisiaj fragmentem zachodnim. Czworobok ten wyznaczały dominanty architektoniczne: zamek w narożniku południowo-wschodnim, klasztor dominikański już od czasów pruskich przerobiony na więzienie, w narożniku północno-wschodnim i aleja na dawnej fosie wzdłuż zachodniej pierzei murów¹⁵.

Budynek dawnego szpitala św. Mikołaja w Łęczycy. Stan z 2018 r. Fot. J. B. Nyczek

Miasto od północy otoczone było bagienną doliną, zaś od wschodu rzeką Bzurą, toteż tereny podmiejskie zasiedlano sukcesywnie w kierunku Łodzi, przechodzącej gwałtowny rozwój i rzadziej na zachód, przy szosie Kaliskiej. Przeważała zabudowa drewniana, chociaż część staromiejska składała się z dwu, a nawet trzykondygnacyjnych kamieniczek, z ratuszem pośrodku rynku. W większości domów spotkać można było sklep, gospodę lub warsztat rzemieślniczy. Miasto, obok magistratu, siedziby władz powiatowych, sądu i poczty miało też szkołę, spadkobierczynię tradycji oświatowych Łęczycy z czasów kolegium jezuickiego, parafię rzymskokatolicką, klasztor ojców bernardynów, bożnicę, cerkiew, koszary wojskowe i szpital. Było centrum administracyjno-handlowym powiatu liczącego w latach 80. XIX w. stulecia około 100 tys. mieszkańców¹⁶.

Stanisław Thugutt w napisanej po blisko pół wieku od opuszczenia Łęczycy autobiografii, miasta swego dzieciństwa z wyniosłymi, surowymi i posępnymi murami tumskiej kolegiaty, wszechogarniającą trwogą podczas obserwacji komety pewnej zimowej nocy, wreszcie niezapomniana gra na fisharmonii młodego księdza w mrocznym, oświetlonym tylko świeczką pokoju, podkreśla, że doświadczenia te były „nikłe jak puch, a jednak razem tworzące jakiś koloryt, w którym widzę te czasy”¹⁷. Po latach dopiero też zrozumiał, dlaczego w ich łęczyckim mieszkaniu rozmawiano szeptem o zabójstwie cara Aleksandra II (ur. 1819), który 13 marca 1881 r. zginął z rąk zamachowca – Polaka Ignacego Hryniewieckiego. On sam swoją pierwszą bitwę z Moskalami stoczył jeszcze wcześniej. „W pobliżu naszego domu – wspomina – mieszkało sporo rodzin oficerów przebywającego (stacjonującego – przyp. AK) tu pułku piechoty. Nie utrzymywałem z tymi chłopcami stosunków, wolałem bawić się na podwórzu swojego domu z dziećmi mieszkających tam wyrobników, wskutek czego, nawiasem mówiąc, język mój nabrał przedziwnej soczystości. Któregoś jednak dnia spotkałem na pobliskim placu musztry sześciu czy siedmiu tych moskalików. Wyrazili się bardzo obelżywie o »polaczyszkie«. Nie pozostałem w odpowiedzi dłużny. Zaczęli mnie obrzucać kamieniami – rzucałem i ja. Ktoś krzyknął: »uciekaj, mały, ale ja nie chciałem uciekać«”¹⁸. Całe zajście nie zakończyło się zbyt przyjemnie. Rannego chłopca przyniósł na rękach do domu ordynans jednego z carskim oficerów. Nazajutrz ojciecypytywał Stasia o przebieg zajścia. Opowiedział ze szczegółami i nie został ukarany: „Te słowa ojca i ten kredyt moralny były dla mnie czymś niestychanym i dlatego może do mnóstwa swych wad nie zaliczałem później nigdy

skłonności do kłamstwa, podkreślał będąc dojrzałym człowiekiem”¹⁹.

Jako dziecko Stanisław Thugutt był bardzo żywy, niekiedy psotny i buńczuczny. Gdy któregoś dnia mocno przedłużył spacer, rada rodzinna postanowiła go ukarać. Gdy ułożony został na tapczanie, na którym miano wymierzyć mu karę chłosty pasem, zerwał się nagle, chwycił stojącą na stole lampę i zagroził, że rzuci ją na podłogę, jeśli nie zaniechają zamiaru. „No i z pogwałceniem prawa i sprawiedliwości – nie dostałem”²⁰. Tę skłonność do bójek i awantur przejawiał potem w wystąpieniach publicznych jako polityk oraz w licznych artykułach polemicznych, rozprawiając się ze swoimi oponentami. Potwierdzeniem niesforności i nieograniczonej wyobraźni małego Stanisława może być list jego ojca, jaki przestał z Łęczycy do swojej matki Praksedy Karolowej Thuguttowej, babki chłopca w linii męskiej. Doktor Augustyn Thugutt wczesną jesienią 1877 r., nie kryjąc ironii, pisał: „Syn ukończywszy już rok czwarty, wielkiego niedostatku i burzliwości daje dowody. Niby ma się żenić, sprasza już gości na wesele, to znów biega za innymi dziewczętami, za chwilę wybiera się na wojnę, szykuje karabin i armatę, ale nim to nastąpi, ma jeszcze dom, w którym mieszkamy, zburzyć, rozwalić i nowy zbudować. Nie wiem, co z niego wyrośnie, ale na pewno nie łagodny, potulny baranek”²¹. Stasio równie szybko nauczył się czytać, chociaż jako pięciolatek nie pobierał żadnych regularnych lekcji. Czytanie stało się jego nową pasją, zaś lektur dostarczała biblioteka ojca. Zapamiętał trzy książki z dzieciństwa, które wywarły na nim wielkie wrażenie: baśń Chrystiana Hansa Andersena o ołowianym żołnierzyku, „Przygody Robinsona Cruzoe” Daniela Defoe w doskonałym opracowaniu Władysława Anczyca, do której to książki wracał jako dojrzały mężczyzna oraz „Historia Starego Testamentu”, gdzie groźne i osobliwe opowiadania brał do serca całkiem realnie nie uwzględniając czasu i przestrzeni.

Łęczyckie dzieciństwo, w sumie pogodne, miało się rychło skończyć. Nie miał jeszcze siedmiu lat, gdy po krótkiej chorobie 12 kwietnia 1880 roku zmarł jego ojciec. Ze śmiercią do tej pory nie miał do czynienia. Nawet nie bardzo pojmował, co znaczy słowo „umarł”. Zrozumiał to po kilku dniach, gdy stanął z matką na łęczyckim cmentarzu przy otwartej mogile. W autobiografii moment ten skwitował jednym, ale wymownym zdaniem: „Kiedy spuszczone w nią trumnę i grudy ziemi zaczęły na jej wieko spadać, z przerażającym łoskotem, ogarnęła mnie zgroza”²². Zmarły przedwcześnie i ceniony doktor żegnany był przez rodzinę, współpracowników, oraz przybyłych tłumnie mieszkańców,

w asyście księży i druhów z Ochotniczej Straży Ogniowej. Niestety, nie zachowały się nawet pośrednie źródła z tej smutnej uroczystości.

Waleria Thuguttowa pozostała w Łęczycy jeszcze przez rok. Nie widząc tutaj dla siebie i dla syna żadnej perspektywy, w 1881 r. postanowiła opuścić miasto, w którym spędziła kilka szczęśliwych lat. Korzystając z pomocy rodziny, przeniosta się do Warszawy. Podróż wraz z dobytkiem przebiegła bez większych zakłóceń: ruszono powozem do Kutna, skąd pociągiem kolei warszawsko-bydgoskiej do stolicy. Matka z synem zamieszkali w centrum w wynajętym lokalu przy ulicy Śliskiej pod numerem 4. Oddajmy ponownie głos Stanisławowi Augustowi Thuguttowi: „Zacząłem też chodzić do szkoły Pankiewicza przy ulicy Złotej. Z tej szkoły nie zachowałem w pamięci nic. Ani jednego nauczyciela, ani jednego kolegi, prócz samego dyrektora, siwiutkiego jak gołąb staruszka”²³. Staruszką tym Jan Pankiewicz (1816-1899) doskonały pedagog, założyciel w 1874 r. prywatnej czteroklasowej szkoły filologicznej, dziś patron znanej ulicy w śródmieściu Warszawy. W 1882 r. miała miejsce kolejna przeprowadzka. Wdowa przeniosta się na ulicę Bednarską 18. Zdecydowały o tym względy finansowe. Dziewięcioletni Stanisław August wstąpił do pierwszej klasy III Gimnazjum Państwowego przy zbiegu Krakowskiego Przedmieścia z dzisiejszą ulicą Traugutta. Maturę uzyskał w 1891 r., ale już w Rządowej Szkole Realnej także w Warszawie. Zamierzał studiować historię, filozofię albo prawo, lecz po śmierci ojca nie miał żadnych podstaw materialnych do kontynuowania nauki na szczeblu uniwersyteckim, toteż musiał poprzestać jedynie na kursach buchalteryjnych.

2. Droga do polityki

Stanisław August Thugutt zaistniał w polityce jako ukształtowany światopoglądowo człowiek. Miał blisko 40 lat i spory bagaż doświadczeń życiowych. Pierwszą pracę zarobkową podjął w Łodzi. Nie ukończywszy studiów, nie mógł od razu liczyć na stanowisko biurowe. Zatrudnił się więc jako robotnik w wielkiej tkalni Marcusa Silbersteina przy ulicy Piotrkowskiej 242/250. Poczynione tam obserwacje, kiedy jego dzień pracy w ciężkich warunkach sięgał 14 godzin, wpłynęły później na postawę społeczną i działalność polityczną. Całe dojrzałe życie sympatyzował z lewicą, aczkolwiek nigdy nie wstąpił do Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS), ani tym bardziej do Socjaldemokracji Królestwa Polskiego i Litwy (SDKPiL). Jako działacz spółdzielczy, później wybitny przedstawiciel i zwolennik tej formy ruchu

Stanisław Thugutt jako maturzysta, rok 1891

społeczno-gospodarczego i metody gospodarowania, politycznie związał się z ruchem ludowym. Stało się to jednak dopiero w 1917 r. Wtedy został członkiem Polskiego Stronnictwa Ludowego wydającego własny organ prasowy pod nazwą „Wyzwolenie”. Pismo znane było z głoszenia radykalnych haseł społecznych, politycznych i ekonomicznych. Z tą partią założoną w 1915 r. jako Polskie Stronnictwo Ludowe w Królestwie Polskim, Thugutt wszedł do wielkiej polityki i to w okresie, gdy po latach rozbiorów rodziła się realna szansa na odzyskanie niepodległości. Ugrupowanie kojarzone, jak wspomniano, z własnym organem prasowym przyjęło do nazwy słowo „Wyzwolenie”.

Momentem zwrotnym w karierze i w życiu Stanisława Thugutta był wybuch I wojny światowej. Mocarstwa zaborcze stanęły przeciwko sobie, miliony młodych Polaków wcielono do walczących wrogich armii: rosyjskiej oraz pruskiej i austriackiej, zmuszając ich do bratobójczej walki. Wojna ta oznaczała również, że tworzy się realna perspektywa zmian na mapie politycznej Europy i odzyskania niepodległości, zresztą nie tylko przez Polaków²⁴. Zabójstwo austriackiego arcyksięcia i następcy tronu okazało się

iskrą zapalną nie tylko wyniszczającej wojny, ale również niespotykanego dotychczas etnicznego ruchu niepodległościowego²⁵. Ruch ten na ziemiach polskich objął wszystkie grupy społeczne i wyszedł daleko poza Warszawę. Trafił na prowincję, a nawet do środowisk wiejskich. Chłopi stanowiący w przededniu I wojny światowej podstawę piramidy społecznej rychło okazali się poważną siłą polityczną, czego dowiodły pierwsze wybory parlamentarne.

Stanisław Thugutt już w 1914 r. wraz z grupą bliskich mu osób utworzył tajny Związek Patriotów, przekształcony wkrótce w Partię Niezawisłości Narodowej. Była to jego inicjacja polityczna zarówno na płaszczyźnie ideologicznej, jak i praktycznej. Z polityki nie uwolnił się właściwie do końca życia, chociaż w 1926 r., po tak zwanym kryzysie albo przewrocie majowym, przestał być zwolennikiem polityki sanacji kreowanej przez Józefa Piłsudskiego i jego środowisko.

Do 1914 r. wiódł dość spokojne życie zgodne z swoimi ideami społecznymi, czyli ruchem spółdzielczym oraz życiową pasją, jaką było krajoznawstwo. Ze względu na stan zdrowia nie mógł wykonywać ciężkiej pracy fizycznej, a mając wykształcenie buchalteryjne, mógł ubiegać o posadę w księgowości. Po wjeździe z Łodzi wrócił na kilkanaście miesięcy do Warszawy, gdzie znalazł etat księgowego. Jak sam po latach napisał o tym okresie: „W życiu publicznym nie brałem żadnego udziału. Jakież tam zresztą życie było w ówczesnej Warszawie, skoro rząd rosyjski wbił już w głowy polskie, jak gwóźdź w miękkie drzewo, że tu się nic nigdy zmienić nie może”²⁶.

W październiku 1899 r. dwudziestosześcioletni Stanisław ożenił się z Marylą Kozanecką, córką ziemianina z powiatu tureckiego, przyjaciela jego ojca. Młodzi znali się od dzieciństwa, zaś brat Maryli Jarosław było jego niezawodnym szkolnym kolegą. W marcu 1901 r. państwo Thuguttowie wyjechali do Ćmielowa w Świętokrzyskie, gdzie Stanisław zatrudnił się w tamtejszej fabryce porcelany należącej do księcia Aleksandra Druckiego-Lubeckiego (1861-1926). Tam właśnie zrodziła się spółdzielcza i społecznikowska pasja oraz zamiłowanie do krajoznawstwa i poznawania ziemi ojczystej. Będąc na Kielecczyźnie przemierzył ją wzdłuż i wszerz, czyniąc notatki i zbierając wiadomości, które później wykorzystał w dwutomowym przewodniku po Kieleckiem i Radomskiem. W 1905 r. wraz z żoną wrócił do Warszawy. Z miastem tym związał się już do końca życia.

W stolicy utrzymywał rodzinę, miał już syna Mieczysława, z działalności publicystycznej, między innymi jako redaktor ogólnokrajowego czasopisma

„Ziemia” oraz z pracy w Polskim Towarzystwie Krajoznawczym. Szybko stał się jedną z najbardziej zasłużonych wówczas postaci dla rozwoju ruchu turystyczno-krajoznawczego. Opublikował kilka przewodników, mających dzisiaj dużą wartość źródłową, w tym rzadki obecnie przewodnik po Warszawie²⁷. W Partii Niezawisłości Narodowej, od listopada 1917 r. przekształconej w Stronnictwo Niezawisłości Narodowej, spotkał późniejszych kolegów z gabinetów rządowych i sejmu – Artura Śliwińskiego (1877-1953), Wacława Sieroszewskiego (1858-1945), Tadeusza Hołówkę (1889-1931) i Medarda Downarowicza (1878-1934). Stronnictwo było dość radykalizowane, polityczne związane z PPS-Fracją Rewolucyjną, w której w przeszłości ważnymi działaczami byli: Józef Piłsudski (1867–1935), Leon Wasilewski (1870-1936), Witold Jodko-Narkiewicz (1864-1924), Walery Sławek (1879-1939) i Michał Sokolnicki (1880-1967). Mając doświadczenie redakcyjne i cięte pióro redagował wtedy „Gońca”, uchodzącego wówczas za najbardziej niepodległościową gazetę w Warszawie²⁸. Pisał też okolicznościowe broszury i odezwy, a także działał jako skarbnik w Polskiej Organizacji Wojskowej (POW).

Na początku 1915 r. z ramienia Związku Patriotów wszedł do Zjednoczenia Stronnictw Niepodległościowych. Była to organizacja niejednorodna programowo i politycznie, założona rok wcześniej skupiająca między innymi PPS Frację Rewolucyjną, Związek Chłopski, Związek Inteligencji Niepodległościowej, Stronnictwo Pracy, Polskie Zjednoczenie Postępowe, popierające Józefa Piłsudskiego Stronnictwo Pracy Narodowej i Naczelny Komitet Narodowy. Zjednoczenie Stronnictw Narodowych wyrażało idee lewicowe, akceptowało swoją prospołeczność, pozostawało w zdecydowanej opozycji do ugrupowań prorosyjskich. Niezdolne było jednak do zdecydowanego działania praktycznego. Po niespełna roku obecności w tym gremium Thugutt, jak sam pisze, „znużony jałową atmosferą i gadulstwem” postanowił opuścić Warszawę i udać jako ochotnik na front. „W mroźny poranek listopadowy (1915 r. – przyp. AK) wsiałem do omnibusu idącego z Warszawy do Radomia do okupacji austriackiej²⁹. W Lublinie skierowany został na Wołyń do 2. pułku piechoty w II Brygadzie Legionów Polskich stacjonującego nad rzeką Styr. Jednostką dowodził płk. Marian Józef Żegota-Januszajtis (1889-1973), o którym będzie jeszcze mowa. Początkowo otrzymał zajęcia biurowe w kwatermistrzostwie, jednak rychło przedostał się na front. Walczył w szeregach 7. pułku piechoty dowodzonym początkowo przez mjr Michała Rolę-Żymierskiego (1890-1989), a następnie mjr Albina Fleszara (1888-1916). Przetrwiał ciężkie boje

szczęśliwie, nie odnosząc ran, łącznie z huraganowym ogniem artylerii rosyjskiej nad rzeką Stochód.

Podczas kilkumiesięcznej służby frontowej zaprzyjaźnił się z urodzonym w Gąbinie lekarzem pułkowym Felicjanem Sławoj-Składkowskim (1885-1962), później ostatnim premierem II Rzeczypospolitej. Obaj panowie mieszkali w tym samym namiocie. Był on, jak wspomina, Thugutt, „przykładem niewyczerpanej energii, sumiennej służbistości i dobrego humoru, którego przy lepszych zabiegach medycznych używał zamiast humoru”³⁰.

Latem 1916 r. Stanisława Thugutta odwołano z frontu z rozkazem powrotu do Warszawy i zajęcia się działalnością polityczną. Jego macierzyste Stronnictwo Niezawisłości Politycznej znalazło się w Centralnym Komitecie Narodowym (CKN) w ramach ponadpartyjnego porozumienia lewicy niepodległościowej. Nowe zrzeszenie skupiło PPS, Stronnictwo Ludowe, Stronnictwo Niezawisłości wywodzące się z dawnego Związku Patriotów, Narodowy Związek Robotniczy, Związek Niepodległości i Związek Radykałów. Do CKN doproszono ponadto osoby nie reprezentujące żadnych ważnych formacji politycznych, ale cieszące się dużym autorytetem i zaufaniem społecznym. Thugutt zgodnie ze swoimi predyspozycjami zawodowymi i talentem organizatorskim redagował początkowo „Biuletyn”, organ prasowy CKN, a następnie powołany został do zarządu organizacji. Od końca 1916 r. objął i redagował pismo „Rząd i Wojsko”, związane z obozem Józefa Piłsudskiego. Był to ciekawy czas, życie polityczne stolicy wrzało. O niepodległości mówiło się wtedy otwarcie jako o celu bezwarunkowym. Stanisław Thugutt nie omieszkał pominąć żadnej ciekawej inicjatywy niepodległościowej. Jako człowiek czynu szybko się jednak rozczarowywał, gdyż konkretnego działania było jego zdaniem niewiele. Dominowały tymczasem, jak to określał „inteligentkie, nieodpowiedzialne rozmówki”³¹.

3. W rządzie i w parlamencie

Rok 1917 był dla Stanisława Augusta Thugutta i jego późniejszej kariery politycznej przełomowy. Z działacza niepodległościowego drugiego, a nawet trzeciego szeregu, dzięki wcześniej zawartym znajomościom, coraz odważniejszej publicystyce i wielkiej aktywności osobistej, wyszedł z cienia, rozpoczynając karierę polityczną na własny rachunek. W styczniu 1917 r. został członkiem Komisji Komisarskiej Tymczasowej Rady Stanu będącej polskim organem obywatelskim, ustanowionym przez austriackie i niemieckie władze okupacyjne Królestwa Polskiego. Rada liczyła 25 członków, wśród nich Stefana

Dziewulskiego (1876-1941) dawnego znajomego Thugutta, właściciela majątku ziemskiego w Sannikach koło Gostynina³². Gdy w czerwcu 1917 r. rozwiązany został CKN w jego miejsce powołano Komisję Porozumiewawczą Stronnictw Demokratycznych (KPSD), która działała do końca I wojny światowej. W jej skład weszła: PPS, PSL „Wyzwolenie”, w szeregi którego Thugutt właśnie oficjalnie wstąpił, Partia Niezawisłości Narodowej, POW oraz dwie inne formacje: Zjednoczenie Stronnictw Demokratycznych i Polska Liga Pogotowia Wojennego Kobiet. Program KPSD był przejrzysty i mocno lewicowy – Polska ma odzyskać pełną niepodległość, państwo ma być republiką demokratyczną z sejmem jako naczelną instytucją złożoną z reprezentantów wybieranych w oparciu o pięcioprzymiotnikowe prawo wyborcze. Organ ten pozostawał w silnej opozycji zależnych od mocarstw zaborczych Rady Regencyjnej i utworzonej 12 września 1917 r. Rady Stanu Królestwa Polskiego. W 1918 r. obie te instytucje, nie gwarantujące pełnej niepodległości KPSD ostro zwalczał. Później, już po odzyskaniu niepodległości część wartościowszych pomysłów i inicjatyw ustawodawczych Rady Stanu wykorzystał w praktyce Józef Piłsudski jako naczelnik państwa polskiego. Ugrupowania wchodzące do Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Demokratycznych stały się podstawą polityczną powołanego w nocy z 6 na 7 listopada Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki Polskiej w Lublinie.

Stanisław August Thugutt szybko awansował w PSL „Wyzwolenie”. Już w styczniu 1918 r. został sekretarzem zarządu głównego partii i stał się jej czołowym ideologiem. Jako *credo* przyjął w swojej działalności nieprzejednane stanowisko niepodległościowe i krytykę polityki niemieckiej wobec narodu polskiego. Doprowadziło to do aresztowania Thugutta już po kilku tygodniach, w połowie lutego 1918 r. Z aresztu trafił do Cytadeli, a następnie uwięziony został w Modlinie, gdzie zajmował celę między innymi z Walerym Sławkiem i Wacławem Jędrzejewiczem (1893-1993), późniejszym generałem i dyplomatą zaufanym Józefa Piłsudskiego. Po dziewięciu miesiącach uwięzienia, wobec presji wywieranej na władzach niemieckich, w początkach października 1918 r. wraz z innymi działaczami niepodległościowymi oraz wojskowymi wrócił do Warszawy. Już po kilku dniach wystąpił jako jeden z podstawowych mówców macierzystej partii na jej kongresie, prezentując radykalny program społeczny. Zyskał wówczas grono zwolenników, ale przybyło mu też niemało wrogów. Na czele „Wyzwolenia” stał od momentu jego powstania Tomasz Nocznicki (1862-1944), którego już w odrodzonej Polsce

zastąpił na krótko Błażej Stolarski (1880-1939). Po Stolarskim stery PSL „Wyzwolenie” przyjął Stanisław Thugutt, pełniąc stanowisko jej prezesa do 1924 r., kiedy złożył rezygnację wobec silnej wewnętrznej opozycji partyjnej.

Działalność w ruchu ludowym wyniosła go na szczyty władzy odradzającego się państwa polskiego. W pierwszym, socjalizującym i programowo rewolucyjnym rządzie Ignacego Daszyńskiego (1866-1936) liczącym piętnaście ministerstw, objął tekę ministra spraw wewnętrznych. Był to i nadal jest podstawowy resort w organizacji i zarządzaniu kraju. Szczególnie istotny był jednak podczas odbudowywania państwowości polskiej, gdy przez pięć pokoleń naród znajdował się pod trzema różnymi systemami administracyjnymi. Do obowiązków Thugutta należało zwierzchnictwo nad wojewodami i starostami, kontrolowanie działalności samorządu terytorialnego, zapewnienie bezpieczeństwa publicznego oraz szeroko rozumiana ochrona interesów państwa³³. Rząd Daszyńskiego określany jako lubelski albo ludowy utrzymał się tylko niespełna tydzień. Dymisję złożono już 11 listopada 1918 r. na ręce Józefa Piłsudskiego, który właśnie przybył do kraju po zwolnienia z więzienia w Magdeburgu. Większość rządu Daszyńskiego stanowili działacze PPS i PSL „Wyzwolenie”. Siedzibą było miasto Lublin. Jego działalność ograniczała się w zasadzie do terenu Lubelszczyzny i północnej części Kielecczyzny. Mimo początkowego akcesu, z pracy w tym rządzie zrezygnował przywódca Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piaś” Wincenty Witos (1874-1945). Thugutt jako minister podejmował śmiało, chociaż już wtedy niepopularne decyzje, między innymi pozbawił białego orła korony w godle polskim. Zastąpił też w oficjalnych pismach urzędowych zwrot „pan” słowem „obywatel”. Z powodu swoich poglądów i decyzji spotkał się ze zmasowanym atakiem prawicy skupionej wokół Stronnictwa Narodowego (SN) nazywającego go zupełnie bezpodstawnie bolszewikiem, a nawet polskim Robespierrem. Podobno za jego głowę wyznaczono nagrodę pieniężną.

Gabinet Daszyńskiego z dniem 17 listopada 1918 r. zastąpiony został przez rząd Jędrzeja Moraczewskiego (1870-1944,) kapitana Legionów Polskich, czołowego działacza socjalistycznego swojej epoki. Organizacyjnie i prawnie rząd Moraczewskiego opierał się na prowizorium Władysława Wróblewskiego (1875-1951) z gabinetu powołanego 4 listopada 1918 r. przez Radę Regencyjną. Nowy rząd ogłosił między innymi prawo wyborcze, obejmujące także kobiety, ustanowił ośmiogodzinny dzień pracy, gwarantował legalność związków

Rząd Jędrzeja Moraczewskiego, Stanisław Thugutt siedzi pierwszy w pierwszym rzędzie z lewej

zawodowych, prawo do strajków, a także ubezpieczenia chorobowe. W swym programie zakładał przebudowę ustroju gospodarczego i społecznego Polski zgodnie z doktryną socjalistyczną, co spotkało się z oporem kręgów konserwatywnych przede wszystkim wielkiej własności ziemskiej, finansjery i bogatych przedsiębiorców. Środowiska te zachęcały społeczeństwo do nieposłuszeństwa obywatelskiego, w tym wstrzymania się od płacenia podatków³⁴. Jędrzej Moraczewski wraz ze swoim rządem przetrwał jedynie miesiąc i zmuszony został do podania się do dymisji. Na ustąpienie drugiego legalnego gabinetu odrodzonego państwa polskiego nalegał sam Józef Piłsudski w obawie przed impasem rozmów z prawicą oraz dążąc do uspokojenia pełnej napięć sytuacji w kraju. Dymisja została złożona 16 stycznia 1919 r. Oczywiście, z teką ministra pożegnał się wtedy Stanisław Thugutt, podobnie jak wielu innych czołowych działaczy niepodległościowych. W tym samym dniu sformowany został kolejny nowy gabinet z prezydentem ministrów, czyli premierem Ignacym Paderewskim (1860-1941). Dawny resort Thugutta objął Stanisław Wojciechowski (1869-1953), działacz ruchu spółdzielczego, przyszły prezydent Rzeczypospolitej Polskiej. W tym gabinecie nie było już miejsca dla radykałów, nie mówiąc o rewolucjonistach.

Stanisław Thugutt działalność w rządzie Moraczewskiego nieomal przyplacił śmiercią. Podczas słynnego zamachu zwanego też puczem Januszajtisa, byłego legionowego dowódcę Thugutta, w nocy z 4 na 5 stycznia do jego mieszkania wtargnęli dwaj osobnicy, oddając w kierunku ministra dwa strzały. Chybili, po czym w pośpiechu zbiegli. Jeszcze tej samej nocy Thugutt został przez zamachowców aresztowany, podobnie jak inni członkowie rządu, w tym premier Moraczewski i Leon Wasilewski (1870-1936), minister spraw zagranicznych. Przewrót się nie powiódł, zaś jego kierownictwo w pułkownikiem

Marianem Januszajtisem i księciem Eustachym Sapiehą (1881-1963) skapitulowało. Józef Piłsudski chcąc ośmieszyć zamachowców, nie wytoczył im nawet procesu i wypuścił z aresztu do domów³⁵.

Wkrótce po rozwiązaniu gabinetu Jędrzeja Moraczewskiego odbyły się wybory do Sejmu Ustawodawczego, pierwszej Konstytuanty po odzyskaniu niepodległości. Ich termin wyznaczono na 26 stycznia 1919 r. Frekwencja była wysoka, znacznie przekroczyła 60 proc. uprawnionych, zaś w okręgu konińskim sięgnęła nawet 94,4 proc. Wprawdzie Stanisław Thugutt mandatu nie uzyskał, ale jego macierzysta partia PSL „Wyzwolenie” wprowadziła do sejmu 57 posłów, ustępując jedynie narodowcom – 116 mandatów, a wyprzedzając PSL „Piast” Witosa z 44 mandatami. Łącznie wybrano 348 posłów do jednoizbowego wówczas parlamentu. Celem zasadniczym tego Sejmu było przygotowanie pierwszej w republikańskiej Polsce konstytucji. Praca nad ustawą zasadniczą zajęła prawie dwa lata i odbywała się w skrajnie trudnej sytuacji politycznej i gospodarczej³⁶. Ostatecznie Konstytucję uchwalił nowy Sejm I kadencji, już z posłem Stanisławem Thuguttem, 17 marca 1921 r. Konstytucję później określaną popularnie jako marcową.

Najważniejszym wydarzeniem politycznym w Europie po kapitulacji Niemiec i zakończeniu I wojny światowej była konferencja pokojowa w Paryżu trwająca od 18 stycznia 1919 r. do 21 stycznia 1920 r. Brali w niej udział przedstawiciele 27 zwycięskich państw, w tym delegacja polska, na której czele stanęli: Roman Dmowski i Ignacy Paderewski. Oficjalnym reprezentantem Polski był Komitet Narodowy Polski. Naczelnik Państwa Józef Piłsudski poszerzył delegację o grupę związanych z nim doradców i współpracowników złożoną z kilkudziesięciu osób wymienianych rotacyjnie. Wśród nich znalazł się były minister Stanisław Thugutt, który przebywał w Paryżu do czerwca 1919 r. Thugutt należał podczas konferencji do najaktywniejszych członków polskiej delegacji, mającej jednak prerogatywy ograniczone tylko do spraw polskich³⁷. Domagał się przede wszystkim dostępu Polski do morza, odzyskania Gdańska oraz ziem zamieszkałych przez Polaków, w tym Kaszubów i Ślązaków. W tej kwestii, zwłaszcza zaś wygłaszane przez niego stanowcze opinie w obronie polskości Gdańska wywoływały protesty zwłaszcza delegacji niezainteresowanych odbudową Polski w granicach przedrozbiorowych. Ostatecznie konferencja paryska zakończyła się podpisaniem 28 czerwca 1919 r. układu pokojowego znanego jako traktat wersalski, ratyfikowanego 10 stycznia 1920 r. Dokument ten kończył ostatecznie I wojnę światową. Ustalał granice między państwowe w

Europie oraz wprowadził na kontynencie nowy ład polityczny. Traktat szczególne znaczenie miał dla Polski, chociaż sam problem odrodzonego państwa polskiego należał w Paryżu do kwestii drugorzędnych³⁸.

Po opuszczeniu Paryża Thugutt wrócił w Warszawie do działalności politycznej w PSL „Wyzwolenie”. Jednocześnie rozpoczął prace zarobkową jako dyrektor w spółce Len Polski. Stanowisko to opuścił na czas wojny polsko-bolszewickiej, zgłaszając się na ochotnika do Wojska Polskiego. Mimo że miał już 47 lat i mógł otrzymać rangę oficerską gwarantującą mu miejsce w sztabie, propozycję tę jednak odrzucił i jako szeregowiec poszedł na front. Będąc żołnierzem 201. pułku piechoty, brał udział w kilku potyczkach na Podlasiu. Pod miasteczkiem Suraż w powiecie białostockim otrzymał postrzał w prawą rękę. Kula roztrzaskała mu kość ramieniową i uszkodziła układ nerwowy, co skutkowało bezwładem kończyny. Kontuzja ta nie wyłączyła go jednak z czynnego życia zawodowego i politycznego. Nauczył się pisać lewą ręką, pozostając nadal płodnym publicystą. Za udział w kampanii polsko-rosyjskiej 1920 r. i postawę na polu walki udekorowany został Krzyżem Walecznych.

Gdy 27 listopada 1922 r. zwołano ostatnią sesję Sejmu Ustawodawczego wybranego w 1919 r., trzy tygodnie wcześniej, w dniu 5 listopada odbyły się wybory do Sejmu I kadencji. Po tych wyborach parlament polski był już dwuizbowy, bowiem ustanowiono Senat, czyli izbę wyższą. Frekwencja jak zwykle była wysoka, wyniosła prawie 60 proc. ogółu uprawnionych. Wybrano 372 posłów, z których 134 reprezentowało endecką koalicję – Chrześcijański Związek Jedności Narodowej. Ludowcy wprowadzili 99 mandatariuszy, w tym PSL „Piast” Witosa 58 posłów i 41 posłów z „Wyzwolenia” Stanisława Thugutta³⁹. Jako trzecia siła parlamentarna, poseł Stanisław Thugutt stanął w sejmie na czele swojego ugrupowania i nie zamierzał być biernym obserwatorem wydarzeń, tym bardziej, że marszałkiem sejmu został Maciej Rataj (1884-1940) wówczas z PSL „Piast”, któremu w listopadzie 1918 r. ówczesny minister Stanisław Thugutt przysłał nominację na komisarza rządowego na powiat biłgorajski. Rataj odmówił przyjęcia nominacji, tłumacząc się zapewne słusznym brakiem kompetencji. Epizod ten w pozytywny sposób wpłynął na relacje między nimi już podczas pracy sejmowej, zwłaszcza że Maciej Rataj otrzymał mandat do Sejmu Ustawodawczego z listy PSL „Wyzwolenie” na zjeździe delegatów tej partii w Zamościu.

Kadencja tego Sejmu trwała do 1927 r., kiedy 27 listopada został rozwiązany. Stanisław Thugutt

Stanisław Thugutt, rok 1922

należał do najczynniejszych parlamentarzystów izby niższej. Szczególną rolę odegrał podczas wyboru przez Zgromadzenie Narodowe pierwszego w dziejach prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. To on skłonił profesora Gabriela Narutowicza do kandydowania na najwyższy urząd w kraju i organizował sejmową koalicję do realizacji pomysłu⁴⁰. Jak wiadomo, wybory prezydenta w dniu 9 grudnia 1922 r. przeciągały się. Zgłoszono bowiem pięciu kandydatów, z których każdy nie mógł uzyskać w kolejnych turach wymaganej większości. Thuguttowi udało się zdobyć poparcie dla jego idei środowisk lewicowych i bloku mniejszości narodowych w tym Żydów, dzięki czemu w piątej turze zwyciężył Gabriel Narutowicz. Uzyskał 289 głosów, co stanowiło 56 proc. ważnych kart, pokonując kandydata prawicy Maurycego Zamoyskiego, który otrzymał 44 proc. Ogółem głosowało 541 posłów i senatorów. Elekcja ta wywołała nieprawdopodobne napięcia społeczne i polityczne, łączące z lawiną antysemityzmu. Po pięciu dniach od objęcia obowiązków prezydenta RP Gabriel Narutowicz został zamordowany 16 grudnia w gmachu Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Warszawie. Stanisław Thugutt na forum sejmowym domagał się stanowczego

ukarania nie tylko samego zamachowca, który po procesie został stracony 30 stycznia 1923 r., ale także innych osób, którzy do zbrodni tej nawoływali. Podczas wystąpienia w Sejmie 19 czerwca 1923 r. powiedział ze smutkiem: „Jeżeli minęła ta otwarcie okazywana radość z powodu zamordowania »żydowskiego prezydenta«, jeżeli minęły te odmowy nabożeństw na Narutowicza, który jakoby miałby być Żydem, to jednak nie minęły inne objawy, które do dnia dzisiejszego są zgorzeniem publicznym. Świętej pamięci Narutowicz był ofiarą zbrodni”⁴¹.

Szczyt popularności Thugutta w kraju, zwłaszcza wśród lewicującej i postępowej części społeczeństwa oraz wpływów w PSL „Wyzwolenie” przypadł na rok 1923. Gdy w połowie grudnia tegoż roku upadł rząd Wincentego Witosa, prezydent Stanisław Wojciechowski powierzył Thuguttowi misję sformułowania nowego gabinetu. Miał to być rząd centrolewicowy, mający poparcie PSL „Wyzwolenie”, PPS, Narodowej Partii Robotniczej, a także Chrześcijańskiej Demokracji. Udział chadecji w rządzie miał spowodować, że wejdą w jego skład także Józef Piłsudski i Władysław Grabski. Misja Thugutta zakończyła się niepowodzeniem, gdyż chadecy się wycofali, a przez to został storpedowany pomysł pozyskania sejmowej większości, nie mówiąc już o doborze ministrów o wysokich kompetencjach. Sam Thugutt przyjął porażkę z godnością i wskazał prezydentowi Stanisławowi Wojciechowskiemu, jego zdaniem, najodpowiedniejszego kandydata na premiera w osobie profesora Władysława Grabskiego. Charakterystyczne dla całej postawy politycznej Thugutta są słowa rekomendacji dla Grabskiego. Napisał: „Był pierwszym ministrem skarbu, który miał odwagę szukać pieniędzy, gdzie one się znajdują – w kieszeniach ludzi bogatych”⁴².

Postawa Stanisława Thugutta, który zrezygnował z wysiłków na rzecz utworzenia nowego gabinetu została przyjęta przez jego środowisko polityczne, głównie z ludowców PSL „Wyzwolenie” z dezaprobatą. Okazało się, że był to początek dużego konfliktu wewnętrznego zakończonego złożeniem przez Thugutta funkcji prezesa całej formacji, członkostwa w klubie parlamentarnym „Wyzwolenie” oraz oddaniem legitymacji partyjnej. Konflikt zaognił się w lipcu 1924 r., gdy nowy premier Władysław Grabski zaproponował Thuguttowi tekę ministra spraw zagranicznych. Wprawdzie sprawa miała być dyskretna, ale jego przeciwnicy rozgłaszali plotki, że dał się kupić za rządowe stanowisko. Ostatecznie Stanisław Thugutt zerwawszy z macierzystą partią jesienią 1924 r. został wicepremierem rządu Władysława Grabskiego. Jego zadaniem było uporządkowanie

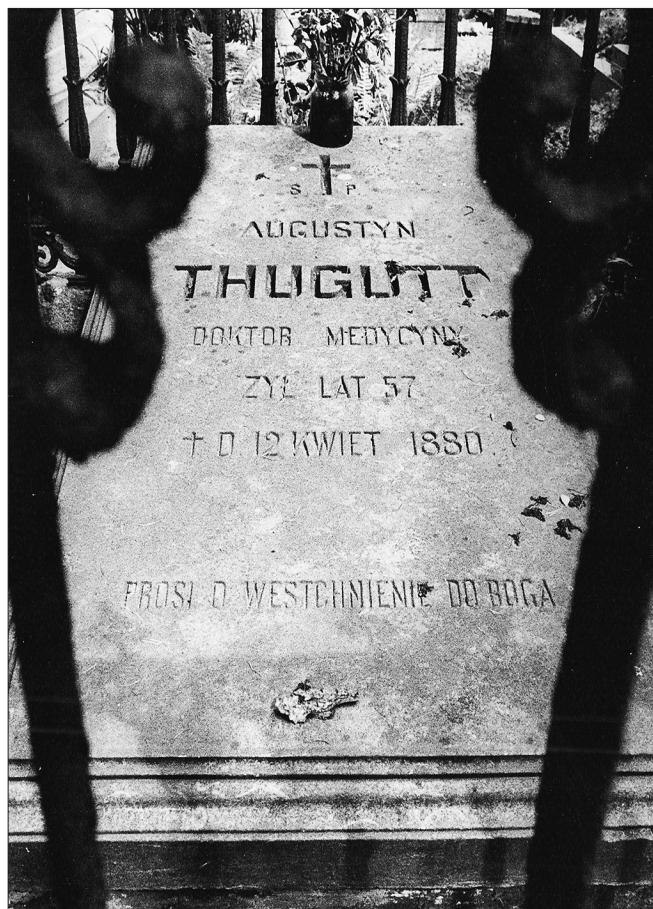
kwestii mniejszości narodowych w Polsce i wypracowanie porozumienia w sprawie ich statusu. Z tego stanowiska zrezygnował ostatecznie latem następnego roku, widząc fiasko swojej misji. Poniekąd był to koniec jego kariery politycznej, a publicysta Bernard Singer (1893-1966) ówczesne położenie Thugutta skwitował następująco: „Bez partii, bez wpływu na cokolwiek, niemalże bez słuchacza został dawny trybun ludowy”⁴³. Oczywiście tak się nie stało. Stanisław Thugutt nadal działał w polityce, ale nie przejawiał większej aktywności. Pod koniec 1926 r. pożegnał się z dawnym swoim środowiskiem politycznym z powodu jego ewolucji w kierunku sanacji. Stał się, mimo wcześniejszego poparcia przewrotu majowego, bardziej krytyczny wobec poczynań Józefa Piłsudskiego, którego sam skłaniał do powrotu do wielkiej polityki. W 1928 r. Thugutt ponownie wstąpił do PSL „Wyzwolenie”, ale raczej jako mentor nowej generacji działaczy. W tymże roku spółdzielczość spożywców „Społem” zwróciła się do niego z propozycją współpracy, którą podjął i nieprzerwanie działał na jej rzecz do wybuchu II wojny światowej.

Stanisław August Thugutt należał do najbardziej aktywnych i charyzmatycznych przywódców lewicy społecznej i politycznej okresu restytucji państwowości polskiej. Był człowiekiem swojej epoki: żarliwym patriotą, obrońcą granic ojczyzny, wrażliwym na niesprawiedliwość społeczną człowiekiem, wytrawnym i skutecznym politykiem. Udzielał się na wielu frontach aktywności publicznej, wszędzie wychodząc ponad przeciętność. Na szczególną uwagę zasługuje, obok pracy ministerialnej i partyjnej, jego obecność na konferencji paryskiej oraz działalność na rzecz odzyskania terenów zamieszkałych przez Polaków, które od XVIII w. podlegały bezwzględnej germanizacji. Nie bez powodu 19-letni syn Thugutta Mieczysław wziął udział w III powstaniu śląskim, które wybuchło 1921 r. i przyniosło Polsce znaczne obszary Śląska i większość jego przemysłu. Mimo swych nieprzeciętnych talentów i zasług Stanisław August Thugutt pozostaje postacią zapomnianą. Jego dorobek polityczny, rola i zasługi dla odbudowywanej państwowości polskiej, a także działalność na innych polach, w tym i w masonerii nie są dostatecznie znane i dostatecznie naukowo opracowane. Nikt też nie podjął się trudu opracowania wyczerpującej biografii polityka.

4. Uwagi końcowe

Dopiero po dziewięćdziesięciu latach od śmierci doktora Augustyna Thugutta łączyccy regionaliści na czele z profesorem Tadeuszem Gałamonem

(1926-2006) zainteresowali się postacią uspołecznionego doktora, a zwłaszcza urodzonego w tym mieście jego syna Stanisława Augusta, czołowego polityka okresu budowania zrębów II Rzeczypospolitej. Około 1970 r. otoczony został opieką grób Augustyna Thugutta leżący w najstarszej części łączyckiej nekropolii przy ulicy Kaliskiej. Zaniedbany i mocno zniszczony nagrobek Augustyna Thugutta jako pierwsi uporządkowali ówcześni uczniowie miejscowego Liceum Ogólnokształcącego im. Marii Konopnickiej Krzysztof Lipiński, późniejszy burmistrz miasta i jego kolega z klasy Andrzej Nycek (1955-2000). Gdy sprawa przybrała wydźwięk ogólnospołeczny, przypomniano sobie, że Augustyn Thugutt był współzałożycielem i pierwszym prezesem od 1875 r. miejscowej Ochotniczej Straży Ogniowej, toteż opiekę nad zachowaną mogiłą inicjatora założenia jednostki przejęli tutejsi strażacy⁴⁴. Z jeszcze jednym śladem doktora spotkać się można w kościele parafialnym pod wezwaniem św. Andrzeja Apostoła w Łęczycy. W niszy, po prawej strony od wejścia do świątyni, znajduje się skromna tablica epitafijna z napisem o następującej treści: „Śp. Augustynowi Thuguttowi Lekarzowi Mta zmarłemu dnia 12 kwietnia 1880 r. w 57 r. życia – brat Kazimierz tę pamiątkę położył”.

Grób Augustyna Thugutta na cmentarzu parafialnym w Łęczycy. Fot. J. Gałzka

Epitafium Augustyna Thugutta w kościele parafialnym św. Andrzeja Apostoła w Łęczycy

Jego syn urodzony w Łęczycy Stanisław August Thugutt jest już wzmiankowany we wszystkich większych wydawnictwach poświęconych miastu i jego obywatelom. W prasie regionalnej ukazało się na przestrzeni kilkudziesięciu ostatnich lat wiele artykułów i szkiców biograficznych poświęconej tej postaci, głównie autorstwa: Tadeusza Gałamona, Jerzego Klamanna, Mirosława Pisarkiewicza, Jana Bolesława Nycka i Franciszka Lewandowskiego. Pierwsze obszerniejszy tekst o tym polityku i działaczu społecznym ukazał się w listopadzie 1972 r. na łamach tygodnika regionalnego „Ziemia Łęczycka”⁴⁵. W latach 90. ubiegłego wieku rada miasta Łęczycy uczciła pamięć Stanisława Augusta Thugutta, nadając jego imię jednej z ulic na osiedlu domów jednorodzinnych w zachodniej części miasta. Podobna inicjatywa miała miejsce w Szczecinie. Postać Stanisława Augusta Thugutta utrwalił też reżyser Jerzy Kawalerowicz (1922-2007) w filmie „Śmierć prezydenta” w 1977, przedstawiającym okoliczności zamachu na pierwszego prezydenta RP Gabriela Narutowicza (ur. 1865) w gmachu warszawskiej Zachęty. Prezydent zastrzelony został 16 grudnia 1922 r. przez nacjonalistę Eligiusza Niewiadomskiego (1869-1923), znanego malarza i krytyka sztuki. W filmie wielkie kreacje stworzyli Zdzisław Mrożewski (1909-2002) jako Gabriel Narutowicz i Marek Walczewski (1937-2009) grający Eligiusza Niewiadomskiego. Rolę Thugutta w 1922 r. wpływowego posta i prominentnego działacza ludowego grał Zbigniew Kryński (1921-1995), aktor Teatru Narodowego w Warszawie⁴⁶.

Po wybuchu II wojny światowej rodzina Stanisława Thugutta opuściła Warszawę i przedostała się do Wilna, a stamtąd nie bez przeszkód wyjechała do Szwecji i osiadła w Sztokholmie. Tam otoczona

została opieką szwedzkich spółdzielców. Stanisław Thugutt zamierzał udać się do Londynu, by objąć wysoką funkcję w rządzie emigracyjnym gen. Władysława Sikorskiego (1881-1943). Na przeszkodzie w realizacji tego przedsięwzięcia stanęły intensywne działania wojenne prowadzone na Morzu Północnym, a przede wszystkim niespodziewana śmierć polityka, który zmarł w Sztokholmie 15 czerwca 1941 r. Pochowany został na katolickim cmentarzu Norra begravningsplatsen (Cmentarzu Północnym) głównej nekropolii w podsztokholmskim mieście Solna. Spoczywają tam między innymi wybitni przedstawiciele narodu szwedzkiego, między innymi fundator prestiżowej nagrody Alfred Nobel, dramaturg August Strinberg, wynalazca Carl Gustaw de Laval i słynna aktorka Ingrid Bergman.

W latach 70. i 80. ubiegłego wieku pojawiły się głosy w sprawie sprowadzenia do kraju szczątków Stanisława Augusta Thugutta. Stosowne wnioski spłynęły do Naczelnego Komitetu Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego oraz do Prezydium Naczelnej Rady Spółdzielczej. Pozostały bez odzewu⁴⁷. Warto do sprawy tej wrócić. Inicjatywa powinna wyjść od władz miejskich Łęczycy i Naczelnego Komitetu PSL. Prochy Stanisława Augusta Thugutta można by złożyć w grobie jego ojca w Łęczycy. Karierę polityczną próbował robić również syn Stanisława, Mieczysław Thugutt (1902-1979). Podobnie jak ojciec związał się z ruchem ludowym. Od 1940 r. kierował w Sztokholmie placówką emigracyjnego ministerstwa spraw wewnętrznych. Po śmierci ojca, we wrześniu 1942 r. udało mu się dostać do Wielkiej Brytanii. Tam blisko współpracował ze Stanisławem Mikołajczykiem (1901-1966). Po zakończeniu II wojny światowej pełnił nominalnie w okresie od 28 czerwca 1945 r. do 1 lutego 1946 r. funkcję ministra poczt i telegrafów w gabinecie Edwarda Osóbki-Morawskiego (1909-1997). Oficjalnie nie przyjął jednak tego stanowiska i pozostał na emigracji⁴⁸. Resortem zarządzał w tym czasie jako kierownik Tadeusz Kapeliński (1904-1970). Mieczysław Thugutt od 1952 r. był członkiem emigracyjnego PSL-Odłam Jedności Narodowej, założonego przez Kazimierza Bagińskiego (1890-1966) i Stefana Korbońskiego (1901-1989) dawnych współpracowników jego ojca. Mieczysław Thugutt zmarł w Londynie 8 marca 1979 r. Pochowany został w grobie rodzinnym na londyńskim Ladywell and Brockley Cemeteries. Jego żoną była Janina Thugutt (1913-2008)⁴⁹.

Przypisy

- ¹ Z. Ciekliński, *Łęczyca*, Warszawa 1952, s. 4; J. Wąsicki, *Opisy miast polskich z lat 1973-1994*, Poznań 1962; *Miasta polskie w tysiącleciu*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967, s. 53.
- ² *Opis Łęczycy*, „Tygodnik Ilustrowany” 1867, nr 394; S. Pytlas, R. Rosin, K. Woźniak, *Ludność i jej struktura*, [w:] *Łęczyca, dzieje miasta*, red. R. Rosin, Łęczyca 2001, s. 239-240 (tabela).
- ³ *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, W. Walewski i B. Chlebowski, t. V, Warszawa 1884, s. 649-652; S. K. Kuczyński, *Pieczenie i herby miasta Łęczycy oraz Ziemi Łęczyckiej*, Łęczyca 1984, s. 96-97.
- ⁴ S. Pytlas, R. Rosin, K. Woźniak, *op. cit.*, s. 245.
- ⁵ *Ibidem*, s. 246.
- ⁶ *Słownik Geograficzny...*, t. III, Warszawa 1882, s. 697.
- ⁷ *Słownik Geograficzny...*, t. V, s. 651.
- ⁸ T. Gałamon, *Niegdyśjszy łączykanie. Augustyn Thugutt (1822-1880)*, „Ziemia Łęczycka” 1995, nr 2, s. 5; J. Gębska, *Augustyn Thugutt – życie prywatne i zawodowe na tle epoki*, „Wiadomości Lekarskie” 2013, nr 3; R. Paradowski, *Augustyn Thugutt*, „Panaceum” 2014, nr 6-7.
- ⁹ K. Ladorudzki, *Historia szpitalnictwa łączyckiego*, maszynopis bez datowania w zbiorach J. B. Nycka z Płocka; (lesz.) *Jubileusz łączyckiego szpitala*, „Sztandar Młodych” 1994, nr 99, s. 13.
- ¹⁰ *Słownik Geograficzny...*, t. V, s. 650.
- ¹¹ S. Kościński, *Słownik lekarzów polskich*, Warszawa 1888, s. 514.
- ¹² H. Rzeźny, *Ochotnicza Straż Pożarna w Łęczycy w latach 1875-1975*, Łęczyca 1975, s. 4; T. Gałamon, *Zastuzeni łączykanie, Augustyn Thugutt* [w:] *Łęczyca. Dzieje miasta*, red. R. Rosin, Łęczyca 2001, s. 728-729; A. Łosińska, K. Niewiadomski, M. Pisarkiewicz, *Łęczyca zapomniana, pocztówki, fotografie i ryciny*, Łęczyca 1997, s. 131 i 145.
- ¹³ M. Pisarkiewicz, *Cmentarz parafii św. Andrzeja Apostoła w Łęczycy. Historia grobami pisana*, Łęczyca 2004, s. 61; M. Pisarkiewicz, *Nekropolie Łęczycy*, Łęczyca 2016, s. 13.
- ¹⁴ S. Thugutt, *Autobiografia*, Warszawa 1984, s. 57.
- ¹⁵ M. Rawicz-Witanowski, *Monografia Łęczycy*, Kraków 1898; *Łęczyca, Historia i współczesność*, red. T. Poklewski, Łęczyca 1988, s. 22.
- ¹⁶ *Słownik Geograficzny...*, t. V, s. 651; *Miasta polskie w tysiącleciu*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967, s. 53-54.
- ¹⁷ S. Thugutt, *Autobiografia*, s. 58.
- ¹⁸ *Ibidem*.
- ¹⁹ *Ibidem*.
- ²⁰ *Ibidem*, s. 59.
- ²¹ *Ibidem*.
- ²² *Ibidem*.
- ²³ *Ibidem*, s. 60.
- ²⁴ A. Garlicki, *Drugiej Rzeczypospolitej początki*, Wrocław 1996, s. 6 i nast.
- ²⁵ *Ibidem*, s. 84-85.
- ²⁶ S. Thugutt, *Autobiografia*, s. 67.
- ²⁷ S. Thugutt S., *Przewodnik po Warszawie z planem*, Warszawa 1912; J. B. Twaróg, *Stanisław August Thugutt, krajoznawca, publicysta, wybitny działacz Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego*, [w:] *Komisja Historii i Tradycji, Zarząd Główny PTTK*, Kraków 1970 (3 XII).
- ²⁸ *Encyklopedia wiedzy o prasie*, red. J. Maślanka, Wrocław 1976, s. 28-29, S. Thugutt, *Autobiografia*, s. 184.
- ²⁹ *Ibidem*, s. 83.
- ³⁰ *Ibidem*, s. 87.
- ³¹ *Ibidem*, s. 99.
- ³² J. B. Nycek, *Gmina Sanniki. Przyroda. Dzieje. Samorząd*, Płock 2011.
- ³³ *Kto był kim był w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J. Majchrowski, Warszawa 1994, s. 19.
- ³⁴ Garlicki, *Drugiej...* dz. cyt., s. 56 i nast.
- ³⁵ S. Thugutt, *Autobiografia*, s. 124-128.
- ³⁶ A. Ajnenkiel, *Od rządów ludowych do przewrotu majowego. Zarys dziejów politycznych Polski 1918-1926*, Warszawa 1978.
- ³⁷ Garlicki, *Drugiej...* dz. cyt., s. 84-85.
- ³⁸ *Ibidem*, s. 91.
- ³⁹ *Dziesięciolecie Polski Odrodzonej. Księga Pamiątkowa 1918-1928*, red. M. Dąbrowski, Kraków-Warszawa 1928, s. 55 i 228.
- ⁴⁰ S. Thugutt, *Autobiografia*, s. 142.
- ⁴¹ S. Thugutt, *Mowa sejmowa z 19 czerwca 1923 r.*
- ⁴² S. Thugutt, *Autobiografia*, s. 154-162.
- ⁴³ B. Singer, *Od Witosa do Stawka*, Paryż 1962.
- ⁴⁴ Informacje J. B. Nycka z Płocka.
- ⁴⁵ J. B. Nycek, *Ludzie naszego regionu. Stanisław Thugutt*, „Ziemia Łęczycka” 1972, nr 47.
- ⁴⁶ „Śmierć prezydenta”, film w reż. Jerzego Kawalerowicza 1977, filmweb.pl [dostęp: 21.03.2018 r.]
- ⁴⁷ T. Jańczyk, *Stanisław Thugutt – Działacz ruchu ludowego i spółdzielca* [w:] S. Thugutt, *Autobiografia*, s. 53.
- ⁴⁸ P. Stanek, *Figurant „Tybr” – nieudany werbunek niedoszłego ministra*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2010, nr 1.

STANISŁAW AUGUST THUGUTT (1873-1941). ŁĘCZYCANIN.
CO-FOUNDER OF THE FOUNDATIONS OF THE SECOND REPUBLIC OF POLAND

Summary

The article is devoted to the figure of Stanisław August Thugutt, a native of Łęczyca who entered the modern history of Poland as the leader of the Polish People's Party „Wyzwolenie” and was the leading politician in the years of 1918-1926. He was a member of the government in the first two cabinets of the reborn Polish state of Ignacy Daszyński and Jędrzej Moraczewski. In 1924, Prime Minister Władysław Grabski entrusted him with the position of a deputy prime minister. He also held the mandate of a deputy of the Polish Sejm. He left politics after the May coup in 1926, devoting himself to the cooperative movement. He was a very prolific author. He wrote several books devoted to the history of cooperatives and popularization of the idea of sightseeing and protection of monuments. His journalistic legacy is also noteworthy.

GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI

STEFAN ZAWIDZKI (1906-1920) – BOHATERSKI OBROŃCA PŁOCKA W 1920 R.

Abstrakt

Artykuł przybliży sylwetkę Stefana Zawidzkiego, jednego z młodocianych obrońców Płocka w 1920 r. S. Zawidzki zginął w trakcie walk 18 sierpnia 1920 r., pośmiertnie został odznaczony Krzyżem Walecznych.

Słowa kluczowe: wojna polsko-bolszewicka 1920, obrona Płocka 1920 r., Stefan Zawidzki

Wśród odznaczonych Krzyżami Walecznych za udział w obronie Płocka w 1920 r. jest pięciu chłopców, których analogicznie do młodocianych obrońców Lwowa w 1918 r., można nazwać płockimi orłętami. Są to: Tadeusz Jeziorowski i Józef Kaczmarzki, odznaczeni przez J. Piłsudskiego 10 kwietnia 1921 r. w czasie wizyty w Płocku¹, Jan Wichrowski oraz odznaczeni pośmiertnie Antoni Gradowski² i Stefan Zawidzki. Z tej piątki najbardziej znani są T. Jeziorowski i J. Kaczmarzki oraz A. Gradowski. W ich cieniu pozostają J. Wichrowski i S. Zawidzki, o którym traktuje niniejszy artykuł.

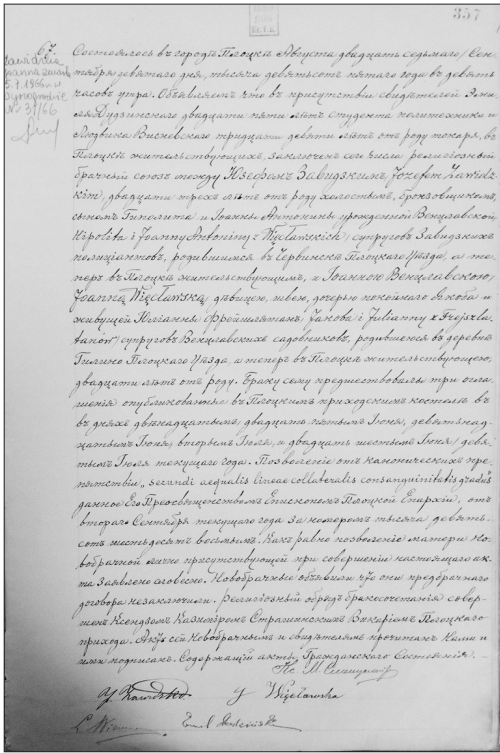
Rodzicami Stefana byli Józef Zawidzki (1882-1915), artysta złotnik, mający swoją pracownię w Płocku³ oraz Joanna Więctawska (1885-1966), która wcześniej rywalizowała o względy Józefa ze swoją kuzynką Felą. Z akt meldunkowych wynika, że rodziny Zawidzkich i Więctawskich mieszkały w tym samym domu, będącym własnością Roberta Blumberga, przy ul. Warszawskiej⁴. Zachował się akt ślubu 23-letniego Józefa Zawidzkiego i 20-letniej Joanny Więctawskiej, zawartego 9 września 1905 r. w Płocku. Józef Zawidzki pochodził z Czerwińska, gdzie jego ojciec Hipolit był policjantem. Co ciekawe, jego matka Joanna Antonina podobnie jak żona pochodziła z Więctawskich. Joanna była córką Jakuba i Julianny z Freustadtów⁵ Więctawskich, sadowników, urodzona w Gilinie k. Bielska w powiecie płockim. Ponieważ między przyszłymi małżonkami występowało pokrewieństwo drugiego stopnia⁶ – matka Józefa, Joanna Antonina (1849-?) i ojciec Joanny, Jakub (1840-1919) byli rodzeństwem – potrzebna była zgoda biskupa płockiego na małżeństwo. Pozwolenie wydane zostało 2 września 1905 r. (nr 1968). Ślubu udzielił ks. Kazimierz Stroiński, świadkami byli 25-letni student politechniki Emil Duziński⁷ i 39-letni tokarz Ludwik Wiśniewski⁸.

Stefan był ich pierwszym dzieckiem. Jak czytamy w akcie urodzenia: „Działo się w mieście Płocku lipca dziewiątego/dwudziestego drugiego dnia tysiąc dziewięćset szóstego roku o godzinie trzeciej po

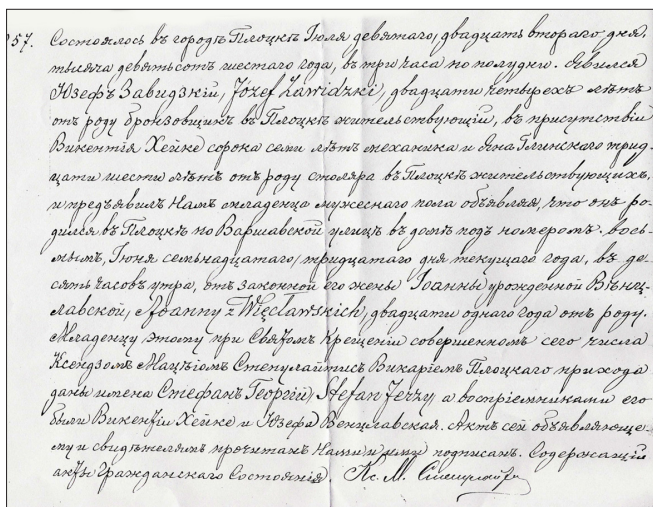
Joanna Więctawska (fot. z archiwum rodzinnego Krzysztofa i Donaty Ścisłowskich)

południu. Stał się Józef Zawidzki, mający 24 lata, z zawodu jubiler, mieszkający w Płocku, w towarzystwie Wincentego Hejke, mającego czterdzieści siedem lat, mechanika i Jana Glińskiego, trzydziestosześcioletniego, z zawodu stolarza, w Płocku mieszkających i przedstawili nam niemowlę płci męskiej, oświadczając że ono urodziło się w Płocku na ulicy Warszawskiej w domu pod numerem ósmym, czerwca siedemnastego/trzydziestego dnia bieżącego roku o godzinie dziesiątej rano z prawowitej jego żony Joanny z Więctawskich, mającej dwadzieścia jeden lat. Niemowlęciu temu przy świętym chrzcie dokonanym przez księdza Macieja Stenuajtisa, wikariusza parafii płockiej, dano imiona Stefan Jerzy, a chrzestnymi jego byli Wincenty Hejke i Józefa Więctawska. Akt ten stawającym przeczytano przez nas i przez nich podpisany został. Prowadzący akta stanu cywilnego ks. Stenuajtis”⁹.

Akt ślubu Józefa Zawidzkiego i Joanny Węctawskiej (Archiwum Państwowe w Płocku, fot. G. Gołębiwski)

9/22 stycznia 1911 r. kolejne dziecko Józefa i Joanny Zawidzkich płci męskiej urodziło się martwe¹⁰, zaś w lutym 1914 r. po trzech miesiącach życia zmarł Kazimierz Władystaw¹¹. Tak więc los nie oszczędzał rodziny Zawidzkich, aczkolwiek był to zapewne skutek zbyt bliskiego pokrewieństwa. Także Stefan miał problemy zdrowotne i w młodości musiał nosić but ortopedyczny. Joanna Zawidzka miała duszę artystyczną i pisywała wiersze, których jednak rodzina nie traktowała poważnie. Zawidzcy mieszkali najpierw w domu przy ulicy Warszawskiej 8, a następnie – Kościuszki 4 razem ze starszą siostrą Joasi – Józją, która nigdy nie wyszła za mąż.

Akt urodzenia Stefana Zawidzkiego (Archiwum Państwowe w Płocku, ze zbiorów Donaty i Krzysztofa Ścistowskich)

Józef Zawidzki jako jubiler zgodnie ze stosowaną wtedy praktyką odzyskiwał złoto z drobin powstających podczas wykonywania zleconych prac. Sposobem na to było rozpuszczanie opiłków złota w rtęci, a następnie odparowywanie rtęci nad palnikiem. W ten sposób uzyskiwano bryłkę złota. Brak właściwej wentylacji w pracowni i nieświadomość niebezpieczeństwa powodowały jednak zatrucie organizmu. Prawdopodobnie te czynniki sprawiły, że zmarł bardzo młodo 15 maja 1915 r. w wieku 33 lat. Po jego śmierci młody Stefan wychowywały obie siostry – Joanna i Józefa. Utrzymywały się z szycia Józefy. Stefanek bardzo dobrze się uczył i był bystrym chłopcem, co cieszyło obie siostry¹².

W sierpniu 1920 r. miał niespełna 15 lat i był uczniem IV klasy I Gimnazjum Męskiego im. Władysława Jagiełły oraz członkiem tamtejszej drużyny harcerskiej. Ponieważ z racji zbyt młodego wieku nie mógł wstąpić do wojska, zapisał się do organizowanej w mieście Straży Obywatelskiej. Była to ochotnicza formacja, pomagająca wojsku i policji w utrzymaniu ładu i porządku w warunkach wojennych. W praktyce – jak pisze Janusz Szczepański – członkowie SO „wspomagali zarówno władze państwowe, wojsko, jak i Policję Państwową. Otrzymali oni zadanie zbierania broni, strzeżenia obiektów wojskowych i konwojów, egzekwowania świadczeń wojskowych od ludności cywilnej, walki z dezercją, likwidowania rozruchów ludności, strzeżenia linii komunikacyjnych”¹³.

Tablica na grobie Józefa i Joanny Zawidzkich (fot. G. Gołębiwski)

18 sierpnia 1920 r., kiedy kozacy III Korpusu Konnego Gaja Bżyszkiana zaatakowali Płock, pełnił służbę łącznikową i zginął w pierwszym starciu z nieprzyjacielem. W aktach Straży Obywatelskiej zachowała się notatka z dokładnym opisem jego śmierci. Czytamy tam: „Stefan Zawidzki, członek Straży Obywatelskiej, lat 15¹⁴, uczeń I Gimnazjum Męskiego w Płocku. O godzinie 12 w południe, wysłany był z Komendy S.O. jako posterunek przy barykadach na ulicy Dobrzyńskiej. Gdy pierwsze podjazdy bolszewickie wtargnęły do miasta, wycofał się wraz z wojskiem z powierzonego mu stanowiska na Stary Rynek i tam zaraz dosięgła go kula wroga”¹⁵.

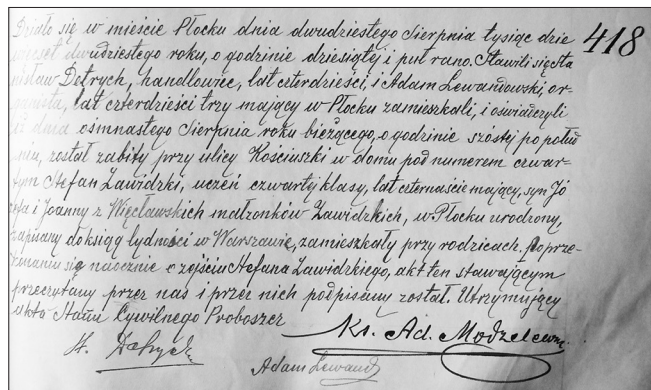
Według relacji rodzinnych: „Gdy kozacy wkroczyli do Płocka, wybiegł na ulicę, by walczyć, choć matka usiłowała go zatrzymać. Chłopak miał ze sobą skonstruowany przez siebie drewniany karabin. Na Starym Rynku naprzeciw Magistratu jazda kozacka natknęła się na niego i cięta szablą tak, iż ręka, która trzymała karabin wisiła na włosku. Kozacy w złości pokłuli go szablami tak, że podziurawiony był straszliwie i leżał brocząc krwią. Mieszkańcy usiłowali wciągnąć go do bramy, ale nieprzyjacielscy żołnierze im na to nie pozwolili. Dopiero po wielu godzinach matka znalazła go martwego i zakrwawionego, i przyniosła do domu. Od tego czasu nie miała już nie tylko męża, ale i jedyne go syna, wychowywanego z takim trudem. Stefan pochowany został w grobie rodzinnym Więclawskich na płockim cmentarzu”¹⁶. Oczywiście informacja o skonstruowanym przez siebie karabinie jest raczej rodzinną legendą. Jeżeli miał karabin, to raczej z zasobów Straży Obywatelskiej, której był członkiem.

Okoliczności śmierci S. Zawidzkiego zamieścił też krakowski „Czas”, gdzie czytamy: „Piętnastoletni chłopczyk Zawidzki zaatakowany przez galopujących kozaków, schował się do jednej z bram i tu strzelał aż do ostatniego naboju, dopóki nie zakłuto go bagnętami”¹⁷.

Natomiast według zapisu w księdze zgonów „[...] dnia ósmnastego sierpnia roku bieżącego o godzinie szóstej po południu, został zabity przy ulicy Kościuszki w domu pod numerem czwartym Stefan Zawidzki, uczeń czwartej klasy, lat czternaście mający, syn Józefa i Joanny z Więclawskich małżonków Zawidzkich, w Płocku urodzony, zapisany do ksiąg ludności w Warszawie, zamieszkały przy rodzicach [...]”¹⁸.

Jak widać akt zgonu podaje inne miejsce śmierci, niż dwie poprzednie relacje, jednak wiemy, że jest to po prostu miejsce zamieszkania, więc bliższy prawdy wydaje się Stary Rynek. Pewną zagadką jest informacja „zapisany do ksiąg ludności w Warszawie”.

Stefan Zawidzki należał do najmłodszych obrońców Płocka, którzy zginęli 18 sierpnia 1920 r. Jednak

Akt zgonu Stefana Zawidzkiego (Archiwum Diecezjalne w Płocku, fot. G.Gołębiewski)

przypadek sprawił, że w zbiorowej pamięci płocczan został nieco zepchnięty na dalszy plan przez postać Antoniego Gradowskiego. Stało się to między innymi za sprawą literata Adama Grzymały-Siedleckiego, który przebywał w Płocku kilka dni po odparciu wojsk rosyjskich z Płocka. Pisząc o udziale młodocianych mieszkańców Płocka w obronie wspominał i o Zawidzkim: „Na pierwszym miejscu wśród tych bohaterskich chłopaków niechże zajaśnieje nazwisko Zawidzkiego, kilkunastoletniego dziecka: stanął na barykadach z karabinem w ręku, walczył i zginął”¹⁹. Jednak znacznie większy fragment poświęcił postaci Antoniego Gradowskiego, ponieważ akurat był świadkiem jego powtórnego pogrzebu, staraniem matki ekshumowanego ze zbiorowego grobu na obrzeżach Płocka i pochowanego na cmentarzu parafialnym. Poza tym grób A. Gradowskiego znajduje się przy bramie wejściowej do cmentarza, więc nie sposób go nie zauważyć²⁰.

Natomiast T. Jeziorowski i J. Kaczmarski stali się bardziej znani z racji udziału w ceremonii odznaczenia obrońców 10 kwietnia 1921 r., w czasie której budziły zrozumiałe zainteresowanie oraz zachowanych fotografii z tego wydarzenia.

Za swoją postawę w czasie walk S. Zawidzki pośmiertnie został odznaczony Krzyżem za Męstwo i Odwagę 206 ochotniczego pułku piechoty. Krzyż nadawany był osobom, które wyróżniły się w boju na odcinku działania Grupy Dolnej Wisły. Kapituła Krzyża w składzie: były dowódca przedmościa płockiego mjr Janusz Mościcki, były dowódca 206 ochotniczego pułku piechoty w likwidacji kpt. Henryk Bigoszt i były dowódca 5 plutonu żandarmerii wojskowej rtm. Edward Czuruk przyznała tylko 42 Krzyże i odznaczenie z numerem 6 przyznano właśnie ś.p. Stefanowi Zawidzkiemu. Uroczystość nadania odbyła się 21 marca 1921 r. w II Gimnazjum Męskim w czasie wizyty członków Kapituły w Płocku. Można domniemywać, że odznaczenie po poległym synu odbierała matka Joanna Zawidzka²¹.

Stefan Zawidzki (fot. z archiwum rodzinnego Krzysztofa i Donaty Ścisłowskich)

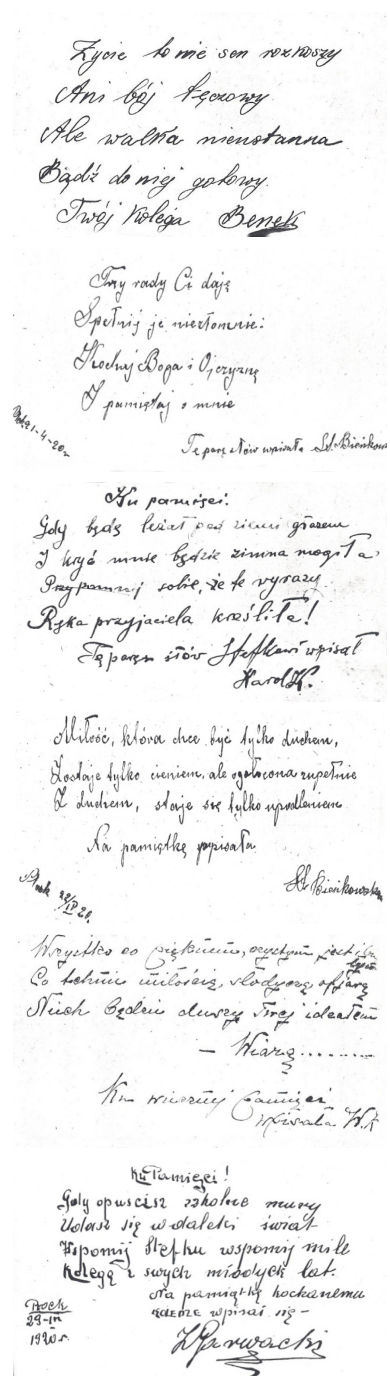
Kolejnym odznaczeniem przyznanym pośmiertnie Stefanowi był Krzyż Walecznych, nadany rozkazem Naczelnego Dowództwa WP nr 19 z 14 maja 1921 r.²² Uroczystość dekoracji jego grobu miała miejsce w czasie obchodów 10-lecia płockiego harcerstwa. 16 maja 1921 r. po mszy św. w katedrze harcerze udali się na cmentarz parafialny, gdzie delegat Naczelnictwa ZHP ppor. Władysław Nekrasz udekorował leżące bardzo blisko siebie groby Antoniego Gradowskiego i Stefana Zawidzkiego Krzyżami Walecznych. Przy grobie S. Zawidzkiego przemawiał komendant Okręgu płockiego ZHP Klemens Jędrzejewski. Według relacji prasowej: „pozostawiając sumieniu dorosłych obywateli kraju rozstrzygnięcie pytania, czy słuszną jest rzeczą, aby umierali ci młodzi, prawie dzieci, w walce z wrogiem, mówca zwrócił się następnie do harcerzy, nawołując do trzymania wysoko sztandaru, aby być gotowymi do obrony ojczyzny”²³.

W zbiorach rodzinnych zachowało się do dzisiaj zdjęcie Stefana oraz skromny, niewielkich rozmiarów pamiątnik uczniowski z sześcioma wpisami z kwietnia 1920 r. Zacytujmy niektóre:

*Życie to nie sen rozkoszy,
Ani bój tęczyowy,
Ale walka nieustanna,
Bądź do niej gotowy –
Twój kolega Benek”*

*Trzy rady Ci daję,
Spełnij je niezłomnie.
Kochaj Boga i Ojczyznę
I pamiętaj o mnie –
Te parę słów wpisała St. Bieńkowska*

*Ku pamięci
Gdy będę leżał pod ziemi głazem
I kryć mnie będzie zimna mogiła,
Przypomnij sobie, że te wyrazy
Ręka przyjaciela kreśliła!
Te parę słów Stefkowi wpisał Karol K.²⁴*

Wpisy w pamiątniku Stefana Zawidzkiego z kwietnia 1920 r. (z archiwum rodzinnego Krzysztofa i Donaty Ścisłowskich)

Współczesny nagrobek Stefana Zawidzkiego (z błędną datą śmierci – powinno być 18 sierpnia 1920 r.)

Stefan Zawidzki spoczywa w grobie rodziny Więćławskich, razem ze swoim dziadkiem i babką ze strony matki: Jakubem (1840-1901) i Julią (1838-1919) Więćławskimi. Pewną zagadką stanowi fakt, że znalazł się tam, a nie w grobie ze zmarłym wcześniej z ojcem. Matka – Joanna Zawidzka zmarła 4 lub 5 lipca 1966 r. w Wyszogrodzie i została pochowana razem z mężem we wspólnym grobie na cmentarzu w Płocku. Dziś jest to tonący w zieleni skromny grób z matką metalową tabliczką²⁵. Niestety, chyba nikt nie namówił jej na wspomnienia z 1920 r. lub choćby krótką relację na temat Stefana. Mimo, że w zbiorach Archiwum Państwowego w Płocku i Towarzystwa

Tablica z nazwą ulicy harcerza Stefana Zawidzkiego na płockim Osiedlu Dobrzyńska (fot. G.Gołębiewski)

Naukowego Płockiego jest wiele różnych relacji, nie ma tam relacji Joanny Zawidzkiej. Mimo to pamięć o jej poległym synu zachowała się do naszych czasów. Staraniem rodziny Majorkowskich na współczesnym nagrobku, oznaczonym symbolem miejsca pamięci narodowej, jest informacja o okolicznościach śmierci i odznaczeniu Krzyżem Walecznych.

23 sierpnia 2005 r. Rada Miasta Płocka – na wniosek płockiej „Solidarności” oświatowej – uchwaliła nadanie ulicy na Osiedlu Dobrzyńska nazwy harcerza Stefana Zawidzkiego w rejonie ówczesnego Gimnazjum nr 4. Tak więc Stefan Zawidzki został trwale upamiętniony przez swoich krewnych i władze miasta Płocka oraz wszedł do historii obrony Płocka w 1920 r.²⁶

Dziękuję p. Donacie Ścisłowskiej z Warszawy za przekazanie cennych informacji biograficznych oraz kserokopii pamiątek rodzinnych, które pozwoliły na dokładniejsze opracowanie biografii Stefana Zawidzkiego.

Przypisy

¹ Szerzej zob.: G. Gołębiewski, *Tadeusz Jeziorowski i Józef Kaczmarski – bohaterscy obrońcy Płocka w 1920 r.*, „Notatki Płockie” 1998, nr 1, s. 24-28.
² Szerzej zob.: A. M. Stogowska, *Bohaterski chłopiec – Antolek Gradowski (1906-1920)*, „Płocki Rocznik Historyczno-Archivalny”, t. 1, 1965, s. 169-171.
³ Według A. J. Papierowskiego i J. Stefańskiego ojcem Stefana był Andrzej Zawidzki, działacz ziemiański i endecki, zmarły w styczniu 1924 r., co jest błędną informacją (A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie znani i nieznani. Słownik biograficzny*, t. 2, Płock 2007, s. 718).
⁴ Archiwum Państwowe w Płocku (dalej: APP), akta m. Płocka, sygn. 28238, kniga postojannogo narodonaselenia gubernskogo goroda Płocka, dom nomer 40 na ulice Warszawskoj (dokument wskazał mi st. arch. mgr Mariusz Wojtylak z APP).
⁵ W akcie ślubu zniekształcona wersja – Frejszlatanów. Matka Joanny była z pochodzenia Niemką, jej ojciec pracował przy budowie mostu Kierbedzia w Warszawie. W tradycji rodzinnej i na tablicy nagrobnej występuje jako Julia.
⁶ W akcie ślubu określono to łacińską formułą: „secundi aequalis lineae collateralis consanguinitatis gradus”.
⁷ Emil Dudziński (1881-1946) – lokalny działacz PPS i po 1918 r. przez jakiś czas wiceprezydent Płocka, po 1924 r. wyjechał do Tomaszowa Mazowieckiego, gdzie był kierownikiem działu w fabryce sztucznego jedwabiu i zaangażował się w działalność

BBWR (A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie znani i nieznani. Słownik biograficzny*, Płock 2002, s. 135).
⁸ APP, akta urodzeń, ślubów i zgonów parafii św. Bartłomieja w Płocku za rok 1905, akt ślubu nr 67, s. 357.
⁹ APP, akta urodzeń, ślubów i zgonów parafii św. Bartłomieja w Płocku za rok 1906, akt urodzenia nr 257, s. 65.
¹⁰ APP, akta urodzeń, ślubów i zgonów parafii św. Bartłomieja w Płocku za rok 1911, akt zgonu nr 15.
¹¹ APP, akta urodzeń, ślubów i zgonów parafii św. Bartłomieja w Płocku za rok 1914, akt zgonu nr 71.
¹² Relacja Donaty Ścisłowskiej z 2017 r. na podstawie opowiadań członków rodziny Więćławskich (w zbiorach G. Gołębiewskiego).
¹³ J. Szczepański, *Spółeczeństwo Polski w walce z najazdem bolszewickim 1920 roku*, Warszawa-Pułtusk 2000, s. 297.
¹⁴ W rzeczywistości miał skończone 14 lat.
¹⁵ Biblioteka im. Zielińskich TNP, Dział Zbiorów Specjalnych, Straż Obywatelska w Płocku, sygn. 1776, notatka bez daty, k.105; także: G. Gołębiewski, *Straż Obywatelska w Płocku i powiecie płockim w 1920 r.*, „Rocznik TNP”, t. IX, 2017, s. 162-163.
¹⁶ Relacja Donaty Ścisłowskiej z 11.2017 r. na podstawie opowiadań członków rodziny Więćławskich (w zbiorach G. Gołębiewskiego).
¹⁷ *Obrona Płocka*, „Czas”, nr 202 z 25 sierpnia 1920, s. 3; także: G. Gołębiewski, *op. cit.*, s. 163.

- ¹⁸ Archiwum Diecezjalne w Płocku, księga zgonów parafii św. Bartłomieja w Płocku 1919 - 1922, akt zgonu nr 418; M. M. Grzybowski, *Wojna polsko rosyjska 1920 r. w Płocku i na Mazowszu. Studium historyczno - pastoralne*, Płock 1990, s. 79. Śmierć chłopca zgłosili: 40-letni handlowiec Stanisław Detrych i 43-letni organista Adam Lewandowski i to ich podpisy – oprócz ks. Adama Modzelewskiego, prowadzącego księgę – widnieją pod aktem zgonu.
- ¹⁹ A. Grzymała-Siedlecki, *Cud Wisły. Wspomnienia korespondenta wojennego*, Warszawa 1921, s.158.
- ²⁰ *Ibidem*.
- ²¹ *Chwała Mazowska Płockiego. Rozdanie „Krzyża za męstwo i odwagę”*, „Kurier Płocki”, nr 69 z 25 marca 1921, s. 2; K. J. Waluś, J. H. Waluś, *Krzyż za Męstwo i Odwagę*, „Notatki Płockie” 2010, nr 1, s. 32-33.
- ²² „Dziennik Personalny MSWojsk.” 1921, nr 19 z 14 maja; *Święto Harcerzy*, „Kurier Płocki”, nr 110 z 18 maja 1921, s. 3; *Harcerze Hufca Płockiego odznaczeni Krzyżem Walecznych*, „Kurier Mazowiecki”, nr 99 z 2 maja 1938, s. 4. Niestety w zbiorach Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie nie udało się dotąd odnaleźć wniosku odznaczeniowego.
- ²³ *Święto Harcerzy*, „Kurier Płocki”, nr 110 z 28 maja 1921, s. 3.
- ²⁴ Pamiętnik S. Zawidzkiego z kwietnia 1920 r., w zbiorach Donaty i Krzysztofa Ścisłowskich.
- ²⁵ 4 lipca według tabliczki na grobie na płockim cmentarzu, 5 lipca według adnotacji na akcie ślubu; tam też podane miejsce śmierci (akt zgonu nr 31/66).
- ²⁶ P. Gryszpanowicz, *Leksykon nazw płockich ulic*, Płock 2016, s. 338.

STEFAN ZAWIDZKI (1906-1920) – THE HEROIC DEFENDER OF PŁOCK IN 1920

Summary

Article introduces figure of Stefan Zawidzki, one of juveniles defenders of Płock in 18th July 1920. Zawidzki died during the fighting, posthumously decorated with Cross of Valor.

WSPOMNIENIA Z DZIAŁALNOŚCI HARCERSTWA PŁOCKIEGO W LATACH 1945-1950

Abstrakt

Wspomnienia Ryszarda Wodzyńskiego dotyczą pierwszych lat działalności Płockiego Hufca ZHP po II wojnie światowej. Płoccy harcerze i instruktorzy uczestniczyli wtedy w obozach letnich w okolicach Płocka oraz na ziemiach poniemieckich. Stopniowo harcerstwo było coraz bardziej podporządkowywane władzom komunistycznym, aż do jego likwidacji i przekształcenia w Organizację Harcerską Związku Młodzieży Polskiej.

Słowa kluczowe: Płock, działacze harcerscy, próba sowietyzacji tradycyjnego harcerstwa, jego likwidacja.

Styczniowa ofensywa Armii Radzieckiej i walczącego przy jej boku Wojska Polskiego przyniosła na początku 1945 roku wyzwolenie ziem polskich, w tym i Płocka. Wiele miast i wsi odzyskało wolność, trwały jeszcze walki a na wyzwolonych terenach tworzyła się już nowa władza ludowa. Organizowano komórki partyjne, administrację państwową i milicję obywatelską. Powstawały lub wznawiały działalność organizacje społeczne i młodzieżowe, a wśród nich, często jako jedna z pierwszych – harcerstwo. Młodzież miasta i powiatu płockiego pracująca u Niemców w niewolniczych warunkach, bardzo zmniejszona liczebnie przez wysiedlenie oraz wywożenie do Reichu na przymusowe roboty, pozbawiona nauki szkolnej i mowy polskiej, ciemniona i gnębiona – marzyła o Polsce wolnej. Niezmiernie trudne były warunki w Płocku i powiecie płockim dla pracy konspiracyjnej.

Mimo to, w różnych formach i warunkach harcerstwo żyło, działało i przygotowywało się do pracy w wolnej Polsce (np. Tajny Hufiec ZHP, którego byłem członkiem). Płock został wyzwolony w dniu 21 stycznia 1945 roku, tj. w niedzielę rano. Wyzwolenie zastało nieliczną grupę harcerzy gotowych do działania dla wolnej ojczyzny. Były trzy środowiska inicjujące organizację harcerstwa w Płocku i w powiecie – w pamiętnym roku 1945. Obejmowały one dawnych działaczy ZHP, do której to grupy należeli instruktorzy phm. Adolf Sz waj gert, phm. Leon Ceglarz i ja, a ponadto Władysław Kozłowski HR i Józef Sz waj gert HR oraz młodzież harcerska, następnie Związek Walki Młodych z jej przewodniczącym Waclawem Ćwikiem, wreszcie administracja szkolna, którą kierował wielki przyjaciel harcerstwa, inspektor oświaty Stanisław Tuziński. W dniu 23 stycznia 1945 roku przystąpiono do wyjęcia

ukrytych akt Hufca ZHP w stancy harcerskiej przy ul. Kolegialnej 21. Udział w tym wzięli: Stanisław Tomaszewski, Adolf Sz waj gert, Władysław Gontarski i ja. Akta te obejmowały okres działalności harcerstwa w Płocku od 1916 do 1939 roku.

Na dzień 25 stycznia 1945 roku wyznaczyłem zebranie w siedzibie ZHP przy ul. Kolegialnej 21. Budynek ten był własnością Komendy Hufca. Na zebraniu przybyli: Leon Ceglarz, Adolf Sz waj gert, Henryk Kucharski, Józef Sz waj gert, Władysław Gontarski, Stanisław Tomaszewski, Władysław Kozłowski oraz jedna harcerka, której nazwiska nie pamiętam. (Jak wynika z akt archiwalnych członkinią tworzącej się wówczas Komendy Hufca była dh. Janina Godlewska.) Zebranie to miało na celu powołanie Komendy Hufca ZHP w Płocku. Uczestnikom zebrania wiadomym było, że przedwojenny Komendant Hufca, hm. Jan Laszkiewicz został zamordowany przez Gestapo w Pomiechówku, a phm. Edward Wyszyński zginął w Oświęcimiu. Na tym zebraniu dokonano wyboru Komendanta, jego zastępcy oraz kierowników referatów. Komendantem zostałem ja, zastępcą phm. Adolf Sz waj gert, a kierownikami referatów: phm. Leon Ceglarz (namiestnik zuchowy), HR Józef Sz waj gert (referat drużyn starszych), HR Stanisław Tomaszewski (referat drużyn młodszych), HR Władysław Kozłowski (referat kwatermistrzowski), HO Henryk Kucharski (gospodarz budynku). Nowy skład Komendy Hufca przystąpił do opracowania planu pracy i terminarza zbiórek. Nawiązano kontakty z organizacjami młodzieżowymi: ZWM, OMTUR, ZMW „Wici”.

Zanim zorganizowała się Komenda Chorągwi Mazowieckiej, w powiecie płockim i Płocku istniały już i pracowały liczne drużyny harcerskie i zuchowe. Drużyny te tworzone były często przez samą

młodzież. Z uwagi na brak drużynowych i zastępowych Komenda Hufca zorganizowała w kwietniu kurs zastępowych, na którym przeszkolono 105 harcerzy i harcerek. W programach pracy w zastępach i drużynach położono nacisk na przygotowanie się do obchodu 1-go Maja. W marcu zorganizowano żeńską Komendę Hufca ZHP. Komendantką została dh. Janina Czerwińska-Wiśniewska. Funkcję tę pełniła krótko, po niej objęła ją pfm. Kazimiera Hałasowa.

W 1945 roku zorganizowano letni obóz harcerski w Borowiczkach k. Płocka. Na obozie tym przebywało 157 harcerzy z Hufca Płockiego i Sierpeckiego. Namioty były z demobilu wojskowego, a produkty żywnościowe każdy z harcerzy zabierał z domu (mąkę, kaszę, ziemniaki, stoninę). Każdy także musiał mieć siennik, prześcieradło, dwa koce, naczynia do jedzenia, przybory do mycia oraz plecak. Przed wyjazdem młodzieży harcerskiej na obóz miało miejsce zebranie Młodzieżowej Rady Porozumiewawczej ZWM, OMTUR, ZHP i ZMW „Wici”, na którym dokonano podziału dotacji od władz administracyjnych na ten cel. Komisja Porozumiewawcza wyżej wymienionych organizacji, zbierała się raz w miesiącu, aby uzgodnić swoje plany pracy oraz wytyczyć nowe zadania. Po zakończeniu akcji letniej Hufiec wystąpił na Oboz CAS (Centralnej Akcji Szkoleniowej) 40 harcerzy i 25 harcerek. Obóz ten był zorganizowany przez Komendę Chorągwi Mazowieckiej. Główna Kwatera ZHP zorganizowała także spływ kajakowy do Gdańska, w którym z naszego hufca brało udział 4 harcerzy.

Rok 1946

Wiosną 1946 roku 40 harcerzy wystano na pierwszy KPIM (Koncentracja Przyszłych Instruktorów Mazowsza). W okresie letnim zorganizowano także obóz szkoleniowy dla zastępowych na Mazurach nad jeziorem Szelaq w Zwierzewie k. Ostródy. Wzięło w nim udział 288 harcerzy. Obóz ten prowadzony był pod hasłem „Repolonizacja Ziemi Odzyskanych”. W związku z tym zebrano na obóz dużą ilość książek, zeszytów i innych materiałów, potrzebnych w tym celu. Prowadzono rozmowy z ludnością miejscową na temat: historii Polski, literatury, walk o niepodległość itp. Organizowano ogniska harcerskie, uczono czytać i pisać, pomagano w pracach polowych, opiekowano się dziećmi i prowadzono postępowania sanitarne. Posiłki przygotowywała sama młodzież, pod opieką instruktora ze sprawnością kucharza. Dostarczanie prowiantów odbyło się przy pomocy rowerów i plecaków. Na tym obozie Komenda Hufca posiadała broń palną (karabiny), z uwagi na

dywersantów niemieckich. Dużą pomoc w zaopatrzeniu w żywność otrzymaliśmy od Duńskiego Czerwonego Krzyża. Uczestnicy tego obozu brali udział w wielkiej uroczystości na polach Grunwaldu, zorganizowanej przez władze polityczne i administracyjnie w Ostródzie. W tym samym okresie Hufiec Harcerek zorganizował kurs zastępowych dla 85 dziewcząt na obozie w Łącku k. Płocka. Rok 1946 (i następny) charakteryzował się dużą dynamiką, zarówno w aktywności działania instruktorów i harcerzy jak również w zdarzeniach na terenie hufca oraz osiągniętych efektach. Do najbardziej zaangażowanych w pracy harcerskiej i w drużynach zaliczyć należy Adolfa Sz wajgerta, Józefa Sz wajgerta, Andrzeja Frankego, Włodzimierza Olszewskiego, Zygmunta Ozimkiewicza, Zenona Kłobukowskiego, Macieja Zaborowskiego, Jerzego Zmysłowskiego, Stanisława Kijka, Edwarda Forsyia, Stanisława Chęcińskiego, Ryszarda Gałkowskiego, Waldemara Krauzego, Stanisława Bogdańskiego i wielu innych.

W tym samym roku wrócił z obozu koncentracyjnego do Płocka dh Wacław Milke. Po nawiązaniu kontaktu ze mną przystąpił do zorganizowania Harcerskiej Drużyny Artystycznej w oparciu o krąg starszoharcerski w Małachowiance oraz członków płockich drużyn harcerzy i harcerek. Drużyna ta osiągnęła w latach następnych znaczne sukcesy (np. wystawienie „Zapustów Staropolskich”, granych z powodzeniem w kinie „Przedwiośnie” przez cały tydzień przy wypełnionej sali w lutym 1948 r. Zaznaczyć należy, że mimo różnych zmian form organizacyjnych i oczywiście wymiany z upływem lat składu osobowego, zespół wywodzący się z tej drużyny przetrwał do dzisiaj.

Wymienię tu jeszcze dh. Jana Chojnackiego, ucznia liceum im. Marszałka Stanisława Małachowskiego w Płocku, który jest autorem popularnych w tym okresie piosenek: „W nadwiślańskim grodzie”, „Szare płótna namiotów”, „Małachowianki śpiewa drużyna”, „W mazurskim lesie” i wiele innych. We wrześniu harcerze z Hufca ZHP w Płocku w liczbie 100 wyjechali do Warszawy na Złot Chorągwi Mazowieckiej. W ramach Złotu pracowali przy odgruzowaniu ulic. Nam przypadła ulica Graniczna, której uporządkowano 1000 metrów bieżących. Akcja odgruzowania Warszawy odbyła się pod hasłem – „Mazowsze buduje Warszawę”. Pracowano tam w ciągu pięciu dni.

Rok 1947

W czasie ferii zimowych 28 harcerzy brało udział w II KPIM (Kurs Przyszłych Instruktorów Mazowsza),

zorganizowanym w Płocku przez Komendę Chorągwi Mazowieckiej. Osiemdziesiąt harcerek i harcerzy było w tym czasie na kursie ZASPA (Zimowa Akcja Szkolenia Przodowników Artystycznych). Kurs ten zorganizowało w Płocku Naczelnictwo ZHP. Komendantką kursu była dh. hm. Kazimiera Galińska a jednym z wykładowców aktor, hm. Jerzy Dargiel. Tego roku goszczono w Komendzie Hufca j pierwszego po II wojnie światowej premiera Rządu Rzeczypospolitej Polskiej Edwarda Osóbkę-Morawskiego. Otrzymano od niego 100 tysięcy złotych, przeznaczone na potrzeby Hufca. Wiosną 1947 roku na III KPIM wyjechało 45 harcerzy. W czasie wakacji Hufiec Harcerek zorganizował dwa obozy, dla starszych harcerek w Karpowie na Dolnym Śląsku, a dla młodszych w Wykowie k. Płocka. Hufiec męski zorganizował letni obóz szkoleniowy w Czarnym Strumieniu k. Jeleniej Góry, w którym brało udział 460 harcerzy. Obóz ten prowadzony był pod hasłem: „Repolonizacja Ziemi Odzyskanych”. Prowadzono prace przy budowie lotniska, organizowano ogniska oraz prowadzono z ludnością rozmowy na tematy historyczne. Bezpośrednio po zakończeniu obozu 35 harcerzy z Drużyny Artystycznej wzięło udział w obozie wędrownym po Dolnym Śląsku, dając występy z piosenką ludową, tańcami i obrzędami. Komendantem tego obozu był phm. Wacław Milke, a opiekunom dyrektor „Jagiellonki” W. Adamski. Obóz ten zajął pierwsze miejsce w skali krajowej według oceny Naczelnictwa ZHP.

Po zakończeniu akcji letniej Komenda Hufca Męskiego wysłała na kurs podharcemistrzowski dziesięciu harcerzy. Kurs ten organizowała Komenda Hufca Harcerzy w Mikołajkach. Z inicjatywy Komendy Hufca ZHP, mojej i ob. Chrzanowskiego były zbierane fundusze na budowę muru – pomnika, dla uczczenia pamięci trzynastu powieszonych w tym miejscu w czasie okupacji w Płocku.

Rok 1948

W czasie ferii wiosennych 15 harcerzy wyjechało na Kurs Instruktorów Akcji Letniej. W okresie wakacyjnym Hufiec Żeński zorganizował obóz w Młynowie na Dolnym Śląsku, w którym brało udział 386 harcerek. W tym samym czasie Hufiec Męski obozował w Skępem w powiecie lipnowskim w liczbie 515 harcerzy. Należy odnotować, że po raz pierwszy obozy te prowadzone były pod nowym hasłem „Harcerskiej Służby Polsce”. Na obozach tych proca polegała m.in. na niszczeniu stonki, zasypywaniu pozostałości z wojny rowów strzeleckich i przeciwczołgowych. Uczono także czytać i pisać oraz pomagano w pracach polowych, prowadzono punkty sanitarne,

prace w lesie itp. Prace w obozach prowadzono w myśl zaleceń Głównej Kwatery Męskiej i Żeńskiej ZHP w oparciu o program przyjęty na odprawie komendantek i komendantów Chorągwi w dniach 27 i 20 lutego 1948 roku. W marcu tego roku wprowadzono sprawności HSP zgrupowane w czterech kierunkach działania: „Las i rola”, „Dziecko”, „Zdrowie” oraz „Kultura i Oświata”. Młodzież harcerska pracowała, od godz. 9 do 13. Drużyna, która pracowała najlepiej otrzymywała proporzec przechodni, wręczany uroczyście na apelu wieczornym. Następnego dnia wyruszano z nim do pracy aby go oddać znowu drużynie pracującej najlepiej. W obozie tym mieliśmy dużą grupę młodzieży trudnej – nie harcerzy – przystanej przez Inspektorat Oświaty w Płocku. Zostali oni przydzieleni po kilku do każdej drużyny. Była również na tym obozie drużyna z Domu Dziecka w Płocku ze swoją orkiestrą dętą. W dniu Święta 22-go Lipca obóz nasz wystąpił w części artystycznej na akademii okolicznościowej w Lipnie.

Po zakończeniu Akcji Letniej przybyły ze wszystkich hufców Chorągwi Mazowieckiej delegacje na zlot do Płocka w rocznicę 35-lecia Harcerstwa na Mazowszu. Uczestników Zlotu było około 4430. Komendantem Zlotu był komendant Chorągwi Mazowieckiej hm. Ludwik Rymarz, a jego zastępcami: hm. Zygmunt Żuk-Rybicki i phm. Ryszard Wodzyński. W Zlocie tym brali udział: minister oświaty Stanisław Skrzeszewski, wojewoda warszawski Ret, przewodniczący ZHP hm. Józef Sosnowski, starosta płocki oraz prezydent miasta Płocka Alfred Giżyński. Naczelnika ZHP reprezentował hm. Ładysław Żelazowski. W czasie Zlotu odbyło się, wiele imprez, pokazów, defilada i centralne ognisko. Uczestnicy wykonali też różne prace dla miasta.

W październiku tego roku zorganizowano kurs zastępowych, na którym przeszkolono 53 harcerzy. W czasie ferii zimowych, wyjechało 5 harcerzy do Zakopanego na kurs drużynowych, zorganizowany przez Komendę Chorągwi Mazowieckiej. Trzech członków Komendy Hufca Męskiego wyjechało do Przetęczy Przysieckiej w powiecie jeleniogórskim w celu poznania nowych założeń programowych Związku Harcerstwa Polskiego. Po ich powrocie i po rozmowie z nimi wywnioskowano, że nastąpią duże zmiany w organizacji ZHP.

Rok 1949

Połączony Hufce Żeński i Męski opracowały program akcji letniej w oparciu o nowe założenia organizacyjne i sprawdzone metody wychowawcze. Na obóz letni organizowany wraz z kolonią zachowawczą hufce płockie wyjechały do Dziwnowa k. Kamienia

Pomorskiego w składzie 570 harcerek i harcerzy. Podróż odbywała się wagonami towarowymi. Praca na obozie prowadzona była pod hasłem HSP. Na terenie, przeznaczonym na obóz widać jeszcze było niezatarte ślady walk, popalone i porozbijane budynki oraz sprzęt wojskowy. Komendantami obozów byli drużynowi ze szkół średnich, posiadający stopnie młodzieżowe i ukończone kursy drużynowych. Mianowanych instruktorów było troje: phm. Kazimiera Hałasowa, phm. Ryszard Wodzyński, phm Leon Ceglarz. Na obozie goszczono delegację inwalidów wojennych z Czechosłowacji. Wizytację obozu przeprowadzili z ramienia Głównej Kwatery hm. Ładysław Żelazowski oraz Komendant Chorągwi Mazowieckiej hm. Zygmunt Żuk-Rybicki.

Po powrocie z akcji letniej, otrzymano pismo z Komendy Chorągwi Mazowieckiej polecające zdjęcie z mundurów krzyży harcerskich oraz zabraniające ich noszenia. Instruktorzy i młodzież harcerska przyjęła to polecenie z wielkim wstrząsem i oburzeniem. Krzyż harcerski, który noszono zawsze z wielkim pietyzmem przez wszystkie lata, dodawał odwagi i męstwa w czasie okupacji, za który ginęli harcerze w obozach koncentracyjnych i na szubienicach, w okresie powojennym mobilizował do wzmożonej pracy i nauki w odbudowie wyzwolonej Ojczyzny. Młodzież harcerska i instruktorzy polecenia tego nie wykonali, mimo zaznaczenia, że krzyże są własnością ZHP a nie harcerzy. Przytoczę tu następujący przykład: dh Władysław Kozłowski, członek Komendy Hufca w Płocku oraz jeden z instruktorów Komendy Chorągwi

Mazowieckiej byli obecni na zbiórce drużyny, w szkole podstawowej w Słupnie. Delegat Chorągwi Mazowieckiej żądał, aby odpięto i oddano krzyże harcerskie. Polecenia tego nie wykonano, ponieważ drużynowy dał rozkaz rozejścia się z krzyżami przy mundurach.

Według wytycznych władz harcerskich, harcerze szkół podstawowych mieli przejść do OH (Organizacja Harcerska), jako części składowej ZMP (Związku Młodzieży Polskiej), do której to organizacji również mogli przejść instruktorzy i harcerze szkół średnich i byli traktowani jako aktywiści ZMP. Drużyna Artystyczna z dh Wacławem Milke przeszła w całości do OH.

Ja, będąc komendantem Hufca ZHP, zostałem zobowiązany do przekazania wszystkich akt Komendy Hufca oraz sprzętu do Zarządu ZMP. Przekazane akta obejmowały okres od roku 1916 do 1949.

Rok 1951

Ścieranie się dwóch nurtów w harcerskim systemie wychowawczym tj. tradycyjnego i nowatorskiego wystąpiło już od połowy 1948 roku. Wtedy to czynniki państwowe zaczęły wywierać decydujący wpływ na ideowe i polityczne kształtowanie ZHP. Proces ten odnosił się do wszystkich szczebli, od Rady Naczelnej aż do drużyny. Finałem tych przemian była likwidacja ZHP z dniem 1 stycznia 1951 roku i powołanie na jego miejsce Organizacji Harcerskiej przy Związku Młodzieży Polskiej.

*Opracował Andrzej Jerzy Papierowski
na podstawie
„Z dziejów harcerstwa w Płocku”, 1894, z. 1*

MEMORIES FROM THE ACTIVITY OF PŁOCK SCOUTING IN THE YEARS 1945-1950

Summary

The memory of Ryszard Wodzyński concern the first years activities of the Płock ZHP after the second World War. Płock stouts and instructors participated in summer camps near Płock and in former German lands. Gradually scouting more increasingly subordinated to the communist authorities until its liquidations and transformation into a scouting of the Polish Youth Assosiation.

MIEJSKI URZĄD PRACY W PŁOCKU – 10 LAT DZIAŁALNOŚCI

Abstrakt

W niniejszym opracowaniu zaprezentowano informacje o działalności Miejskiego Urzędu Pracy w Płocku na przestrzeni dziesięciu lat funkcjonowania. Przybliżono motywacje organu samorządowego będącego inicjatorem powołania nowego podmiotu. Dokonano podsumowania najważniejszych danych statystycznych dotyczących bezrobocia oraz wpływu na lokalny rynek pracy.

Słowa kluczowe: urząd pracy, bezrobocie, aktywizacja, statystyki, Płock

Wstęp

Miejski Urząd Pracy w Płocku rozpoczął swoją działalność 1 stycznia 2008 r. Podmiot został utworzony z inicjatywy Prezydenta Miasta Płocka uchwałą nr 212/XV/07 Rady Miasta Płocka z dnia 30 października 2007 r., jest jednostką organizacyjną Gminy – Miasto Płock¹, wchodzącą w skład powiatowej administracji zespolonej i działającą na podstawie przepisów ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy².

Wspomniana powyżej ustawa nakładała na prezydenta miasta Płocka (miasta na prawach powiatu) obowiązek współfinansowania wspólnie ze starostą funkcjonowania Powiatowego Urzędu Pracy w Płocku, który obejmował swym zasięgiem miasto Płock oraz piętnaście gmin powiatu płockiego ziemskiego. Bierna partycypacja w tych kosztach nieprzekładająca się na możliwość autonomicznego kreowania płockiego rynku pracy oraz obowiązek racjonalnego gospodarowania budżetem wymusiły znalezienie nowego rozwiązania dającego Gminie – Miasto Płock pełną kontrolę finansową i merytoryczną. W związku z tym, po przeprowadzeniu analiz kosztowych oraz konsultacji społecznych, zdecydowano o utworzeniu Miejskiego Urzędu Pracy w Płocku. Nowa instytucja pozwoliła w sposób bardziej efektywny, odpowiadający specyficznym potrzebom miasta i dotyczący zupełnie odmiennej struktury osób bezrobotnych dla miasta i złożonego z piętnastu gmin powiatu płockiego, świadczyć usługi na rzecz bezrobotnych płocczan i lokalnych pracodawców.

Podjęta decyzja znalazła praktyczne uzasadnienie już w pierwszym roku działalności MUP w Płocku, kiedy liczba zarejestrowanych bezrobotnych spadła o blisko 2 tys. osób, a stopa bezrobocia zmniejszyła się z 12,5% w grudniu 2007 r. do 9,6% w grudniu 2008 r. Po 10 latach działalności

Siedziba Miejskiego Urzędu Pracy w Płocku (Płock, ul. 3 Maja 16).
Fot. Krzysztof Buczkowski

osiągnięto rekordowo niskie wskaźniki bezrobocia rejestrowanego w Płocku – tylko 7,2% na koniec grudnia 2017 r.

Należy zauważyć, iż Miejski Urząd Pracy w Płocku aktywnie kształtuje lokalny rynek pracy poprzez intensywną współpracę z instytucjami rynku pracy, w tym z instytucjami partnerstwa lokalnego oraz poprzez pozyskiwanie środków finansowych na realizację różnorodnych działań i programów aktywizacyjno-szkoleniowych. W trakcie działalności przeszedł kilka zmian organizacyjnych, w tym m.in. wyodrębnienie ze struktur wyspecjalizowanej komórki jaką jest Centrum Aktywizacji Zawodowej oraz w jej ramach stworzenie Punktu Wspierania Przedsiębiorczości i Samozatrudnienia „START+” – programu wsparcia osób chcących utworzyć lub rozwijać własną działalność gospodarczą. Ponadto od 2017 r. jest wydawcą bezpłatnego biuletynu informacyjnego pt. „Praca i Rozwój”.

Bezrobocie rejestrowane w Płocku w latach 2008-2017

Od 2004 r. do końca 2008 r. w Płocku obserwowany był stały spadek stopy bezrobocia. Tendencja

ta została zachwiana w roku 2009 (skutki światowego kryzysu gospodarczego), kiedy w grudniu wskaźnik ostatecznie zatrzymał się na 10,9%. W kolejnych latach stopa bezrobocia rostała (do 13% w grudniu 2013 r.). W 2014 r. tendencja zaczęła się odwracać i w grudniu 2015 r. stopa bezrobocia spadła do 10,3%. Po chwilowym wzroście, od marca 2016 r. bezrobocie rejestrowane w Płocku znów sukcesywnie zmniejszało się, żeby w grudniu osiągnąć liczbę 5314 osób (stopa bezrobocia 8,6%)³.

W 2017 r. miasto notowało niskie wskaźniki zarówno jeśli chodzi o liczbę zarejestrowanych bezrobotnych, jak i stopę bezrobocia. W czerwcu 2017 r. liczba zarejestrowanych bezrobotnych po raz pierwszy od 2002 r. nie przekroczyła 5 tys. osób, a stopa bezrobocia zeszła poniżej 8,0%. W grudniu 2017 r. wyniosła tylko 7,2%.

Warto podkreślić, że od połowy 2011 r. do połowy 2013 r., a następnie od października do grudnia 2013 r. Płock odnotowywał niższą stopę bezrobocia niż wskaźnik dla kraju. W latach 2014-2016 r. stopa bezrobocia notowana w Płocku utrzymywała się na poziomie zbliżonym jak w kraju.

W 2017 r. różnica we wskaźnikach dla miasta i kraju była stosunkowo wyrównana i mieściła się w granicach od 0,5 punktu procentowego (styczeń), przez 0,6 punktu procentowego (luty, marzec, kwiecień, grudzień) oraz 0,7 punktu procentowego (maj, październik, listopad) do 0,8 punktu procentowego (czerwiec, lipiec, sierpień, wrzesień).

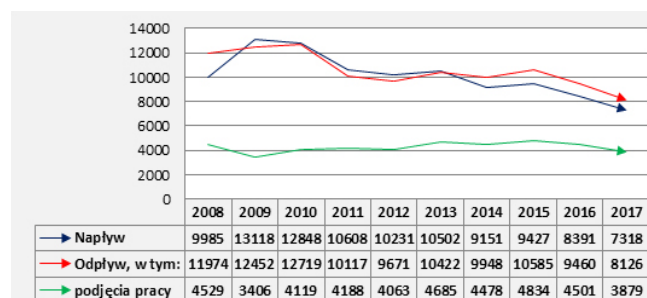
Na wahania stopy bezrobocia i liczby zarejestrowanych bezrobotnych wpływa wiele czynników. Duże znaczenie ma sezonowość zjawiska, tzn. zwiększanie się bezrobocia w pewnych niekorzystnych okresach roku (pierwsze 2-3 miesiące roku) i zmniejszanie się w tych bardziej sprzyjających podejmowaniu zatrudnienia (średnio od kwietnia, a w ostatnich latach nawet od marca, do października/listopada włącznie).

Z punktu widzenia rynku pracy istotną jego część stanowi płynność bezrobocia, czyli relacja między napływem do bezrobocia a odpływem z ewidencji z różnych przyczyn. Niebagatelne znaczenie ma przyczyna wyłączenia, dobrze jeśli jest nią podjęcie pracy.

W Płocku odpływ bezrobotnych wyraźnie przewyższał napływ do ewidencji najpierw w 2008 r. (o 1989 os.), a następnie w latach 2014-2017 r. (odpowiednio o: 797 os. w 2014 r., 1158 os. w 2015 r., 1069 os. w 2016 r. i 808 os. w 2017 r.).

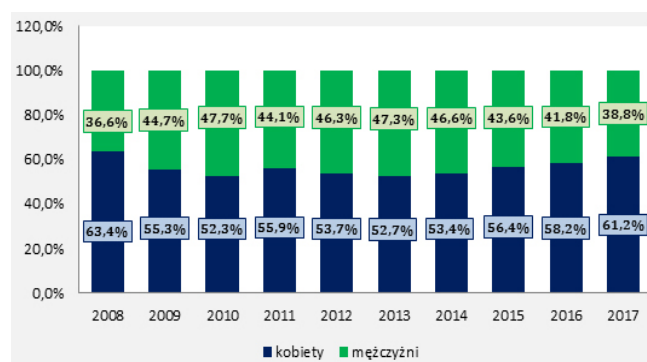
Najczęstszą przyczyną wyłączenia z ewidencji bezrobotnych były podjęcia pracy. Z tego tytułu najwięcej osób bezrobotnych wyłączono w 2015 r. (45,7% całego odpływu), najmniej w 2009 r. (27,4% całego odpływu).

Wykres 1. Roczny napływ i odpływ bezrobotnych w Płocku w latach 2008-2017 r. oraz podjęcia pracy

Źródło: Opracowanie MUP w Płocku na podstawie danych ze sprawozdań MRPIPS-01

Wykres 2. Bezrobotni zarejestrowani według płci w latach 2008-2017

Źródło: Opracowanie MUP w Płocku na podstawie danych ze sprawozdań MRPIPS-01

Co czwarty bezrobotny zarejestrowany w MUP w Płocku pozostaje bez pracy powyżej 24 miesięcy, jednak zarówno udział procentowy, jak i liczbowy tej grupy w ogóle bezrobotnych zmniejszył się w stosunku do danych z końca 2008 r.

Czas pozostawania bez pracy jest niezmiennie ściśle skorelowany z wiekiem – młodzi bezrobotni szybciej znajdują zatrudnienie, starsi pozostają w ewidencji znacznie dłużej. Granicą, od której czas pozostawania bez pracy zdecydowanie wydłuża się ponad 6 miesięcy jest przedział wiekowy 35-44 lata.

Proporcjonalnie do wydłużania się okresu pozostawania bez pracy maleją szanse na powrót do aktywności zarobkowej, stąd od lat utrzymująca się na dość wysokim poziomie liczba długotrwale bezrobotnych. W końcu 2017 r. odsetek długotrwale bezrobotnych kształtował się na poziomie 57,2%, jednak sama liczba długotrwale bezrobotnych (2577 os.), choć nadal stosunkowo wysoka, była najniższa od lat.

Długoletni staż pracy (tj. powyżej 5 lat) ma aktualnie 46,4% bezrobotnych mieszkańców miasta, 42,6% przepracowało maksymalnie 5 lat, a pozostałe 11% nie posiada go w ogóle. Podobnie jak

czas pozostawania bez pracy, tak i staż pracy jest wciąż niewątpliwie związany z wiekiem bezrobotnych z tym, że w tym przypadku zdecydowanie na korzyść osób starszych. Bez stażu pozostaje blisko połowa 25-latków (42,3%), co trzeci 30-latek (29,9%) i tylko 2,5% bezrobotnych powyżej 50 roku życia.

Obecnie w populacji bezrobotnych zarejestrowanych w MUP w Płocku nadreprezentowane są osoby w wieku 35-44 lata (26,9%), przy czym granica ta przesunęła się wyraźnie na starszą grupę wiekową dopiero w II kwartale 2016 r. Do tego czasu w ewidencji urzędu przeważały osoby bezrobotne między 25 a 34 rokiem życia (w tej chwili druga co do wielkości grupa wiekowa – 24,5%).

W końcu 2017 r. w stosunku do 2008 r. największy wzrost zarejestrowanych bezrobotnych odnotowano w grupie wiekowej 60 lat i więcej z tym, że należy pamiętać, iż w 2008 r. grupa ta obejmowała tylko mężczyzn (wiek 60-64 lata), a od 2014 r. w związku z wydłużeniem wieku emerytalnego – także kobiety. Kolejna zmiana w tym względzie nastąpiła dopiero z dniem 1 października 2017 r. W pozostałych grupach wiekowych notowano raczej spadki.

Miejski Urząd Pracy w Płocku podejmuje w stosunku do zarejestrowanych bezrobotnych szereg działań aktywizujących zmierzających do wzrostu aktywności zawodowej wszystkich mieszkańców miasta.

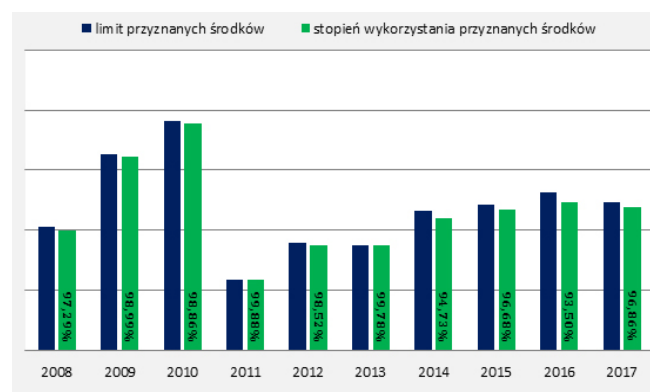
Działalność Miejskiego Urzędu Pracy w Płocku w latach 2008-2017

Aktywne programy rynku pracy

Plany finansowe Miejskiego Urzędu Pracy w Płocku na realizację zadań na rzecz promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej w latach 2008-2017 opiewały na łączną kwotę w wysokości 118 356 833,96 zł. W tym czasie wydatkowano łącznie 115 283 838,46 zł (97,4% limitu). Środki te pochodziły z Funduszu Pracy, Europejskiego Funduszu Społecznego, Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, z budżetu Gminy – Miasto Płock oraz z innych źródeł. Najwięcej środków przekazano do dyspozycji MUP w Płocku w 2010 r., najmniej – rok później.

W latach 2008-2017 Miejski Urząd Pracy w Płocku zaktywizował łącznie przeszło 19 tys. bezrobotnych i poszukujących pracy, z czego co trzecia osoba aktywizowana była w ramach programu stażu (32,6%), najwięcej w latach 2008-2010. Do innych form aktywizacji o stosunkowo dużej liczbie osób objętych programem należały również:

Wykres 3. Środki planowane i wykorzystane na organizację aktywnych programów rynku pracy w latach 2008-2017

Źródło: Opracowanie własne MUP w Płocku

- prace społecznie użyteczne, w tym PAI (17,3%),
- szkolenia, egzaminy, licencje (13,98%),
- jednorazowe środki na podjęcie działalności gospodarczej (9,1%),
- refundacje kosztów wyposażenia lub doposażenia stanowisk pracy (6,7%),
- Krajowy Fundusz Szkoleniowy – od 2014 r. (13,4%).

Pośrednictwo pracy i poradnictwo zawodowe

W latach 2008-2017 pracownicy MUP w Płocku podejmowali działania w zakresie udzielania pomocy bezrobotnym i poszukującym pracy w uzyskaniu odpowiedniego zatrudnienia poprzez informowanie o aktualnej sytuacji i przewidywanych zmianach na lokalnym rynku pracy oraz inicjowanie i organizowanie kontaktów bezrobotnych i poszukujących pracy z pracodawcami (pośrednicy pracy), a także udzielali pomocy w wyborze odpowiedniego zawodu lub miejsca pracy oraz w planowaniu rozwoju kariery zawodowej i przygotowaniu do lepszego radzenia sobie na rynku pracy (doradcy zawodowi).

Dodatkowo, na przestrzeni ostatnich lat pracownicy MUP w Płocku brali udział w szeregu imprez (zarówno tych organizowanych samodzielnie, jak i we współpracy z partnerami rynku pracy), w trakcie których promowali świadczone usługi. Były to m.in.: targi i giełdy pracy (w tym wakacyjne), targi edukacyjne, branżowe, spotkania informacyjne (w tym dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych), spotkania informacyjno-rekrutacyjne, pikniki (w tym europejskie), dni osób niepełnosprawnych czy dni otwarte.

Doradcy zawodowi prowadzili ponadto:

- zajęcia edukacyjno-informacyjne dla osób osadzonych w Zakładzie Karnym w Płocku;
- spotkania informacyjne dla młodzieży ze Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego nr 2

w Płocku mające na celu przygotowanie do wejścia na rynek pracy,

- spotkania z młodzieżą z innych płockich szkół.

Projekty współfinansowane ze środków Unii Europejskiej realizowane przez Miejski Urząd Pracy w Płocku w latach 2008-2017

Bardzo duże znaczenie w procesie aktywizacji zawodowej i łagodzenia skutków bezrobocia na terenie miasta Płocka mają działania polegające na pozyskaniu środków z Unii Europejskiej na realizację projektów systemowych i konkursowych. Głównym celem projektów są m.in.: aktywizacja zawodowa i społeczna osób bezrobotnych oraz poprawa dostępu do zatrudnienia, umożliwiające osobie bezrobotnej wejście lub powrót na rynek pracy.

W latach 2008- 2017 Miejski Urząd Pracy w Płocku realizował 1 projekt systemowy *Aktywny Płock – wyrównywanie szans bezrobotnych na rynku pracy w Mieście Płocku*, 1 projekt w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka: *E-Integracja mieszkańców Płocka zagrożonych wykluczeniem cyfrowym* (Projekt Gminy – Miasto Płock, w ramach którego Miejski Urząd Pracy w Płocku był współrealizatorem) oraz 10 projektów konkursowych współfinansowanych przez Unię Europejską z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki:

- *Bezrobotny pośrednikiem, doradcą – pracownikiem Miejskiego Urzędu Pracy w Płocku*,
- *Pośrednik, doradca – profesjonalnym pracownikiem Miejskiego Urzędu Pracy w Płocku*,
- *Pośrednik, doradca – specjalistą lokalnego rynku pracy*,
- *Nowa kadra – Nowe możliwości*,
- *Profesjonalna Kadra – Profesjonalny Urząd*,
- *Nowy start z nowymi kwalifikacjami – program wsparcia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym* (projekt partnerski),
- *Zielony potencjał subregionu płockiego szansą rozwoju rynku pracy* (projekt partnerski),
- *Akademia Aktywizacji Zawodowej* (projekt partnerski),
- *Aktywny niepełnosprawny na płockim rynku pracy* (projekt partnerski),
- *Aktywizacja szansą na sukces* (projekt partnerski),

Ponadto Miejski Urząd Pracy w Płocku rozpoczął realizację 4 projektów pozakonkursowych w ramach nowego okresu programowania 2014-2020:

- projekt w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 (wsparcie udzielane z Europejskiego Funduszu Społecznego) pt. *Aktywizacja osób młodych pozostających bez pracy w Mieście Płocku (I)*;
- projekt w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 (wsparcie udzielane z Europejskiego Funduszu Społecznego) pt. *Aktywizacja osób młodych pozostających bez pracy w Mieście Płocku (II)*;
- projekt w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020 pt. *Aktywizacja osób w wieku 30 lat i powyżej pozostających bez pracy w Mieście Płocku (I)*;
- projekt w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020 pt. *Aktywizacja osób w wieku 30 lat i powyżej pozostających bez pracy w Mieście Płocku (II)*.

Podsumowanie

Miejski Urząd Pracy w Płocku niewątpliwie pełni ważną rolę w kreowaniu lokalnego rynku pracy. Pierwszym dyrektorem MUP w latach 2008-2011 była Katarzyna Kęsicka. Kolejne pięć lat jednostką zarządzał Jarosław Kozłowski, którego w 2016 roku, w wyniku rozstrzygnięcia konkursu przeprowadzonego przez Urząd Miasta Płocka, zastąpił Krzysztof Buczkowski. Dynamicznie zmieniająca się sytuacja gospodarcza Polski sprawia, że MUP dostosowuje się do warunków otoczenia społeczno-gospodarczego i wychodzi naprzeciw oczekiwaniom zarówno ustawodawcy, jak i osób bezrobotnych. Wspomniana w opracowaniu malejąca liczba bezrobotnych spowodowała pojawienie się niektórych zjawisk w niespotykanej wcześniej skali, np. tysiące wniosków o rejestrację oświadczeń o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi. Te i inne zadania wynikające z ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy będą kształtowały rzeczywistość MUP w Płocku w kolejnych latach działalności.

Przypisy

¹ Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Płocka, www.bip.ump.pl [dostęp: 23.03.2018 r.].

² Dz.U. z 2017 r., poz. 1065 ze zm.

³ Opracowania statystyczne i komunikaty MUP w Płocku.

Summary

This article presents information about the activities of the Municipal Labor Office in Płock over the ten years from founding. The author describes the motivations of the local government body that is the initiator of the new entity. The most important statistical data on unemployment and the impact on the local labor market were summarized.

NASI AUTORZY

KRZYSZTOF BUCZKOWSKI	—	dr nauk humanistycznych w zakresie socjologii, dyrektor Miejskiego Urzędu Pracy w Płocku, redaktor naczelny kwartalnika „Praca i Rozwój”, wykładowca w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Płocku, członek TNP
GRZEGORZ GOŁĘBIEWSKI	—	dr nauk humanistycznych, nauczyciel historii w III LO w Płocku, wykładowca w Szkole Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku, wiceprezes TNP
WOJCIECH JERZY GÓRCZYK	—	historyk, mgr, absolwent Instytutu Historii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i studiów podyplomowych na Wydziale Stosowanych Nauk Społecznych Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie. Adiunkt w Muzeum Romantyzmu w Opinogórze
BARBARA KONARSKA-PABINIAK	—	dr nauk humanistycznych, prezes Gostynińskiego Towarzystwa Kulturalno-Naukowego, członek TNP
ZBIGNIEW KRUSZEWSKI	—	prof. nadzw. dr hab. inż., Rektor Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku, Prezes TNP, Przewodniczący Rady Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN
ALEKSANDRA MARIA KRYSIAK	—	mgr filologii polskiej, nauczycielka Zespołu Szkół z Oddziałami Integracyjnymi nr 1 w Poznaniu
JAN BOLESŁAW NYCEK	—	mgr historii, regionalista, redaktor naczelny i wydawca magazynu „Nasz Płock”, członek TNP
ANDRZEJ JERZY PAPIEROWSKI	—	dr nauk politycznych, członek Kolegium Redakcyjnego „Notatek Płockich”. członek TNP
WŁODZIMIERZ SERAFIMOWICZ	—	mgr inż budownictwa, absolwent Politechniki Warszawskiej, były pracownik PBP „Petrobudowa”, członek PZITB, NOT, TNIPB oraz TNP
Autorki Bibliografii	—	Ewa Kozłowska, Wiesława Mazurska, Iwona Typiak-Kowalska

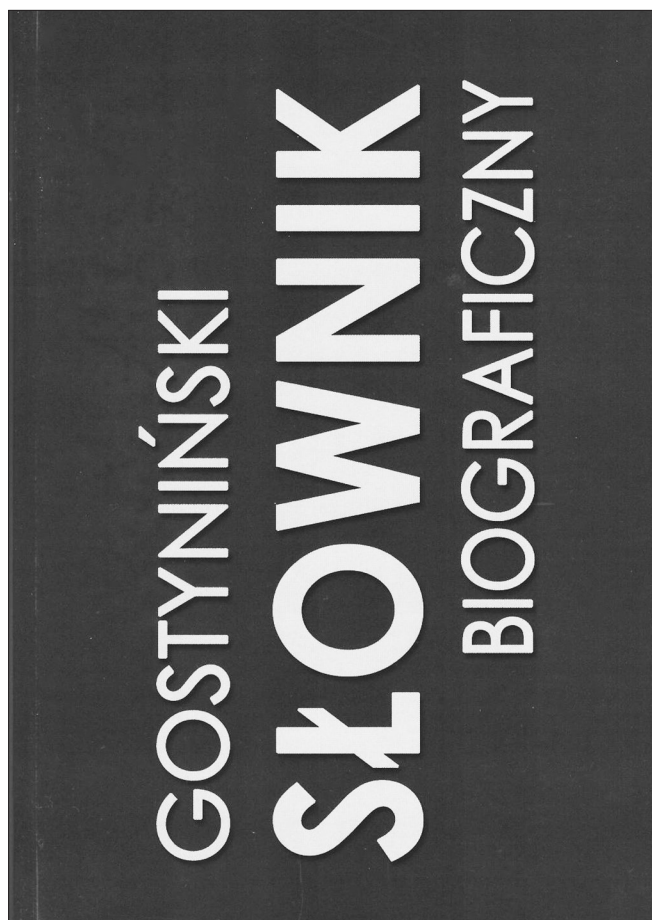
RECENZJA

Gostyniński Słownik Biograficzny pod redakcją dr Barbary Konarskiej-Pabiniak, Gostynin 2017, ss. 464

Biografistyka to jedna z najciekawszych zarówno dla czytelnika, jak przede wszystkim samego autora, dyscyplin badawczych nauk humanistycznych. Posiada też szczególną wartość naukową i badawczą dla regionalistyki, która cieszy obecnie dużą popularnością. Badania prowadzone na tym szczeblu dają niekiedy zaskakujące rezultaty, stając się przyczynkiem do ich kontynuacji przez środowiska stricte naukowe. Biografistyka ocala od zapomnienia ludzi, ich dokonania i czasy, w których żyli, co pozwala lepiej rozumieć historię, będącą niczym innym jak splotem i wypadkową ciągu wydarzeń. Nie bez powodu więc już w starożytności traktowano ją jako nauczycielkę życia.

Cieszy, że na lokalnym rynku wydawniczym pojawił się przed kilkoma miesiącami *Gostyniński Słownik Biograficzny*. Wprawdzie na terenie zachodniego Mazowsza, do którego historycznie przynależymy, nie jest to praca pionierska, ale bez wątpienia merytorycznie i edytorsko przygotowana najlepiej. Pomijając słynną *Bene merentes*, czyli wspomnienie o osobach dobrze zasłużonych na ziemi płockiej Stefana Dembego z międzywojnia, wspomnieć należy o Tadeuszu Orackim, który pod koniec lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia przygotował i wydał w formie powielaczowej *Słownik Biograficzny Mazowsza i Podlasia*, z wyłączeniem Warszawy. Obie te pozycje uznać jednak trzeba za rozszerzone noty biograficzne, gdyż w żadnym stopniu nie spełniają kryteriów słownika.

Gostyniński Słownik Biograficzny opracowany został przez zespół redakcyjny pod kierunkiem dr Barbary Konarskiej-Pabiniak z zachowaniem klasycznych reguł, obowiązujących w tego typu wydawnictwach. Ich zakres wyznaczył *Polski Słownik Biograficzny* wydawany w Krakowie od 1935 roku. Jego podstawę stanowią żelazne kryteria. Publikuje się sylwetki wyłącznie osób nieżyjących i zasłużonych dla danego obszaru, bez względu na ich narodowość i wyznanie, zaś sam biogram musi być skonstruowany według przyjętej przez redakcję klasycznej instrukcji. Taka unifikacja jest niezbędna z powodów metodologicznych. W przypadku *Gostynińskiego Słownika Biograficznego* wspomniane kryteria zostały w większości spełnione, łącznie z zastosowaniem tradycyjnego alfabetycznego układu biogramów oraz podaniem pod każdym hasłem bazy źródłowej i wskazówek bibliograficznych.

Historycznie ziemia gostynińska leżała w województwie rawskim, które swoją północną granicę opierało na linii Wisły. Terytorium to daleko wykraczało poza ramy dzisiejszego powiatu, znacznie okrojonego w wyniku ostatniej reformy administracyjnej z dnia 1 stycznia 1990 roku. Redakcja *Słownika* zredukowała swoje zainteresowania badawcze do miasta Gostynina, trzech gmin wiejskich: Gostynin, Pacyna i Szczawin Kościelny oraz aktualnej gminy wiejsko-miejskiej Sanniki. Mimo tego zarysu administracyjnego zespołowi redakcyjnemu i autorom haseł udało się zaprezentować 530 sylwetek zasłużonych gostyninian żyjących i działających, przede wszystkim na tym terenie w ciągu minionych siedmiu stuleci. Redakcja w przyjętych kryteriach uwzględniła również osoby urodzone na terenie obecnego powiatu gostynińskiego, ale zasłużone dla innych regionów, nie tylko Polski, a również Europy i świata. Te właśnie biogramy zdają się być najbardziej interesujące i odkrywcze.

Według szczegółowej analizy przygotowanej przez Jolantę Bigus z redakcji *Słownika* listę

zastużonych gostyninian według chronologii otwiera książkę płocki Siemowit III, żyjący w XIV wieku, kończy Teresa Wojno, nauczycielka i poetka zmarła na kilka tygodni przed ukazaniem się wydawnictwa. Zdecydowanie łamy *Słownika* wypełniają osoby urodzone współcześnie – 352 sylwetki, 88 biogramów dotyczy ludzi, którzy przyszli na świat na przełomie XIX i XX wieku, a tylko 90 osób urodzonych było między XIV a drugą połową XIX stulecia. Sądzę, że można by sylwetek sprzed XIX wieku doszukać się więcej, gdyż zarówno średniowiecze, jak i czasy do rozbiorów Polski są nieźle zbadane i opisane. Na ziemi gostynińskiej urodziło się 225 osób ujętych w *Słowniku*, pozostali zastużeni wywodzili się z innych rejonów Polski. Burmistrz Gostynina Michał Jarmoliński, rozstrzelany przez Niemców 1 grudnia 1939 roku, urodził się w japońskim mieście Curga, co było dość typowe dla losów rodzin polskich rozproszonych niekiedy po świecie w czasach zaborów.

Interesująca jest charakterystyka zawodowa prezentowanych w wydawnictwie osób. Zgodnie z duchem czasów redakcja pomieściła w *Słowniku* aż sto osób wywodzących się, ogólnie mówiąc, ze środowisk niepodległościowych, a zwłaszcza kombatanckich. Sądzę, że redakcja zastosowała w tym przypadku zbyt liberalne kryteria kwalifikacyjne, podobnie jak przy wyborze zastużonych nauczycieli i pedagogów (88 osób). Blisko 50 haseł poświęconych zostało przedstawicielom lokalnej administracji, co jest pojęciem płynnym i pojemnym, głównie w odniesieniu do wcześniejszych wieków. Jeśli chodzi o duchowieństwo, w zasadzie ograniczono się do księży rzymskokatolickich. Przywołano sześciu pastorów i jedynie dwóch rabinów na terenie, gdzie populacja Żydów przekraczała niekiedy 40 proc. ogółu ludności. Sporą grupę (33 osoby) stanowią, zresztą słusznie, lekarze, po których następują środowiska szlachecko-ziemiańskie, a następnie prawnicze i naukowe. Niewątpliwie ciekawostką są przywołani ludzie sztuki, w tym aktorzy Barbara

Kwiatkowska-Lass, pierwsza żona Romana Polańskiego, żyjący na przełomie XIX i XX wieku jeden z najbardziej znanych twórców teatru polskiego Stanisław Knake-Zawadzki i współczesny satyryk Jan Tadeusz Stanisławski. W *Słowniku*, podobnie jak we wszystkich tego typu opracowaniach, przeważają mężczyźni – 459 biogramów. Wśród 71 życiorysów kobiet znajdują się panie niebanalne, jak pisarka Maria Kownacka, księżna Aleksandra Olgierdówna, rodzona siostra króla Władysława Jagiełły czy też Nelly Łysakowska, właścicielka majątku Lucień.

Gostyniński Słownik Biograficzny jest wprawdzie dziełem zbiorowym siedemnastu autorów, ale większość, gdyż aż 355 haseł, wyszło spod pióra redaktor naczelnej Barbary Konarskiej-Pabiniak (192 haseł) i Jolanty Bigus, zastużonej dla gostynińskiej regionalistki (163 haseł). Do czołowych autorów zaliczyć należy także dr Elżbietę Szubską-Bieroń (46 sylwetek) i historyka Marka Osmałka (40 biogramów). Pozostali autorzy dostarczyli od kilku do kilkunastu biogramów, zgodnie ze swymi zainteresowaniami i możliwościami.

Gostyniński Słownik Biograficzny, wydany przez Gostynińskie Towarzystwo Kulturalno-Naukowe założone w 2007 roku, stanowi już piątą wartościową i obszerną pozycję regionalną po wcześniejszych czterech tomach „Rocznika Gostynińskiego”. Przygotowany został z dużą starannością edytorską, co przede wszystkim jest zasługą składu Małgorzaty Debich i drukarni Sigma Poligrafia Adam i Kamil Kuchciak z Łodzi. Należy podkreślić, że obszerny tom przygotowany został ze środków własnych Gostynińskiego Towarzystwa Kulturalno-Naukowego i społecznie – nikt z autorów nie otrzymał honorariów. Należą im się za to słowa uznania. Z uwag końcowych, poza gratulacjami dla inicjatorów powstania *Słownika*, sugerowałbym, aby w przypadku jego wznowienia zamieszczone fotografie lokowane były, w miarę możliwości, przy biogramach, co wzbogaciłoby stronę poznawczą i graficzną publikacji.

Jan Bolesław Nycek

UROCZYSTE POSIEDZENIE TOWARZYSTWA NAUKOWEGO PŁOCKIEGO ZORGANIZOWANE Z OKAZJI OBCHODÓW 100-LECIA NIEPODLEGŁOŚCI

W 2018 roku przypada setna rocznica wyzwolenia Polski spod jarzma niewoli, która trwała 123 lata. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej podjął w dniu 25 maja 2017 roku uchwałę ustanawiającą rok 2018 Rokiem Jubileuszu 100-lecia odzyskania przez Polskę Niepodległości, a w kraju z tej okazji odbywają się różne uroczystości. Główne obchody nastąpią w dniu 11 listopada 2018 roku.

Towarzystwo Naukowe Płockie zainauguowało Rok Jubileuszu posiedzeniem w sali konferencyjnej im. Marii i Aleksandra Macieszów w dniu 12 stycznia 2018 roku. Prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego prof. zw. dr hab. Zbigniew Kruszewski wygłosił okolicznościowy referat na temat „Towarzystwo Naukowe Płockie w odrodzonej Polsce”, którego streszczenie niżej prezentujemy. Cały tekst wystąpienia ukaże się w wydanej przez TNP publikacji z okazji obchodów stulecia Niepodległości w Płocku. Podczas posiedzenia Prezes Zbigniew Kruszewski w swoim referacie położył główny nacisk na funkcjonowanie Towarzystwa Naukowego Płockiego od 1820 do 1968 roku. Przypomniął okoliczności narodzin Towarzystwa Naukowego Płockiego w okresie zaborów. Zaistniały ku temu odpowiednie warunki: wzrost znaczenia społeczno-gospodarczego Płocka, jego rozwój, czy istnienie Szkoły Wojewódzkiej Płockiej. Ale, jak podkreślił, najważniejsi byli ludzie, nauczyciele skupieni wokół najstarszej szkoły w Polsce, wówczas Szkole Wojewódzkiej z jej rektorem Kajetanem Morykonim (1774-1830) na czele.

Pomysł utworzenia przy Szkole Wojewódzkiej Towarzystwa Naukowego ogłoszony został przez Morykoniego w dniu 19 marca 1820 roku podczas uroczystości szkolonej. Prezesem Towarzystwa został wybrany biskup ordynariusz płocki Adam Prażmowski (1764-1836), który, będąc członkiem Królewskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie, służył cennymi radami pomocnymi przy organizowaniu stowarzyszenia. Kajetan Morykoni objął funkcję sekretarza i opracował Statut Towarzystwa, program działania, poszukiwał członków i sympatyków, organizował ich pracę. Mimo koniunktury gospodarczej, nie był to łatwy czas dla tego typu inicjatywy. Władze carskie w Królestwie Polskim zastrzeżyły represje w stosunku do wszystkich działań związanych

z obroną narodowych wartości. Wzrastająca reakcja rządów carskich była widoczna również na terenie Płocka. Dochodzenie prowadzone przeciwko Kajetanowi Morykoniemu i jego śmierć, konflikty w Szkole Wojewódzkiej, zmniejszona aktywność członków, a także brak środków finansowych na funkcjonowanie – to przyczyny zahamowania prac Towarzystwa. Ostateczna klęska powstania listopadowego w 1831 roku i nasilające się represje władz carskich stały się przyczyną zawieszenia działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego. Niezależnie od tej sytuacji, Towarzystwo wiele dokonało w ciągu swego dziesięciolecia. Morykoni, jako faktyczny lider Towarzystwa Naukowego, już w 1821 roku uzyskał zgodę na prowadzenie biblioteki pod nazwą Biblioteka Publiczna i Szkolna Województwa Płockiego oraz gromadzenie zbiorów muzealnych jako Muzeum Publiczne i Szkolne Województwa Płockiego. Apelował do obywateli o gromadzenie wiadomości i pomoc w badaniach naukowych. W pracach Towarzystwa aktywnie uczestniczyła młodzież Szkoły Wojewódzkiej. Morykoni zdołał pozyskać do współpracy wiele osób, jak na przykład prokuratora Hipolita Wincentego Gawareckiego (1788-1852), autora licznych prac poświęconych opisom województwa płockiego czy Augustyna Zdżarskiego (1794-1846), wydawcę pierwszego płockiego czasopisma o charakterze literackim „Dziedzilija”. Najważniejszą inicjatywą Towarzystwa było podjęcie badań archeologicznych, w wyniku których odnaleziono m.in. szczątki Władysława Hermana (1043-1102) i Bolesława III Krzywoustego (1085-1138). W 1825 roku w katedrze płockiej odbyły się uroczystości pogrzebowe i powtórny ich pochówek w sarkofagu zaprojektowanym przez polskiego architekta Zygmunta Vogla (1764-1826). Pogrzeb stał się wielką manifestacją polityczną, był bowiem przypomnieniem minionej świetności i dumy narodowej.

Na początku XX wieku w Królestwie Polskim wyraźnie kształtowała się świadomość narodowa Polaków przeciwstawiająca się polityce rusyfikacji oraz uciskowi ekonomicznemu. Nastroje niezadowolenia z dużą siłą objawiały się w latach 1905-1907. Wydarzenia tych lat zahamowały proces rusyfikacji i zapoczątkowały proces tworzenia polskiego

szkolnictwa, na przykład 4 września 1906 roku powstało w Płocku Gimnazjum Męskie Polskie. Zrodziły się także warunki do tworzenia polskich organizacji oświatowych i kulturalnych.

Klimat społeczno-polityczny sprzyjał też idei reaktywowania po 77 latach przerwy Towarzystwa Naukowego w Płocku. Społecznicy skupieni wokół Aleksandra Macieszy (1875-1945) 28 grudnia 1906 roku zgłosili do rejestracji Statut Towarzystwa Naukowego Płockiego. Pierwsze zebranie organizacyjne członków reaktywowanego Towarzystwa odbyło się 23 marca 1907 roku. Podczas spotkania bardzo mocno podkreślono nawiązanie do istniejącego w latach 1820-1830 Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej w Płocku. Na prezesa wybrano 32-letniego Aleksandra Macieszę, który przybył do Płocka z Tomsk na Syberii w 1901 r. W statucie 1906 roku, który obowiązywał przez 27 lat do 1933 roku, określono, że głównym celem jest „(...) krzewienie nauki i oświaty oraz gromadzenie danych naukowych, geograficznych, fizycznych, antropologicznych, statystycznych, etnograficznych, historycznych i archeologicznych dotyczących guberni płockiej”. Dużym sukcesem TNP było przejęcie zbiorów Gustawa Zielińskiego ze Skępego i utworzenie w 1909 roku Biblioteki im. Zielińskich TNP. Katalogowaniem księgozbioru zajęli się bezinteresownie przybyli do Płocka małżonkowie Rutscy – Halina (1868-1932) i Stefan (1855-1932).

Aktywną działalność Towarzystwa przerwał wybuch I wojny światowej. Ewakuacja wojsk carskich w sierpniu 1915 roku zakończyła stuletnie panowanie Rosjan na Mazowszu. Wysiłki członków Towarzystwa w okresie nawałnicy wojennej zostały skierowane na zabezpieczenie mienia stowarzyszenia, szczególnie zbiorów bibliotecznych i muzealnych. Niecenionymi wówczas okazali się małżonkowie Rutscy. Szczęśliwym trafem okupanci nie zdążyli nic wywieźć, a wręcz w dowód uznania dla Biblioteki im. Zielińskich przyznali jej prawo otrzymania egzemplarza obowiązkowego druków wychodzących w Generał Gubernatorstwie Warszawskim.

Powszechnie oczekiwano zakończenia wojny oraz odzyskania niepodległości. Ostatecznie w dniach listopadowych 1918 r. przyszedł kres okupacji niemieckiej. Szybko jednak nastąpiło kolejne zagrożenie dla bytu niepodległego państwa – rok 1920 i nawałnica bolszewicka. Powołany został Komitet Obrony Płocka, na czele którego stanął członek TNP Tadeusz Świecki (1880-1946). Członkinie Towarzystwa: Marcelina Rościszewska (1875-1948), Maria Macieszyna (1869-1953), Halina Rutka wzięły aktywny udział w obronie miasta – opatrują rannych, kopią własnymi rękoma rowy i stawiają

zasieki. W Płocku wystąpiły trudności ekonomiczne, zaczął pogłębiać się kryzys gospodarczy, który trwał do 1933 roku. Władze miasta zaciągały kredyty, by pokryć bieżące potrzeby. Członkowie TNP starali się rozwiązywać problemy finansowe związane z funkcjonowaniem Towarzystwa. Do TNP zaczęły napływać dary, dzięki którym również wzbogacało się Muzeum. Pozwalało to na organizowanie stałych, jak i okazjonalnych wystaw. Tradycyjnie gromadzone eksponaty przyrodnicze, archeologiczne, etnograficzne, artystyczno-historyczne oraz numizmaty, meble, obrazy, broń, rzemiosło artystyczne. Brak pomieszczeń na zbiory w istniejącym budynku Towarzystwa powodowało potrzebę pozyskania nowych sal. Postanowiono zakupić w 1927 roku XIX-wieczny klasycystyczny dom „Pod Opatrznością” przy Rynku Kanonicznym 2, za sumę 11 600 zł i 1100 dolarów. Środki pochodziły z darowizny Melanii Stokowskiej (1840-1917) i Ludwika Kunkla (1843-1918) oraz Kasy im. Mianowskiego, Wydziału Nauki Ministerstwa Oświecenia Publicznego i Funduszu Kultury Narodowej. Remont i przystosowanie budynku do potrzeb muzeum kosztowało kolejne 27 000 zł. Kustoszem zbiorów został Kazimierz Gelinek (1882-1962).

W okresie międzywojennym podstawowymi formami działalności, podobnie jak w pierwszych latach istnienia Towarzystwa, były posiedzenia, podczas których referowano własne prace. Tematyka tych wystąpień była bardzo rozległa, chociaż dominował regionalizm, któremu Aleksander Maciesza starał się nadać charakter naukowy. Opracowania dotyczące regionalizmu pozwoliły stać się Towarzystwu Naukowemu Płockiemu wiodącym ośrodkiem w Polsce. Znaczącym osiągnięciem TNP było wydanie „Rocznika Towarzystwa Naukowego Płockiego” w latach 1929, 1931, 1934. Towarzystwo wraz z innymi organizacjami w 1935 roku założyło też czasopismo „Życie Mazowsza”, które umożliwiała publikowanie dokumentów i prac o tematyce związanej z historią Płocka. Były również wydawane prace zwarte.

Nadal jednak Towarzystwo borykało się z kłopotami finansowymi. Brak było stałych dochodów, a składki członkowskie i okazjonalne darowizny nie wystarczały. Pomimo życzliwości władz centralnych, nie udawało się uzyskać stałej dotacji z Funduszu Kultury Narodowej, a subwencje władz samorządowych były sporadyczne. Środki wypracowywano częściowo dzięki wydawnictwom, z wynajmu lokali i oszczędnościom płacowym. W protokole posiedzenia Zarządu z 14 października 1933 roku wynika, że wydatki roczne wyniosły 22 970 zł, a przychody 16 300 zł. Mimo problemów finansowych

Towarzystwo realizowało swe zadania statutowe dotyczące nauki: badań i jej upowszechniania, oświaty i kultury, przez swe placówki – Bibliotekę i Muzeum, wydawnictwa, odczyty, wystawy, wycieczki.

Na podkreślenie zasługuje rola Towarzystwa jako instytucji reprezentacyjnej dla Płocka, w ówczesnym jak i późniejszym okresie. Świadczą o tym wpisy w Księdze Pamiątkowej Towarzystwa Naukowego Płockiego, która została założona już w początkowym okresie po jego reaktywowaniu. W Księdze zasługuje na uwagę wpis kardynała Achillesa Rattiego (1857-1939), przyszłego papieża Piusa XI, podczas jego pobytu w Płocku i Towarzystwie w 1917 roku. Znajduje się również wpis Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego (1867-1946), a także są wpisy wielu innych osób.

Druga wojna światowa przerywa działalność Towarzystwa Naukowego Płockiego. Już w grudniu 1939 roku władze hitlerowskie zajęły Bibliotekę i Muzeum TNP. Na szczęście Niemcy nie przystąpili do likwidacji księgozbioru i eksponatów, gdyż zaplanowali uczynić Płock ośrodkiem kultury niemieckiej. Dopiero w ostatnim etapie wojny zniszczyli wszystkie katalogi, których odtworzenie po wojnie trwało długie lata. Towarzystwo poniosło w czasie wojny duże straty w zasobach ludzkich. Hitlerowcy wymordowali 39 członków Towarzystwa Naukowego Płockiego.

Po wyzwoleniu członkowie Towarzystwa Naukowego Płockiego z Aleksandrem Macieszą i Bolesławem Jędrzejewskim (1896-1987) przystąpili do zabezpieczenia i porządkowania zbiorów. Już w lutym 1945 roku uruchomiono Bibliotekę wraz z czytelnią, a w grudniu Muzeum. Śmierć Aleksandra Macieszy 10 października 1945 roku była ogromną stratą dla płockiej instytucji. Stanowisko prezesa objął Bolesław Jędrzejewski, wcześniej wiceprezes. Jędrzejewski z mozołem wznawiał działalność TNP, nawiązywał współpracę z placówkami naukowymi i kulturalnymi w Warszawie, Toruniu, Poznaniu. Podejmował prace remontowe budynków Towarzystwa, szczególnie domu „Pod Opatrznością”. Decyzją Ministra Kultury i Sztuki z 1949 roku władze odebrały 19 grudnia 1949 roku Towarzystwu Naukowemu Płockiemu eksponaty muzealne w liczbie przekraczającej 10 tysięcy i przekazane zostały do nowej państwowej placówki muzealnej. Wcześniej, 13 grudnia 1949 roku prezes Bolesław Jędrzejewski został aresztowany za rzekomą współpracę z okupantem i skazany na 15 lat pozbawienia wolności. Uwolniony na mocy amnestii wiosną w 1956 roku, powrócił do Płocka i podtrzymywał kontakty z Towarzystwem, publikując artykuły w „Notatkach Płockich”.

Nowy prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego został wybrany w lutym 1950 roku. Został nim sędzia,

następnie adwokat Roman Lutyński (1887-1968), aktywny działacz Towarzystwa jeszcze przed wojną. Objęcie funkcji prezesa w okresie represji wobec inteligencji polskiej było wyjątkową odwagą. Przed nowym prezesem stanęło szereg wyzwań, jak utrzymanie Biblioteki im. Zielińskich w Płocku i zabezpieczenie finansowe funkcjonowania Towarzystwa. Sprowadził profesjonalnego bibliotekarza Czesława Gutrego (1901-1990), który wraz z zespołem zajął się właściwym opracowaniem zbiorów. Zasadą Lutyńskiego było włączenie TNP w struktury finansowania Polskiej Akademii Nauk, powstałej w 1952 roku. W związku ze zbliżającym się Tysiącleciem Państwa Polskiego powołana została Komisja Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka. Jej celem było udokumentowanie i potwierdzenie tysiącletnich dziejów miasta. Na czele Komisji stanął adwokat Kazimierz Askanas (1909-1994). Podjęto decyzję o wydawaniu biuletynu informacyjnego Komisji pod nazwą „Notatki Płockie”. Jego pierwszy numer ukazał się 22 lipca 1956 roku. Roman Lutyński 26 maja 1957 roku zrezygnował z funkcji prezesa, tłumacząc się brakiem sił i podszłym wiekiem. Walne zgromadzenie wybrało na prezesa Tadeusza Gierzyńskiego (1905-1968), młodszego współpracownika w kancelarii Romana Lutyńskiego, zaś wiceprezesem został nauczyciel Franciszek Dorobek (1922-1968). Za prezesury Gierzyńskiego opracowano pierwszy po wojnie Statut, dostosowując go do obowiązujących przepisów. Jedną z zmian dotyczyła zasięgu funkcjonowania Towarzystwa. Był to odtąd cały obszar Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej ze szczególnym uwzględnieniem Mazowsza Płockiego. W 1957 roku pierwszy raz po wojnie przyjęto członków honorowych. Zostali nimi: Władysław Broniewski (1897-1962), Józef Chałasiński (1904-1979), Marcin Kacprzak (1888-1968) i Tadeusz Kotarbiński (1886-1981). W 1967 roku PAN zaprzestała dotowania działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego i Towarzystwo przeszło na finansowanie Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie. Z nazwiskiem prezesa Gierzyńskiego łączy się lokalizacja w Płocku Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych. Zainicjował on przebudowę Opactwa Benedyktynskiego na siedzibę Muzeum Mazowieckiego. Zmarł w maju 1968 roku, a jedna z ulic Płocka nosi jego imię.

Swoistym uzupełnieniem tej prelekcji było wystąpienie doc. dr. Wiesława Końskiego, członka honorowego TNP, sekretarza „Notatek Płockich”. Autor przypomniał pokrótce wszystkich sześciu niezwykłych prezesów Towarzystwa Naukowego Płockiego, począwszy od Aleksandra Macieszy. Ze względu na erudycyjny charakter tekstu, warto go przytoczyć *in extenso*:

Wznowienie działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego nastąpiło 23 marca 1907 r. dzięki staraniom Aleksandra Macieży, który reaktywował i kierował nim do śmierci w 1945 r. (przez 38 lat). Zastąpił Go na tej funkcji Bolesław Jędrzejewski (w latach okupacji Delegat Rządu na kraj w powiecie płockim), a następnie Roman Lutyński (Wiceprzewodniczący Rady Miejskiej w Płocku po odzyskaniu niepodległości), Tadeusz Gierzyński (poseł na Sejm), dr inż. Jakub Chojnacki (Zastępca Przewodniczącego Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Płocku), który był prezesem przez 34 lata i od 2002 r. – prof. nadzw. dr hab. inż. Zbigniew Kruszewski (Senator RP przez dwie kadencje, następnie Poseł na Sejm). Rzec by można sześciu niezwykłych Prezesów.

Bez wątpliwości byli to Prezesi, którzy tworzyli historię Płocka i najbliższego regionu. To Oni sprawili, że na mapie polskiego społecznego ruchu naukowego stanowiącego IV ogniwo nauki polskiej, Towarzystwo Naukowe Płockie należy do najwyższej ocenianych w kraju.

Walory intelektualne i zdolności organizacyjne pozwalały im na zajęcie ważnych funkcji państwowych, ale zakotwiczeni w Płocku oddawali temu miastu swoje talenty i swój entuzjazm. Kreśliли i wcielali w życie nowe wizje miasta – a to z nowym mostem, a to z połączeniem kolejowym, z wielkim przemysłem, ośrodkiem akademickim czy ośrodkiem technologii i nauki. Towarzystwo Naukowe Płockie zawsze walczyło o pozycję Płocka na kulturalnej mapie Polski. Poprzez swoje dokonania, nazwiska prezesów TNP odrodzonej Polski zapisały się złotymi zgłoskami i są znane dzisiaj większości płocczan.

Były to postaci zarówno barwne, malownicze, niekiedy kontrowersyjne – lub wręcz ciche, skromne, niejako pozostające w cieniu. Wszystkich łączyło umiłowanie Płocka oraz długoletnia służba społeczna. To niewątpliwie w znakomitej większości najbardziej wyraziste i zasłużone postaci w Płocku i regionie.

Wszystkim Prezesom odrodzonego Towarzystwa Naukowego Płockiego towarzyszył brak poczucia bezpieczeństwa związany z funkcjonowaniem stowarzyszenia, co wynikało z różnych uwarunkowań – zarówno ekonomicznych, jak i politycznych. Nigdy nie było dłużej – ani zupełnie spokojnie, ani zupełnie dobrze. Zawsze czyhały istotne zagrożenia, a mimo to trwali dochowując wierności zasadom sformułowanym przez założycieli Towarzystwa.

Zapewne niełatwo było z nimi współpracować, bo zaciekle bronili swoich pomysłów, ale trzeba przyznać, że zawsze szanowali współpracowników. W minionych stu latach mieliśmy do czynienia

z różnymi typami przywództwa. Bez wątpliwości głos każdego z Prezesów był zawsze decydujący, byli tacy, którzy z uwagą słuchali najbliższych doradców, ale i tacy, którzy swoją funkcję traktowali jak rolę kapitana na statku, który odpowiada za kurs i przejmuje osobiście odpowiedzialność za wszystko, co się podczas rejsu dzieje.

Każdy z nich miał w sobie dostatecznie dużo determinacji, by przewycięzać problemy i utrzymać ciągłość pracy i być Towarzystwa. Oczywiście, nie można nie wspomnieć o tych z drugiego szeregu – członkach Zarządu TNP, dzisiaj nie wiedzieć czemu, często anonimowych, którzy dawali Prezesom duże wsparcie swoją bezinteresowną pracą. Mimo trudności – nie przejmowali się, niekiedy nawet nie bali, a nade wszystko nie frustrowali się nawzajem i dążyli uparcie do wytyczonych celów.

Bez wątpliwości byli to ludzie nietuzinkowi i nie działali pod czyjekolwiek dyktando, ale jednocześnie świadomie unikali angażowania się w otwarte konflikty, które mogłyby Towarzystwu przysporzyć wrogów. Walczyli zawsze o prestiż miasta. Budowali dumę płocczan. I taka postawa dobrze charakteryzuje ich sposób działalności. Bez wątpliwości byli to ludzie z klasą i charyzmą, dlatego też nie było „odpoczynku” na szczytach władzy w Towarzystwie. Każdy potrafił ocenić wagę napotykanym problemów, pomijać sprawy nieistotne i skupiać uwagę na statutowej działalności i przyszłości stowarzyszenia. Obligowało to do sięgania do starszej niż XX-wieczna tradycja miasta. I to zadanie zostało wypełnione znakomicie nie tylko w założeniu i prowadzeniu Biblioteki, Muzeum, badaniach naukowych, publikacjach zwartych czy artykułach pomieszczonych w ukazującym się od ponad 60 lat kwartalniku „Notatki Płockie”, czy chociażby w realizacji tak pięknej idei jak wykonanie wspaniałej kopii romańskich Drzwi Płockich do płockiej katedry.

Dla ludzi twórczych horyzont to linia, którą trzeba przekraczać, żeby zobaczyć nowe perspektywy. Zawsze kierowali się własnym wycuciem potrzeb środowiska, poszukiwali i stawiali w swojej działalności na ludzi ofiarnej, bezinteresownej pracy, co jak się okazało, pozwalało na świetne zrozumienie społecznego klimatu miasta i zaspokajanie faktycznych potrzeb jego mieszkańców.

Każdy z nich przejmował kierowanie Towarzystwem w zupełnie innej sytuacji politycznej i ekonomicznej. Każdy miał inną busolę, ale był przy tym niepowtarzalną indywidualnością, która wywarła piętno na stowarzyszeniu.

Niektórzy rozpoczynali swoją misję od konsolidacji zespołu, który został po poprzedniku, inni poszukiwali nowych ludzi, a tym samym nowych dróg

działania. Ich punkt startu da się przeanalizować. Jedni mieli oparcie w środowisku regionalistów, inni w lokalnej władzy bądź zamożnych sponsorach. Nie zdarzyło się dotąd, by te wszystkie grupy połączyły się w działaniu na rzecz Towarzystwa. Pozostaje więc z nadzieją i optymizmem patrzeć w przyszłość.

Towarzystwo Naukowe Płockie zawsze funkcjonowało jako awangarda intelektualna miasta, a jednocześnie Prezesi tworzyli wizję Płocka jako ponadlokalnego organizmu. Z pietyzmem nie tylko dbali o zastane dziedzictwo, ale je wzbogacali, powodując, że kolejne pokolenia płockich społeczników będą z dumą mówić o przeszłości swojego miasta.

Barbara Konarska-Pabiniak

* * *

II KONGRES TOWARZYSTW NAUKOWYCH W POLSCE

Funkcjonująca przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk Rada Towarzystw Naukowych organizuje w dniach 14-15 września 2018 roku w Poznaniu II Kongres Towarzystw Naukowych pod hasłem „Rola towarzystw naukowych w rozwoju świadomości obywatelskiej i kulturowej”. Współorganizatorami Kongresu są Polska Akademia Nauk, a z jej ramienia Rada Towarzystw Naukowych, Polska Akademia Umiejętności, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Towarzystwo Naukowe Płockie.

Celem II Kongresu Towarzystw Naukowych jest przedstawienie wkładu społecznego ruchu naukowego w rozwój nauki, popularyzacji nauki, świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej od odzyskania niepodległości Polski w listopadzie 1918 r. Ważnym zagadnieniem jest ocena historyczna społecznego ruchu naukowego, jak też jego stan aktualny oraz przyszłość w systemie nauki w Polsce.

W czasie obrad Kongresu planowane jest podjęcie następujących tematów:

1. Rozwój i wkład towarzystw naukowych w kształtowanie świadomości narodowej i obywatelskiej na przestrzeni wieku.
2. Ocena wkładu towarzystw naukowych w rozwój społeczeństwa obywatelskiego.
3. Rozwój i wkład towarzystw naukowych w kształtowanie kultury polskiej.
4. Wpływ towarzystw naukowych na rozwój nauki w Polsce.
5. Wpływ towarzystw naukowych na rozwój społeczno-ekonomiczny i rozwój regionów.
6. Wpływ towarzystw naukowych na rozwój techniki i gospodarki w Polsce i w regionach.
7. Ocena wkładu towarzystw naukowych w upowszechnianie nauki w Polsce, w tym rozwój nowoczesnych form upowszechniania nauki.
8. Sytuacja prawna społecznego ruchu naukowego w Polsce.
9. System dofinansowania społecznego ruchu naukowego w Polsce ze środków przeznaczanych na naukę.

Zadaniem II Kongresu jest zwrócenie uwagi społeczeństwa, w tym rządzących, na znaczenie społecznego ruchu naukowego w rozwój społeczno-gospodarczy kraju, jak też dla wykształcenia postaw obywatelskich, bez których rozwój ten będzie niemożliwy. W Polsce występuje duża potrzeba

odbudowania zaufania do nauki. Badania wskazują, że Polacy czytają specjalistyczne pisma rzadziej (ok. 23%) niż Europejczycy (ok. 30%) i Amerykanie (ok. 43%). Z badań wynika też, że nie jesteśmy zainteresowani udziałem w konferencjach na tematy naukowe i techniczne, a w rozmowach prywatnych tylko 3,3% Polaków porusza te kwestie, podczas gdy Europejczyków – 5,3%, a Amerykanów – 7,5%. Tylko te dane wskazują na odległość dzielącą nas do krajów rozwiniętych. Jeżeli dodamy, że tylko 1,5% ankietowanych osób w Polsce przyznało się do członkostwa w towarzystwach naukowych, w Europie ten odsetek wynosi 3,4%, a w USA – 5,6%, świadczy to o ogromnych w tym obszarze zaniedbaniach występujących w naszym kraju. Towarzystwa naukowe są przykładem wartościowego społecznego zaangażowania, niezbędnego do pożądanego rozwoju kraju.

W Polsce istnieje około 320 towarzystw naukowych i stowarzyszeń naukowo-technicznych, które zrzeszają ponad 450 000 członków. Są one integralną częścią nauki polskiej, stanowią jej czwarty pion obok uczelni, branżowych instytutów badawczych i instytutów PAN. Realizują one cele związane z organizowaniem społecznego życia naukowego, prowadzeniem badań, upowszechnianiem nauki. Prowadzą placówki ważne dla dziedzictwa narodowego jak muzea, archiwa, biblioteki. Organizują konferencje, sesje, odczyty. Wydają rocznie tysiące arkuszy wydawniczych w formie czasopism, druków zwartych i okolicznościowych. Towarzystwa naukowe, tak jak „uczelnie oraz inne instytucje badawcze, realizują misję o szczególnym znaczeniu dla społeczeństwa: wnoszą kluczowy wkład w innowacyjność gospodarki, przyczyniają się do rozwoju kultury, współkształtują standardy moralne obowiązujące w życiu publicznym” (Projekt Ustawy o szkolnictwie wyższym i nauce z 2017 r.).

Organizacja II Kongresu Towarzystw Naukowych odpowiada na postulat sformułowany podczas I Kongresu Towarzystw Naukowych, który odbył się w dniach 17-18 września 2013 roku w Warszawie. Szereg wniosków zawartych w Uchwale I Kongresu nie znalazło zrozumienia i uznania u decydentów. Organizatorzy II Kongresu Towarzystw Naukowych „Rola towarzystw naukowych w Rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej” pragną ponownie zwrócić uwagę na sprawę nurtującą

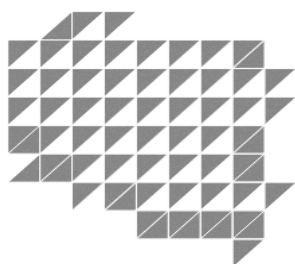
społeczny ruch naukowy, nagłośnić dorobek i rolę tego ruchu w rozwoju świadomości narodowej i rozwoju społeczno-ekonomicznego kraju i regionów.

Organizatorzy zapraszają członków towarzystw naukowych i sympatyków społecznego ruchu

naukowego do udziału w II Kongresie. Bliższe informacje znajdują się na stronie www.rtn.pan.pl.

Zgłoszenia należy składać do 30 czerwca 2018 r. na adres Rady Towarzystw Naukowych PAN (rtn@pan.pl) lub Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (sekretariat@ptpn.poznan.pl).

Zbigniew Kruszewski
Przewodniczący
Rady Towarzystw Naukowych PAN

II Kongres Towarzystw Naukowych w Polsce

Rola towarzystw naukowych w rozwoju
świadomości obywatelskiej i kulturowej

Poznań, 14-15 września 2018 r.

**BIBLIOGRAFIA MAZOWSZA PŁOCKIEGO
ZA OKRES 1 I – 31 III 2017 R.**

I. DZIAŁ OGÓLNY

Bibliografie

1. **Bibliografia** Mazowsza Płockiego za okres 1 I – 31 III 2016 r. / oprac. Justyna Bziuk, Ewa Kozłowska, Wiesława Mazurska, Iwona Typiak-Kowalska. // Notatki Płockie. – 2017, nr 1/250, s. 57-71

Czasopisma regionalne

2. **Aktualności** Teatru Płockiego / red. kolegium. – 2017, [R.10], nr styczeń-luty. – Płock: Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego, 2017. – Niereg.
3. **Auto** Kurier Płock i region: informator motoryzacyjno-reklamowy. – 2017, [R.18], nr 1(463)-3(465) – Płock: [b.w.], 2017. – Mies.
4. **Biuletyn** Informacyjny Powiatu Gostynińskiego. – 2017, [R.7], Wydanie Świąteczne Wielkanoc. – Gostynin: Powiat Gostyniński, 2017. – Niereg. – ISSN 2084-0896
5. **Biuletyn**. Kwartalnik Okręgowej Izby Lekarskiej w Płocku / red. nac. Joanna Sokółowska. – 2017, [27], nr 1(130). – Płock: OIL, 2017. – Kwart. – ISSN 1509-0051
6. **Biuletyn** Muzealny: kwartalnik Muzeum Mazowieckiego w Płocku / red. nac. Leonard Sobieraj. – 2017, [R. 12], nr 1/43. – Płock: Muzeum Mazowieckie, 2017. – Kwart. – ISSN 1734-6935
7. **Czas** Wisły: oficjalny magazyn piłkarskiej Wisły Płock. – 2017, nr 69-71. – Płock: Wisła Płock S.A., 2017. – Niereg.
8. **Echo** Gąbina: kwartalnik miasta i gminy Gąbin / red. zespół. – 2017, [R.22], nr 1. – Gąbin: UMiG, 2017. – Kwart. – ISSN 2354-0222
9. **eWyszogrod.pl** Extra: Czerwińsk, Bodzanów, Bulkowo, Mała Wieś, Młodziszyn, Radzanowo, Wyszogród, Zakroczym / red. nac. Paweł Kłobukowski. – 2017, [R.4], nr 1(30)-3(32). – Wyszogród: Boruta Motors P. Kłobukowski, 2017. – Niereg.
10. **Extra** Sierpc: Sierpc, Gozdowo, Mochowo, Rościszewo, Szczutowo, Zawidz / red. nac. Anna Matuszewska. – 2017, [R.2], nr 2-7. – Sierpc: Słowem namalowane Anna Matuszewska, 2017. – Dwutyg. – ISSN 2544-0829
11. **Gazeta** Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica / red. nac. Kamila Bielińska. – 2017, [R.24], nr 45. – Płock: SWPW, 2017. – Półroc. – ISSN 1425-2740
12. **Gazeta** Wyborcza / red. nac. Adam Michnik. – 2017, nr 1-76. – Warszawa: Agora SA, 2017. – Dz. – ISSN 0860-908X

Zawiera dod. „Gazeta Wyborcza Płock”; red. nac. Arkadiusz Adamkowski.

13. **Głos** Słupna: Biuletyn Gminy Słupno / red. zespół. – 2017, [R.13], nr 14(49). – Słupno: UG, 2017. – Niereg.
14. **Gość** Niedzielny: tygodnik katolicki / red. nac. ks. Marek Gancarczyk. – 2017, R.94, nr 1-12. – Katowice: Wydawnictwo Kurii Metropolitalnej w Katowicach, 2017. – Tyg. – ISSN 0137-7604

Zawiera dod. „Gość Płocki”.

15. **Humanizacja** Pracy / Fundacja Humanizacja Pracy, Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku; [red. nac. Danuta Walczak-Duraj]. – 2017, nr 1(287). – [S.l.]: FHP; Płock: SWPW, 2017. – Kwart. – ISSN 1643-7446
16. **KNC** Króluj Nam Chryste: ogólnopolski miesięcznik dla ministrantów / red. nac. Michał Bondyra. – 2017, nr 1-3. – Poznań: Drukarnia i Księgarnia św. Wojciecha, 2017. – Mies. – ISSN 1732-4556

Tyt. dod.: Króluj Nam Chryste – Zawiera dod. „Pismo Duszpasterstwa Służby Liturgicznej Diecezji Płockiej”.

17. **Kurier** Sierpecki / red. nac. Sylwia Krupińska. – 2017, [R.9], nr 1-13. – Sierpc: P.H.U. Comp-Art 2017. – Tyg. – ISSN 2080-1556
18. **Lokalna** Gazeta Kutna i Regionu: plus Łęczycza, Gostynin / red. nac. Patryk Ślęzak. – 2017, [R.9], nr 392-404. – Kutno: „IMEDIA”, 2017. – Tyg. – ISSN 2080-2269
19. **Mariawita**: pismo Kościoła Starokatolickiego Mariawitów / red. Kolegium. – 2017, [R. 59], nr 1/3. – Płock: Kościół Starokatolicki Mariawitów, 2017. – Mies. – ISSN 0209-3103
20. **Mazowiecki** Rynek Pracy: Biuletyn Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Warszawie / red. nac. Wiesława Lipińska. – 2017, R.14, nr 1. – Warszawa: Wojewódzki Urząd Pracy, 2017. – Dwumies. – ISSN 2082-856X
21. **Mazowsze**: Studia Regionalne / red. nac. Adriana Barbara Cieślak. – 2017, nr 20. – Warszawa: Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, 2017. – Niereg. – ISSN 1689-4774
22. **Meritum**: Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny / red. nac. Janina Ziętek. – 2017, nr 1. – Warszawa: Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli; Ośrodek Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów, 2017. – Kwart. – ISSN 1896-2521
23. **MiastOliŻyje**: płocki miesięcznik kulturalny / oprac. Płocki Ośrodek Kultury i Sztuki i Wydział Promocji i Informacji Urzędu Miasta Płocka. – 2017, [R.6], nr 1-3 + Informator Społeczny: luty, marzec. – Płock: Urząd Miasta, 2017. – Mies.
24. **Miesięcznik** Pasterski Płocki: organ urzędowy Diecezji Płockiej / red. ks. Dariusz Malczyk. – 2017, [R. 102(112)], nr 1-13. – Płock: Kuria Diecezjalna Płocka, 2017. – Mies. – ISSN 0209-3642
25. **Moda** na Mazowsze / red. wydania Anna Somorowska. – 2017, nr 06. – Warszawa: Mazowiecka Regionalna Organizacja Turystyczna, 2017. – Niereg.

Egzemplarz bezpłatny

26. **Nasz** Gostynin: biuletyn miejski / red. nac. Maria Ziętek. – 2017, [R.6], nr 1(32). – Gostynin: Gmina Miasta Gostynina. Wydział Rozwoju Miasta, Promocji i Ochrony Zdrowia 2016. – Kwart. – ISSN 2081-4364
27. **Nasz** Płock: bezpłatny magazyn mieszkańców Płocka i Mazowsza Płockiego / red. nac. Jan Bolesław Nycek. – 2017, [R.14], nr 1(113). – Płock: Wydawnictwo MAROW – Jan Bolesław Nycek, 2017. – Niereg. – ISSN 1731-5484
28. **Notatki** Płockie: kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego / [red. nac. Wiesław Koński]. – 2017, [R.61], nr 1/250. – Płock: TNP, 2017. – Kwart. – ISSN 0029-389X
29. **Panorama** Mazowsza Płockiego: magazyn publicystyczno-społeczny / red. Jacek Dąbrowski. – 2017, [R. 2], nr 1-2(3). – Płock: Agencja Reklamowa „PAVO”, 2017. – Niereg.
31. **PetroNews** / red. nac. Agnieszka Stachurska. – 2017, [R.5], nr 1-6. – Płock: PR-image na podstawie umowy franczyzowej z Extra Media Sp. z o.o., 2017. – Dwutyg. – ISSN 2353-0863
32. **Pielęgniarstwo** w Opiece Długoterminowej=Long-Term Care Nursing: kwartalnik międzynarodowy / [red. nac. Mariola Głowacka]. – 2017, [R. 2], nr 1. – Płock: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2017. – Kwart. – ISSN 2450-8624 – Streszcz. w jęz. ang.
33. **Powiat** Płocki Dobrze Ułożony: magazyn informacyjny powiatu płockiego: Bielsk, Bodzanów, Brudzeń Duży [...]. – 2017, nr 7. – Płock: Rada i Zarząd Powiatu w Płocku, 2017. – Niereg. – ISSN 1507-6652
34. **Praca** i Rozwój: Biuletyn Miejskiego Urzędu Pracy w Płocku / red. nac. Krzysztof Buczkowski. – 2017, [R. 1], nr 1(1). – Płock: Miejski Urząd Pracy w Płocku, 2017. – Kwart. – ISBN 978-83-947239-0-3

- 35. Razem:** magazyn wewnętrzny Grupy ORLEN. – 2017, [R.4], nr 1-3. – Płock: PKN ORLEN SA, 2017. – Mies.
- 36. Rocznik** Diecezji Płockiej: spis duchowieństwa i instytucji. Stan diecezji z dnia 31 października 2016 r. / red. ks. dr Dariusz Rogowski. – 2016/2017. – Płock: Płocki Instytut Wydawniczy, 2017. – Niereg. – Tyt. dod.: [Diecezja Płocka]
- 37. Sierpecka** Fara: pismo Parafii p.w. Św. Wita, Modesta i Krescencji / red. zespół. – 2017, [R. 22], nr 1(242). – Sierpc: Parafia p.w. Św. Wita, Modesta i Krescencji, 2017. – Mies.
- 38. Słowo** Gozdowa: biuletyn Wójta i Rady Gminy / red. zespół. – 2017, [R.20], nr 1(68). – Gozdowo: Urząd Gminy, 2017. – Kwart. – ISSN 1896-172X
- 39. Spotkanie** / red. zespół. – 2017, [R.12], nr 1-3. – Rogozino: Parafia św. Faustyny Apostołki Bożego Miłosierdzia, 2016. – Mies.
- 40. Sprawozdanie** z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2016 / red. Andrzej Kansy, Maciej Wróbel. – 2016. – Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, 2017. – Roczn. – ISSN 1233-6696
- 41. Stanisławówka:** biuletyn parafialny / Red. zespół. – 2017, nr 1-13. – Płock: Parafia św. Stanisława Kostki, 2017. – Tyg.
- 42. Studia** Mazowieckie / red. nac. Janusz Szczepański. – R. 12/26(2017), nr 1. – Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor, Ciechanów: Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, 2017. – Kwart. – ISSN 1231-2797
- 43. Tygodnik** Płocki / red. nac. Tomasz Szatkowski. – 2017, [R. 45], nr 1-13. – Płock: Dziennikarsko-Wydawnicza Spółdzielnia Pracy „AKAPIT”, 2017. – Tyg. – ISSN 0208-6972
- 44. W Duchu** i Przewidzie: katolicka gazeta gostynińska / red. nac. Janina Przygocka. – 2017, [R. 24], nr 1(247). – Gostynin: Parafia św. Marcina, 2017. – Mies.
- 45. Wiadomości** Parafialne (Płock): Parafia św. Krzyża w Płocku. – 2017, [R. 5], nr 1(179)-13(191). – Płock: Parafia św. Krzyża. 2017. – Tyg.
- 47. Wieś** Mazowiecka: Miesięcznik Mazowieckiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego / red nac. Wojciech Asiński. – 2017, nr 1-3. – Warszawa: Mazowiecki Ośrodek Doradztwa Rolniczego, 2017. – Mies. – ISSN 1507-4714
- 48. Wieści** Gminne (Bielsk): pismo Urzędu Gminy Bielsk. – 2017, [R.11], nr 40(1). – Bielsk: Urząd Gminy, 2017. – Niereg.
- 49. Wieści** Muzealne: Kulturalny Magazyn Muzealny / red. zespół. – 2017, [R. 6], nr 1(11). – Sierpc: Muzeum Wsi Mazowieckiej, 2017. – Półroc. – ISSN 2299-937X
- 50. Z Serca** Polski: Pismo Samorządu Województwa Mazowieckiego / red. nac. Iwona Dybowska. – 2017, nr 1(1)-3(3). – Warszawa: Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego, 2017. – Mies. – ISSN 2543-6902
- 51. Zagraj** to Sam: przeboje w zapisie nutowym / red. nac. Janusz Wiśniewski. – 2017, [R.24], nr 1 (239). – Płock: Studio „Bis”, 2017. – Kwart. – ISSN 1231-0980

Poszczególne okręgi i miejscowości

Bielsk (gmina)

— ROZKOSZ, Józef Jerzy.: Podsumowanie 2016 roku. Plany na 2017 r. = poz. 162

Gozdowo (gmina)

— Sylwia K.: Rok inwestycji i efektywnej pracy = poz. 165
— ZUGAJ, Leszek.: Dzieje samorządu i administracji w gminie Gozdowo = poz. 170

Mochowo (gmina)

— Gminne podsumowanie = poz. 150

Płock

— BANASIAK, Joanna.: Opowieści babuni to dopiero była akademia! = poz. 55
— LEWANDOWSKA, Anna.: To wszystko dzieje się w Płocku! = poz. 100

Sierpc (powiat)

— MAT.: 25 lat Małej Ojczyzny = poz. 158

Staroźreby (gmina)

— STRADOMSKI, Józef.: Patrząc pragmatycznie, łatwo nie będzie = poz. 163

Biografie. Pamiętniki. Wspomnienia

52. FILIPOWICZ, Wojciech.: [Duchowieństwo diecezji płockiej- recenzja] / Wojciech Filipowicz. // Miesięcznik Pasterski Płocki. – 2017, nr 2, s. 128-132, il.

Zawiera rec. książki: Duchowieństwo diecezji płockiej. T. 1-5 / Michał Marian Grzybowski. – Płock, 2007-2016.

53. STOGOWSKA, Anna Maria.: Edukatorzy: wychowankowie szkoły płockiej zwanej „Małachowianką”, A pamięć o nich niech wiecznie trwa... / Anna Maria Stogowska. – Płock: FERS, P.P.-H. „Drukarnia” Sierpc, 2016. – 194 s.: il.; 23 cm. – Bibliogr. s. 183-194.- ISBN 978-83-944483-6-3

Askanas, Kazimierz

54. GROCHOWSKA-IWAŃSKA, Krystyna.: Dwa i pół wieku rodziny Askanasów w Płocku: Stefan Kazimierz Askanas. Cz.4 / Krystyna Grochowska-Iwańska, Agnieszka Wojciechowska. // Notatki Płockie. – 2017, nr 1/250, s. 19-23, il. – Streszcz. w jęz. ang.

Działalność społeczna i literacka Kazimierza Askanasa.

Banasiak, Joanna

55. BANASIAK, Joanna.: Opowieści babuni to dopiero była akademia!: Akademia Opowieści / Joanna Banasiak. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 70, dod. Magazyn Płocki, s. 6, il. Opowieść J. Banasiak, dyrektorki Książnicy Płockiej, o swojej babci Stasi i rodzinie – konkurs „Akademia Opowieści” Gazety Wyborczej i dodatku „Duży Format” na temat: najważniejszy człowiek w moim życiu.

Bednarski, Dariusz

— SOBCZAK, Mariusz.: Złoty rok Dariusza Bednarskiego = poz. 223

Białecki, Roman

— SZATKOWSKI, Tomasz.: Piloci Witold i Roman Białeccy = poz. 56

Białecki, Witold

56. SZATKOWSKI, Tomasz.: Piloci Witold i Roman Białeccy: dwóch braci z Brochocina k. Płocka rozłączyła na wieki wojna... / Tomasz Szatkowski. // Tygodnik Płocki. – 2016, nr 9, s. 15

Bieńkowski, Rafał

57. MAŁACHOWSKI, Adam.: Amputowali mi nogę, ale nie pasję do piłki nożnej / Adam Małachowski. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 76, dod. Magazyn Płocki, s. 1, 4-5, il. Rafał Bieńkowski – założyciel pierwszego w Polsce klubu amputolistów i zawodnik turnieju Amp Futbol Ekstraklasa na boisku GKS Góra k. Staroźreby.

Broniewski (rodzina)

58. ŻULIŃSKI, Leszek.: Ocalić od zapomnienia / Leszek Żuliński. // Twórczość. – R. 73(2017), nr 2, s. 134 -136

Zawiera rec. książki: 44739: wspomnienie o Marii Zarębińskiej – aktorce. – Toruń, 2016.

Broniewski, Władysław

— BERKIETA, Aleksandra.: Publicystyka zaangażowana = poz. 226

59. SZATKOWSKA, Lena.: Zakochany Broniewski: Twój aż do grobowej deski rycerz posępnego oblicza... / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 7, s. 10, il.

Chałaj, Michalina

— PIĘTKA, Włodzimierz.: Dzieje się pod krzyżem = poz. 258

Drapiewski, Władysław

60. MAŁECKA, Agnieszka.: Na końcu jesteśmy my / Agnieszka Małeczka. // Gość Niedzielny. – 2017, nr 3, dod. Gość Płocki, nr 3/413, s. IV-V, il.

Sakralne malarstwo ścienne Władysława Drapiewskiego w Płocku.

Dubielak, Władysław

61. Obchody Narodowego Dnia Pamięci Żołnierzy Wyklętych / oprac. W. Olszewski. // Echo Gąbina. – 2017, nr 1, s. 50-51, il. Uroczystości upamiętniające Żołnierzy Wyklętych w Dobrzykowie.

Goleniewska-Szelągowska, Dorota

— SZATKOWSKA, Lena.: W plenerze są inne kolory = poz. 241

Golińska, Aleksandra

62. ORŁOWSKA, Milena.: Dentystka Ola na Czarnym Łądzie / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 64, dod. Magazyn Płocki, s. 1, 4-5, il.

Aleksandra Golińska z Płocka w Kamerunie.

Górnicki (rodzina)

63. ORŁOWSKA, Milena.: Potomek Górnickich drapie chmury / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 34, dod. Magazyn Płocki, s. 6, il.

Krzysztof Górnicki, autor projektu warszawskiego wieżowca – Varso Tower.

Kamińska, Stefania

64. WANECKI, Jarosław.: Ostatnia wizyta / Jarosław Waneczki. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 40, dod. Magazyn Płocki, s. 7, il. – (Terapia zastępcza)

Sprawa uprowadzenia doktor Stefanii Kamińskiej z Płocka przez Iwana Ślezko vel Zygmunta Bielaję w 1970 r.

Zawiera rec. książki: Ostatnia wizyta / Jacek Ostrowski. – Warszawa, 2017.

Kowalska, Aleksandra

— KOWALSKA, Aleksandra.: Czasem trzeba wyjść z domu = poz. 229

Kowalski, Wiesław Józef

65. PIĘTKA, Włodzimierz.: Najświętszy dzień dla Płocka / Włodzimierz Piętko. // Gość Niedzielny. – 2017, nr 7, dod. Gość Płocki, nr 7/417, s. VI-VII, il.

Wiesław Józef Kowalski – dokumentalista świadectw objawień św. Faustyny.

Lewandowski, Waldemar

— KOBUSZEWSKA-CIEŚLAK, Marta.: Notatki z Teatru = poz. 251

Lewczuk, Monika

66. LEWCZUK, Monika.: Monika podbija świat / Monika Lewczuk; rozm. przepr. Ewelina Stefańska. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 40, dod. Magazyn Płocki, s. 2, il.

Rozmowa z piosenkarką z Płocka - M. Lewczuk.

Libera, Piotr

67. LIBERA, Piotr (1951-).: Byłem lektorem Benedykta XVI / Piotr Libera; rozm. przepr. Michał Bondyra. // KNC Króluj Nam Chryste. – 2017, nr 1, s. 21-23, il.

Maćkowiak, Agnieszka

— ORŁOWSKA, Milena.: Noś głowę dumnie, wysoko: jesteś Racówną! = poz. 76

Marszałek, Andrzej

68. KOWALSKI, Rafał.: Szacun dla „Bibana”: Akademia Opowieści / Rafał Kowalski, Mariusz Piotrowski. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 46, dod. Magazyn Płocki, s. 1, 6-7, il.

Andrzej Marszałek – bramkarz drużyny piłki ręcznej Wisła Płock. Zawiera rec. książki: Szacun. Andrzej Marszałek / Mariusz Piotrowski, Rafał Kowalski. – Płock, 2017.

69. MAŁACHOWSKI, Adam.: Andrzej Marszałek – typ niepokorny / Adam Małachowski. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 52, dod. Magazyn Płocki, s. 3, il.

Promocja książki „Szacun. Andrzej Marszałek” Mariusza Piotrowskiego i Rafała Kowalskiego i spotkanie z bohaterem książki w Książnicy Płockiej.

70. PIOTROWSKI, Mariusz.: Szacun: Andrzej Marszałek / Mariusz Piotrowski, Rafał Kowalski. – Płock: Książnica Płocka, 2017. – 109 s.: il., 21 cm. – ISBN 978-83-88028-87-8

Andrzej Marszałek

Mazowiecki, Tadeusz

71. Architekt wolnej Polski: świat wartości i idei Tadeusza Mazowieckiego / redakcja Aleksander Hall. – Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak; Rzeszów: Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, 2017. – 333, [2] s., [8] s. tabl.: il.; 22 cm. – Bibliogr. prac T. Mazowieckiego s. 321-322. – Indeks. - ISBN 978-83-240-4581-5 (Znak)

Mierzyński, Witold

72. MOKROWIECKI, Marek.: Płock pożegnał Mistrza: zmarł Witold Mierzyński (1932-2017), wieloletni aktor Teatru Dramatycznego / Marek Mokrowiecki. // Nasz Płock. – 2017, nr 1(113), s. 4, il.

Mieszkowicz, Paweł

— MIESZKOWICZ, Paweł.: Paweł Mieszkowicz = poz. 214

Mikuła, Michał

73. MAŁACHOWSKI, Adam.: Możemy mieć płockiego Agassiego / Adam Małachowski. // Gazeta Wyborcza. – 2017 nr 16, dod. Magazyn Płocki, s. 12, il.

Tenisista Michał Mikuła.

Navone, Luigi

— LISZEWSKA, Ewa.: Pułkownik Luigi Navone = poz. 96

Paweł Włodkowic

74. BOGUĆKA, Agnieszka.: Nie należy czynić zła, by wynikało dobro / Oprac. Agnieszka Bogucka. // Z Serca Polski. – 2017, nr 3(3), s. 2-3, il.

Paweł Włodkowic z Brudzenia, rektor Akademii Krakowskiej, mediator w sporze z państwem krzyżackim na soborze w Konstancji.

Pysiak, Janusz

75. **PACEWSKA, Barbara.**: List pożegnalny: z żałobnej karty / Barbara Pacewska. // Notatki Płockie. – 2017, nr 1/250, s. 55-56, il.

Rac (rodzina)

76. **ORŁOWSKA, Milena.**: Noś głowę dumnie, wysoko: jesteś Racówną! / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 58, dod. Magazyn Płocki, s. 1, 4-5, il.

Rycharski, Daniel

77. **ORŁOWSKA, Milena.**: Paszport „Polityki” dla Daniela / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2017, nr 9, s. 6, il.

Daniel Rycharski – artysta malarz z Kurówka k. Sierpca.

Stańczak, Monika

— STAŃCZAK, Monika.: Wychowana w bibliotece = poz. 264

Szelągowski, Eugeniusz

— SZATKOWSKA, Lena.: W plenerze są inne kolory = poz. 241

Szweykowski, Anzelm Wojciech

78. **GRZYBOWSKI, Michał Marian (1937-)**.: Ks. Anzelm Wojciech Szweykowski 1773-1838 / Michał Marian Grzybowski. – Płock: P.P.-H. „Drukarnia”, 2017. – 66 s., il.; 23 cm. – ISBN 978-83-62081-89-9

Publikacje ks. Anzelma Wojciecha Szweykowskiego s. 65-66.

Turalski, Mariusz

— TURALSKI, Mariusz.: Hala sportowa to nasze wielkie marzenie = poz. 167

Tuszyński, Felix

— TUSZYŃSKI, Felix.: Felix Tuszyński = poz. 243

Wiśniewska, Maria

— MAT.: Strażniczka ksiąg = poz. 262

Witek, Maria

79. **LISZEWSKA, Ewa.**: Maria Wittek spod Gostynina: pierwsza w historii Wojska Polskiego kobieta generał / Ewa Liszewska, Bogumił Liszewski. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 3, s. 25, il.

Zawiera czarno-białą fotografię Marii Wittek z okresu międzywojennego.

Wojda (rodzina)

80. **WOJDA, Wojciech.**: Każdy może być Pistolem: Akademia Opowieści / Wojda Wojciech; notowała Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 22, dod. Magazyn Płocki, s. 2, il.

Opowieść W. Wojdy, lidera zespołu Farben Lehre, o swojej rodzinie - konkurs „Akademia Opowieści” Gazety Wyborczej i dodatku „Duży Format” na temat: najważniejszy człowiek w moim życiu.

Zielińska, Grażyna

81. **LEWANDOWSKA, Anna.**: Ja, taka mała Buba, i ten wielki, wspaniały Hanuszkiewicz!: Akademia Opowieści / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 28, dod. Magazyn Płocki, s. 1, 4-5, il.

To był wizjoner, mistrz

Konkurs „Akademia Opowieści” Gazety Wyborczej i dodatku „Duży Format” na temat: najważniejszy człowiek w moim życiu. Wspomnienia aktorki Grażyny Zielińskiej o pracy z Adamem Hanuszkiewiczem.

Zimińska-Sygietyńska, Mira

82. **SZATKOWSKA, Lena.**: Fioletu i różu nigdy za dużo: 26 stycznia mija 20. rocznica śmierci Miry Zimińskiej-Sygietyńskiej / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 4, s. 17, il.

II. ŚRODOWISKO GEOGRAFICZNE

Hydrologia. Meteorologia. Klimatologia

— 1047 km w 60 dni wzdłuż Wisły = poz. 88

Roślinność. Zwierzęta

83. **STEFAŃSKA, Ewelina.**: Piękności i bestie: mieszkańcy podwodnego świata / Ewelina Stefańska. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2017, nr 4, s. 4-5, il.

Ekspozycje zwierząt i roślin wodnych w nowych akwariach w płockim ZOO.

Ochrona środowiska. Ekologia

— KALKOWSKI, Dariusz.: Podsumowanie roku 2016 przez wójta Gminy Gozdowo = poz. 155

84. **NOWAK, Bartosz.**: Policjanci mogli zginąć na służbie?!: komenda pod lupą prokuratury / Bartosz Nowak. // Lokalna Gazeta Kutna i Regionu. – 2017, nr 401, s. 1, 15, il.

Śledztwo prowadzone przez prokuraturę w związku z wyciekami trujących substancji w Gostyninie, wskutek którego został uszkodzony funkcjonariusz policji.

— NOWAK, Bartosz.: Skażona woda w kranach? = poz. 124

— Sylwia K.: Rok inwestycji i efektywnej pracy = poz. 165

— ZAKRZEWSKA, Dorota.: Wydział Środowiska i Rozwoju Obszarów Wiejskich = poz. 169

Geografia. Krajoznawstwo. Turystyka

85. **KLIMEK, Paweł.**: Rowerem po Mazowszu Płockim / tekst i zdjęcia: Paweł Klimek; Samorząd Województwa Mazowieckiego. – Płock: Płocka Lokalna Organizacja Turystyczna, [2017]. – 55 s.: fot. kolor.; 21 cm. + mapa tras rowerowych: skala 1:135 000. – (Mazowsze, Serce Polski)

— **Moda** na Mazowsze = poz. 25

86. **ORŁOWSKA, Milena.**: Tajemnica szklanych okrągłaków / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 16, dod. Magazyn Płocki, s. 4-5, il.

87. **Rowerem** po Mazowszu Płockim. // **Moda** na Mazowsze. – 2017, nr 06, s. 22-25, il.

Zawiera rec. książki: Rowerem po Mazowszu Płockim / Paweł Klimek. – Płock, [2017].

88. **1047** km w 60 dni wzdłuż Wisły: spotkanie z podróżnikiem Maciejem Boińskim / oprac. W. Olszewski, fot. M. Szymajda. // Echo Gąbina. – 2017, nr 1, s. 53, il.

89. **2,9** mln zł. na bezpieczeństwo i turystykę w powiecie płockim. // Powiat Płocki Dobrze Ułożony. – 2017, nr 7, s. 26, il.

Środki unijne przeznaczone na promowanie lokalnych walorów turystycznych i zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańcom powiatu płockiego.

III. LUDNOŚĆ

Demografia. Migracje

90. **LEWANDOWSKA, Anna.**: Smutna starówka, my coraz starsi: skąd i dokąd uciekają płocczanie / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 22, dod. Magazyn Płocki, s. 4-5, il.

IV. HISTORIA

Nauki pomocnicze: archiwistyka, numizmatyka, heraldyka

— BARWICKA-MAKULA, Aleksandra.: Poczet władczyń Polski = poz. 94

— DELESTOWICZ, Norbert.: Zbigniew, książę Polski = poz. 95
91. (LESZ).: Osiągnięcia i plany plockiego Archiwum: w 100-lecie sądownictwa polskiego (1917-2017) / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 7, s. 16, il.

Imprezy zrealizowane przez plockie Archiwum w 2016 roku oraz planowane na 2017 rok.

— WEBER, Michał.: Aparat fotograficzny – towarzysz pracy = poz. 206

Archeologia

92. (JAC).: Trafi do Muzeum Żydów: znaleziono Talmud Babiloński pod obwodnicą Płocka / (jac). // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 4, s. 3, il.

Historia miejscowości. Historiografia

Płock

— GRZYBOWSKI, Michał Marian.: Ks. Anzelm Wojciech Szwejkowski 1773-1838 = poz. 78

— SZCZEPAŃSKI, Janusz.: [Nekropolie Płocka do końca XX wieku- recenzja] = poz. 125

Słupno (okręg)

— DRZEWICKI, Piotr.: Krzyże i kapliczki = poz. 253

Srebrna

— Pałacyk Srebrna jeszcze piękniejszy = poz. 237

Mazowsze

93. SOKOŁOWSKI, Dariusz.: Miasta zdegradowane w południowej części województwa mazowieckiego / Dariusz Sokółowski. // Notatki Płockie. – 2017, nr 1/250, s. 33-42, il. – Bibliogr. – Streszcz. w jęz. ang.

Opracowania według okresów

Historia do 1795 r.

94. BARWICKA-MAKULA, Aleksandra.: Poczet władczyń Polski / pod redakcją Bożeny Czwojdrak; [autorzy: Aleksandra Barwicka-Makula, Bożena Czwojdrak, Tomasz Graff, Andrzej Marzec, Piotr Rabiej, Aleksandra Skrzypietz; projekt, opracowanie graficzne, wybór zdjęć i ilustracji: Mariusz Dyduch]. – Kraków: Wydawnictwo M, 2017. – 383, [1] s. : il. ; 33 cm. – ISBN 978-83-8043-140-9

— BOGUĆKA, Agnieszka.: Nie należy czynić zła, by wynikało dobro = poz. 74

95. DELESTOWICZ, Norbert (1990-).: Zbigniew, książę Polski / Norbert Delestowicz. – Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, cop. 2017. – 243, [5] s.: il.; 21 cm. – (Seria Poczet Władców: najciekawsze biografie) – Bibliogr. s. 225-[244]. – ISBN 978-83-7976-591-1

Historia 1795-1918 r.

96. LISZEWSKA, Ewa.: Pułkownik Luigi Navone: powstanie styczniowe w północnych powiatach Ziemi Płockiej / Ewa Liszewska, Bogumił Liszewski. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 2, s. 16, il.

97. Społeczeństwo Mazowsza wobec wydarzeń I wojny światowej / pod redakcją Adama Koseskiego, Janusza Szczepańskiego; Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora. Wydział Historyczny. Ośrodek Badań nad Dziejami Mazowsza. – Pułtusk: Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora; [Warszawa]: Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, 2017. – 317 s.: il.; 24 cm. Drugie miejsce wyd. wg siedziby wydawcy. – Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej 7 listopada 2016 w Pułtusku. – Bibliogr. s. 277-293. Indeksy. - ISBN 978-83-7549-281-1

98. WALUŚ, Konrad Jan.: Płocki pieniądz zastępczy pierwszych dni wojny 1914 roku. Część 1. / Jan Konrad Waluś. // Grosz. – 2017, nr 148, s. 7-13, il.

Bony żywnościowe emitowane przez Komitet Obywatelski Miasta Płocka.

Historia 1918-1939 r.

— STEFAŃSKA, Ewelina.: Tajemnica tryptyku = poz. 240

Historia 1939-1945 r.

— (lesz.): Sprawiedliwy z Płocka = poz. 209

99. ROBAK, Waldemar.: Ostatnie godziny plockiej nocy terro-ru / Waldemar Robak. // PetroNews. – 2017, nr 1, s. 10, il. Hitlerowskie egzekucje w Płocku w styczniu 1945 r.

Historia 1944-1989 r.

— **Obchody** Narodowego Dnia Pamięci Żołnierzy Wyklętych = poz. 61

V. ETNOGRAFIA

Zagadnienia ogólne

— **Buraczane** powidła = poz. 112

Sztuka ludowa

— DRZEWICKI, Piotr.: Krzyże i kapliczki = poz. 253

Obyczaje. Obrzędy

— JEZERSKA-CHALICKA, Agnieszka.: Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu = poz. 211

VI. ZAGADNIENIA GOSPODARCZE

Prace ogólne. Planowanie. Przedsiębiorstwo. Biznes

100. LEWANDOWSKA, Anna.: To wszystko dzieje się w Płocku! / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 76, dod. Made in Płock, s. 2-3, il.

Płockie firmy.

— NOWAKOWSKI, Andrzej.: Prezydent dotrzymuje słowa i wyborczych obietnic = poz. 161

Statystyka

101. JG.: Wyszogród i Drobin daleko: poziom życia a statystyka / JG. // Kurier Sierpecki. – 2017, nr 2, s. 5, il.

Dot. analizy poziomu życia w miastach woj. mazowieckiego. Sierpc najwyżej w podregionie plockim.

— Jol.: Mazowsze Płockie w liczbach = poz. 147

Budownictwo. Inwestycje

— **Gminne** podsumowanie = poz. 150

— **Inwestycje** = poz. 153

102. Jaki był rok 2016: Urząd Marszałkowski podsumowuje inwestycje w subregionie plockim / opr. szat. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 1, s. 11, il.

— **Kredyty** i pożyczki = poz. 157

— MATUSZEWSKI, Tomasz.: Powiat Gostyniński = poz. 159

103. Podsumowanie inwestycji zrealizowanych w 2016 r. / oprac. W. Olszewski, fot. A. Świerzyński. // Echo Gąbina. – 2017, nr 1, s. 1-8, il.

— Sylwia K.: Rok inwestycji i efektywnej pracy = poz. 165

— TEREBUS, Jacek.: Największy budżet, najważniejsze inwestycje = poz. 166

— **Zadania**, inwestycje, remonty... = poz. 168

Energetyka. Ciepłownictwo

104. AS.: Ograniczamy smog: jak uzyskać dopłatę do wymiany pieca? / AS. // PetroNews. – 2017, nr 2, s. 1, 5, il.

— GRANISZEWSKA, Magdalena.: Orlen pod napięciem = poz. 107

Przemysł chemiczny

Polski Koncern Naftowy ORLEN S.A.

— **Ballada** w urodziny Chopina = poz. 245

105. Inwestycja eliminuje emisje związków odorowych: ORLEN zbuduje hermetyczną myjnię cystern kolejowych. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 12, s. 8, il.

106. Rekordowe wyniki PKN ORLEN / Opr. (t). // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 5, s. 7, il.

107. GRANISZEWSKA, Magdalena.: Orlen pod napięciem / Magdalena Graniszewska. // Puls Biznesu. – 2017, nr 38, s. 1, 6, il.

Pomysł finansowego wsparcia przez PKN ORLEN SA fuzji Katowickiego Holdingu Węglowego z Polską Grupą Górniczą lub fuzja Orlenu z Lotosem.

108. JASIŃSKI, Wojciech.: Pobiliśmy rekord sprzedaży paliw / Wojciech Jasiński; rozm. przepr. Tomasz Furman, Krzysztof Adam Kowalczyk. // Rzeczpospolita. – 2017, nr 27, s. B12, il.

Rozmowa z prezesem PKN ORLEN SA - W. Jasińskim.

109. Najlepsze w historii wyniki ORLENU. // Razem. – 2017, nr 2, s. 1,2, il.

Wyniki finansowe za 2016 r. Podsumowanie wyników czwartego kwartału 2016 r.

110. ORŁOWSKA, Milena.: Jaka pensja dla prezesa? / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2017, nr 8, s. 7, il.

Pensja prezesa i zarządu PKN ORLEN SA w 2017 r.

Przemysł maszynowy

111. LEWANDOWSKA, Anna.: Mówisz: kombajn, myślisz: Płock: od Fabryki Sarny do Holland / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 40, dod. Magazyn Płocki, s. 1, 4-5, il.

Rzemiosło

112. Buraczane powidła: czyli wyprawa kulinarnymi śladami Olędrow. // Moda na Mazowsze. – 2017, nr 06, s. 28-29, il. Powidła z buraków cukrowych wytwarzane przez rodzinę Ciołkowskich z Przejmy w gminie Iłów.

113. ORŁOWSKA, Milena.: Szewska pasja, czyli tradycja klanu Morozowów / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 46, dod. Magazyn Płocki, s. 4-5, il.

Zakład szewski Marka i Piotra Morozowów w Płocku.

Rolnictwo

Zagadnienia ogólne

— ZAKRZEWSKA, Dorota.: Wydział Środowiska i Rozwoju Obszarów Wiejskich = poz. 169

Ogrodnictwo. Sadownictwo

115. MASTYKARZ, Magdalena.: Prezent, który rośnie wraz z obdarowanym: pomysł na biznes / Magdalena Mastykarz. // Puls Biznesu. – 2017, nr 47, s. 12, il.

Sadzonki z firmy Fructoplant Sp. z o. o. z Gąbina.

— ORŁOWSKA, Milena.: Noś głowę dumnie, wysoko: jesteś Racówną! = poz. 76

Gospodarka wodna

116. LEWANDOWSKA, Anna.: Nabrzeże doczeka się remontu / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2017, nr 2, s. 5, il.

Handel. Usługi

117. KOZIŃSKI, Jacek.: Centrum, daj sobie pomoc / Jacek Koziński; rozm. przepr. Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2017, nr 4, s. 2, il.

Rozmowa z prezesem płockiej Agencji Rewitalizacji Starówki – J. Kozińskim.

— ORŁOWSKA, Milena.: Szewska pasja, czyli tradycja klanu Morozowów = poz. 113

Gastronomia

— **Buraczane** powidła = poz. 112

Finanse. Budżet. Ubezpieczenia

— DANIELUK, Jacek.: Tegoroczny budżet Płocka to prawie 1 mld złotych = poz. 149

— JAKUBOWSKA, Maria.: Wydział Finansowy = poz. 154

— KALKOWSKI, Dariusz.: Podsumowanie roku 2016 przez wójta Gminy Gozdowo = poz. 155

118. MARCINIAK, Jola.: W Płocku jest ponad 1300 dłużników: około miliona dzieci nie otrzymuje alimentów od swoich rodziców / Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 9, s. 10

— WALUŚ, Konrad Jan.: Płocki pieniądź zastępczy pierwszych dni wojny 1914 roku = poz. 98

Komunikacja. Drogi. Transport. Łączność

119. Budowa nowych odcinków dróg gminnych w 2017 r. / oprac. W. Olszewski, fot. A. Świerzyński. // Echo Gąbina. – 2017, nr 1, s. 11, il.

120. Inwestycje w infrastrukturę drogową: [rok 2014-2017] // Powiat Płocki Dobrze Ułożony. – 2017, nr 7, s. 3-6, il.

Dot. powiatu płockiego.

— (jac.): Trafi do Muzeum Żydów = poz. 92

— MIESZKOWICZ, Paweł.: Paweł Mieszkowicz = poz. 214

121. STACHURSKA, Agnieszka.: Przywrócić Tumską płocczanom: czy to możliwe / Agnieszka Stachurska. // PetroNews. – 2017, nr 6, s. 1, 7, il.

Ulica Tumska w amatorskim filmie oraz we wspomnieniach płocczan.

122. SZAT.: 21 km dróg, szpitale w Płocku i Gostyninie: inwestycje samorządu województwa mazowieckiego / szat. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 10, s. 15

— SZATKOWSKA, Lena.: Kapelusze przed pocztą zdejmy... = poz. 215

— **Zadania**, inwestycje, remonty... = poz. 168

Gospodarka komunalna. Cmentarze. Pożarnictwo

123. (BN).: Cały Gostynin bez wody!: kolejna awaria możliwa w każdej chwili! / (bn). // Lokalna Gazeta Kutna i Regionu. – 2017, nr 398 s. 15, il.

Awaria w wyniku której mieszkańcy pozbawieni byli dostaw wody oraz konieczność poprawy stanu sieci wodno-kanalizacyjnej w Gostyninie.

124. NOWAK, Bartosz.: Skażona woda w kranach?: „nasze dzieci zaczęły chorować!” / Bartosz Nowak. // Lokalna Gazeta Kutna i Regionu. – 2017, nr 396, s. 1, 16, il.

Dot. toksycznych odpadów znalezionych przy ul. Ziękowej w Gostyninie oraz związanych z tym zachorowań dzieci.

125. SZCZEPAŃSKI, Janusz.: [Nekropolie Płocka do końca XX wieku – recenzja] / Janusz Szczepański. // Notatki Płockie. – 2017, nr 1/250, s. 52-54, il.

Zawiera rec. książki: Nekropolie Płocka do końca XX wieku / Grażyna Szumlicka-Rychlik. – Płock, 2016.

— **Zadania**, inwestycje, remonty... = poz. 168

Gospodarka mieszkaniowa

126. Coraz więcej mieszkań w Gostyninie. // Nasz Gostynin. – 2017, nr 1(32), s. 1, il.

127. LEWANDOWSKA, Anna.: Padlewskiego 6 szykuje się do startu / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 58, dod. Magazyn Płocki, s. 3, il.

Realizacja programu „Mieszkanie dla Młodych” w Płocku.

— LEWANDOWSKA, Anna. : Smutna starówka, my coraz starsi = poz. 90

128. STACHURSKA, Agnieszka.: Koszmar mieszkańców przy Żyznej: chcą odciąć im wodę za cudze długi / Agnieszka Stachurska. // PetroNews. – 2017, nr 5, s. 1, 8, il.

Nieprawidłowości w administrowaniu blokami przy ul. Żyznej w Płocku.

VII. ZAGADNIENIA POLITYCZNE I SPOŁECZNE

Zagadnienia ogólne

— **Architekt** wolnej Polski = poz. 71

129. TYBURA, Joanna.: Z Adamem Michnikiem o Polsce / Joanna Tybura. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2017, nr 62, s. 6, il. Spotkanie zorganizowane przez płocki Komitet Obrony Demokracji.

Fundusze europejskie

— **Jaki** był rok 2016 = poz. 102

— LEWANDOWSKA, Anna.: Nabrzeże doczeka się remontu = poz. 116

— **2,9** mln zł. na bezpieczeństwo i turystykę w powiecie płockim = poz. 89

Organizacje społeczne

130. KORAJCZYK-SZYPERSKA, Agnieszka.: Spotkanie z organizacjami pozarządowymi / Agnieszka Korajczyk-Szyperaska. // Biuletyn Informacyjny Powiatu Gostynińskiego. - 2017, Wydanie Świąteczne Wielkanoc, s. 6, il.

131. LEWANDOWSKA, Anna.: Dostali szansę, teraz dają ją innym : organizacje pozarządowe / Anna Lewandowska. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 16, dod. Magazyn Płocki, s. 8, il.

Spółdzielnia Socjalna „Szansa” Andrzeja Mańkowskiego z Płocka.

132. MARCINIAK, Jola.: Komu w tym roku oddamy swój 1%: w roku ubiegłym najwięcej podatników wspomogło Hospicjum Płockie / Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 9, s. 3, il.

133. PIĘTKA, Włodzimierz.: Rodzina zawsze pasuje: zmiany w Stowarzyszeniu / Włodzimierz Piętko. // Gość Niedzielny. – 2017, nr 12, dod. Gość Płocki, nr 12/422, s. IV, il.

Stowarzyszenie Rodzin Katolickich Diecezji Płockiej

— TYBURA, Joanna.: Z Adamem Michnikiem o Polsce = poz. 129

134. Wspieramy ciekawe inicjatywy mieszkańców. // Powiat Płocki Dobrze Ułożony. – 2017, nr 7, s. 21-24, il.

Organizacje społeczne i ich działalność na terenie powiatu płockiego w 2016 r.

Polityka społeczna

135. Koncert charytatywny dla ciężko chorej Julianny Ziarek / oprac. W. Olszewski. // Echo Gąbina. – 2017, nr 1, s. 21, il.

— KORAJCZYK-SZYPERSKA, Agnieszka.: Spotkanie z organizacjami pozarządowymi = poz. 130

— LEWANDOWSKA, Anna.: Dostali szansę, teraz dają ją innym = poz. 131

Praca. Bezrobocie

136. BUCZKOWSKI, Krzysztof.: Barometr Zawodów 2017 dla miasta Płocka / Krzysztof Buczkowski. // Praca i Rozwój. – 2017, nr 1(1), s. 15, il.

Jednoroczna prognoza sytuacji na rynku pracy w Płocku.

137. LEWANDOWSKA, Danuta.: Działania MUP w Płocku w zakresie wspierania lokalnej przedsiębiorczości / Danuta Lewandowska. // Praca i Rozwój. – 2017, nr 1(1), s. 17-19, il.

138. MUCHAMETCZYN, Ewa.: Prognoza dla płockiego rynku pracy na 2017 rok: raport podsumowujący badanie „Barometr zawodów” na obszarze koordynowanym przez filię Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Płocku / Ewa Muchametzyn. // Mazowiecki Rynek Pracy. – 2017, nr 1, s. 16-17, il.

139. OBREŃSKA, Nina.: Sytuacja na lokalnym rynku pracy – wielkość i struktura bezrobocia rejestrowanego w m. Płock / Nina Obrębska. // Praca i Rozwój. – 2017, nr 1(1), s. 20-22, il. — ORŁOWSKA, Milena.: Tajemnica szklanych okrągłaków = poz. 86

Opieka społeczna. Wolontariat

140. BEES.: Mamy rekord w dobroczynności!: płocczanie mają wielkie orkiestrowe serca / BeeS. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 3, s. 6, il.

141. Domy Pomocy Społecznej w powiecie płockim. // Powiat Płocki Dobrze Ułożony. – 2017, nr 7, s. 25, il.

142. (GSZ).: Mamy nowy rekord: finał WOŚP w Sierpcu / rad. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 4, s. 13, il.

143. (GSZ).: Wielkie serca dla małych i dużych: finał WOŚP na Mazowszu Płockim / (gsz). // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 4, s. 15, il.

144. Historia wolontariatu: Zespół Szkół nr 2 w Sierpcu / oprac. SK. // Kurier Sierpecki. – 2017, nr 12, s. 13, il.

Podsumowanie działalności Szkolnego Klubu Wolontariatu.

— MILEWSKI, Mirosław.: Chcemy stworzyć przyjazny kampus = poz. 182

— ORŁOWSKA, Milena.: Dentystka Ola na Czarnym Łądzie = poz. 62

— Sylwia K.: Rok inwestycji i efektywnej pracy = poz. 165

— „Świat Sztuki znad Jaru” = poz. 242

145. TYBURA, Joanna.: Wielka Orkiestra nasza, wspólna, jedyna : XXV Finał WOŚP / Joanna Tybura, Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 10, dod. Magazyn Płocki, s. 1, 4-5, il.

146. WIŚNIEWSKI, Janusz.: Zarządzanie zakładem opieki paliatywnej na przykładzie hospicjum św. Urszuli Ledóchowskiej w Płocku / Janusz Wiśniewski. // Notatki Płockie. – 2017, nr 1/250, s. 43-51, il. – Streszcz. w jęz. ang.

Socjologia

— JG.: Wyszogród i Drobin daleko = poz. 101

147. JOL.: Mazowsze Płockie w liczbach: jacy jesteśmy, gdzie mieszkamy, czy mamy pracę, czy jesteśmy bezpieczni... / Jol. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 8, s. 7, il.

— **Społeczeństwo** Mazowsza wobec wydarzeń I wojny światowej = poz. 97

— STACHURSKA, Agnieszka.: Przywrócić Tumską płocczanom = poz. 121

Uroczystości. Obchody

— **Obchody** Narodowego Dnia Pamięci Żołnierzy Wyklętych = poz. 61

— ROBAK, Waldemar.: Ostatnie godziny płockiej nocy terroru = poz. 99

148. 154. rocznica wybuchu Powstania Styczniowego / oprac. W. Olszewski, fot. A. Świerzyński. // Echo Gąbina. – 2017, nr 1, s. 48-49, il.

VIII. ZAGADNIENIA PRAWNO-ADMINISTRACYJNE

Zagadnienia administracyjne

— SOKOŁOWSKI, Dariusz.: Miasta zdegradowane w południowej części województwa mazowieckiego = poz. 93

Samorząd terytorialny

- DANIELUK, Jacek.: Przeważają pomniki Broniewskiego = poz. 233
- 149. DANIELUK, Jacek.:** Tegoroczny budżet Płocka to prawie 1 mld złotych: obwodnica, remonty ulic, nowe autobusy... / Jacek Danieluk. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 1, s. 6, il.
- Budżet Płocka na 2017 rok.
- 150. Gminne** podsumowanie / opr. M. // Extra Sierpc. – 2017, nr 4, s. 9, il.
- Samorząd gminy Mochowo - podsumowanie działalności w 2016 r. oraz plany inwestycyjne na 2017 r.
- 151. (GSZ).:** Opozycyjni radni zmienili budżet: sesja Rady Gminy w Słupnie / (gsz). // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 6, s. 15, il.
- Dot. budżetu gminy Słupno na 2017 rok.
- 152. (GSZ).:** W finałowej dziesiątce Jerzy Rozkosz: konkurs „Wójt roku 2016” / (gsz). // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 12, s. 15, il.
- Ogólnopolski konkurs „Wójt roku 2016”.
- 153. Inwestycje.** // Nasz Gostynin. – 2017, nr 1(32), s. 3-5, il.
- Dot. inwestycji planowanych na rok 2017 w mieście Gostynin.
- **Inwestycje** w infrastrukturę drogową = poz. 120
- (jac).: Trafi do Muzeum Żydów = poz. 92
- **Jaki** był rok 2016 = poz. 102
- 154. JAKUBOWSKA, Maria.:** Wydział Finansowy / Maria Jakubowska. // Powiat Płocki Dobrze Ułożony. – 2017, nr 7, s. 35, il.
- Podsumowanie pracy Wydziału Finansowego Starostwa Powiatowego w Płocku w 2016 r.
- 155. KALKOWSKI, Dariusz.:** Podsumowanie roku 2016 przez wójta Gminy Gozdowo / Dariusz Kalkowski. // Słowo Gozdowa. – 2017, nr 1(68), s. 5-16, il.
- 156. KOPER, Karolina.:** Wydział Rozwoju Gospodarczego i Promocji / Karolina Koper. // Powiat Płocki Dobrze Ułożony. – 2017, nr 7, s. 37, il.
- Podsumowanie pracy Wydziału Starostwa Powiatowego w Płocku w 2016 r.
- 157. Kredyty** i pożyczki : XXXVIII sesja Rady Gminy Mochowo / SK. // Kurier Sierpecki. – 2017, nr 34, s. 6, il.
- LEWANDOWSKA, Anna.: Nabrzeże doczeka się remontu = poz. 116
- 158. MAT.:** 25 lat Małej Ojczyzny / MAT. // Extra Sierpc. – 2017, nr 3, s. 9, il.
- 25-lecie powiatu sierpeckiego.
- 159. MATUSZEWSKI, Tomasz.:** Powiat Gostyniński: jest dużo do zrobienia / Tomasz Matuszewski. // Biuletyn Informacyjny Powiatu Gostynińskiego. – 2017, Wydanie Świąteczne Wielkanoc, s. 7, il.
- 160. Nasi** Radni. // Powiat Płocki Dobrze Ułożony. – 2017, nr 7, s. 13-20, il.
- Sylwetki radnych Rady Powiatu Płockiego kadencji 2014-2018.
- 161. NOWAKOWSKI, Andrzej.:** Prezydent dotrzymuje słowa i wyborczych obietnic / Andrzej Nowakowski; rozm. przepr. Jolanta Czudak. // Dziennik Gazeta Prawna. – 2017, nr 35, dod. Liderzy Innowacyjności, nr 50, s. 2, il.
- Rozmowa z Prezydentem Miasta Płocka - A. Nowakowskim.
- **Nowoczesna** baza przedszkolna = poz. 196
- **Nowoczesne** obiekty szkolne = poz. 183
- **Podsumowanie** inwestycji zrealizowanych w 2016 r. = poz. 103
- 162. ROZKOSZ, Józef Jerzy.:** Podsumowanie 2016 roku. Plany na 2017 r. / Józef Jerzy Rozkosz. // Wieści Gminne (Bielsk). – 2017, nr 40(1), s. 4, il.
- Dot. gminy Bielsk.
- RYŚ, Jan Jerzy.: Biuro Spraw Obronnych i Zarządzania Kryzysowego = poz. 173
- SIEMIĄTKOWSKI, Roman.: Trudne chwile przed płocką oświatą = poz. 185

- SK.: Nowy system nauczania = poz. 186
- STACHURSKA, Agnieszka.: Koszmar mieszkańców przy Żyznej = poz. 128
- 163. STRADOMSKI, Józef.:** Patrząc pragmatycznie, łatwo nie będzie / Józef Stradomski; rozm. przepr. Artur Kras, Jacek Gałuszewski. // Panorama Mazowska Płockiego. – 2017, nr 1-2(3), s. 8-9, 14, il.
- Rozmowa z Wójtem Gminy Staroźreby.
- 164. STRUZIK, Małgorzata.:** Wydział Edukacji, Kultury i Spraw Społecznych / Małgorzata Struzik. // Powiat Płocki Dobrze Ułożony. – 2017, nr 7, s. 34-35, il.
- Podsumowanie pracy Wydziału Starostwa Powiatowego w Płocku w 2016 r.
- 165. SYLWIA K.:** Rok inwestycji i efektywnej pracy: podsumowanie 2016 roku / Sylwia K. // Kurier Sierpecki. – 2017, nr 10, s. 6, il.
- Dot. Gminy Gozdowo.
- 166. TEREBUS, Jacek.:** Największy budżet, najważniejsze inwestycje / Jacek Terebus; rozm. przepr. Jan B. Nycek. // Nasz Płock. – 2017, nr 1(113), s. 3, il.
- Rozmowa z zastępcą prezydenta Płocka ds. rozwoju i inwestycji.
- 167. TURALSKI, Mariusz.:** Hala sportowa to nasze wielkie marzenie / Mariusz Turski; rozm. przepr. Red. // Kurier Sierpecki. – 2017, nr 12, s. 8, il.
- Rozmowa z radnym powiatu sierpeckiego podsumowująca jego działalność w samorządzie powiatowym IV i V kadencji.
- **Wspieramy** ciekawe inicjatywy mieszkańców = poz. 134
- 168. Zadania,** inwestycje, remonty...: podsumowanie roku 2016 – raport Głosu Słupna. // Głos Słupna. – 2017, nr 14(49), s. 4-5, il.
- 169. ZAKRZEWSKA, Dorota.:** Wydział Środowiska i Rozwoju Obszarów Wiejskich / Dorota Zakrzewska. // Powiat Płocki Dobrze Ułożony. – 2017, nr 7, s. 33, il.
- Podsumowanie pracy Wydziału Starostwa Powiatowego w Płocku w 2016 r.
- 170. ZUGAJ, Leszek.:** Dzieje samorządu i administracji w gminie Gozdowo: Gmina Gozdowo 1973-1990 (ciąg dalszy) / Leszek Zugaj. // Słowo Gozdowa. – 2017, nr 1(68), s. 51-52
- Fragment opracowania Leszka Zugaja „Dzieje samorządu i administracji w gminie Gozdowo w latach 1945-1990”.

Sądownictwo

- NOWAK, Bartosz.: Policjanci mogli zginąć na służbie?! = poz. 84

Zakład karny

- 171. SEPIOŁO, Mariusz.:** Ludzie i gady / Mariusz Sepioło. – Warszawa: Czerwone i Czarne, 2017. – 328 s.; 23 cm. – ISBN 978-83-7700-278-0
- 172. SEPIOŁO, Mariusz.:** Skazani dwa razy: przez sąd i przez więzienie / Mariusz Sepioło. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 76, dod. Magazyn Płocki, s. 6-7, il.
- Zawiera fragm. książki „Ludzie i gady” Mariusza Sepioła.

Bezpieczeństwo publiczne. Policja

- NOWAK, Bartosz.: Policjanci mogli zginąć na służbie?! = poz. 84
- 173. RYŚ, Jan Jerzy.:** Biuro Spraw Obronnych i Zarządzania Kryzysowego / Jan Jerzy Ryś. // Powiat Płocki Dobrze Ułożony. – 2017, nr 7, s. 38, il.
- Podsumowanie pracy Biura, w 2016 r.
- WANECKI, Jarosław.: Ostatnia wizyta = poz. 64
- **2,9** mln zł. na bezpieczeństwo i turystykę w powiecie płockim = poz. 89

IX. WOJSKO

- GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: Uroczystość poświęcenia cerkwi w Sierpcu w maju 1902 r. = poz. 254
- GRZYBOWSKI, Michał Marian.: Ks. Anzelm Wojciech Szweykowski 1773-1838 = poz. 78
- LISZEWSKA, Ewa.: Maria Wittek spod Gostynina = poz. 79
- SZATKOWSKI, Tomasz.: Piloci Witold i Roman Białeccczy = poz. 56

X. OCHRONA ZDROWIA

Służba zdrowia. Szpitale

- 174. BEES.:** Pacjenci postawieni pod ścianą: co dalej z chirurgią i ortopedią w szpitalu św. Trójcy / BeeS. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 13, s. 17, il.
- 175. GRODECKA, Magda.:** Dr Siemaszko: w Płocku wykonujemy amputacje piersi z rekonstrukcją / Magda Grodecka. // PetroNews. – 2017, nr 3, s. 1, 2, il.
- 176. KRYSIAK, Lucyna.:** Benefis prof. Jerzego Woya-Wojciechowskiego / Lucyna Krysiak. // Gazeta Lekarska. – 2017, nr 2, s. 22-23, il.
Benefis prof. Jerzego Woy-Wojciechowskiego przygotowany m.in. przez płockiego lekarza - J. Waneckiego.
- ORŁOWSKA, Milena.: Dentystka Ola na Czarnym Łądzie = poz. 62
- 177. REDAKCJA.:** Płocki Projekt Onkologiczny / Redakcja. // Biuletyn. Kwartalnik Okręgowej Izby Lekarskiej w Płocku. – 2017, nr 1(130), s. 4, il.
- szat.: 21 km dróg, szpitale w Płocku i Gostyninie = poz. 122
- WANECKI, Jarosław.: Ostatnia wizyta = poz. 64
- 178. WINIARSKA, Joanna.:** Szpitale w potrzasku – NFZ rozkłada ręce / Joanna Winiarska. // PetroNews. – 2017, nr 1, s. 1, 2, il.
- WIŚNIEWSKI, Janusz.: Zarządzanie zakładem opieki paliatywnej na przykładzie hospicjum św. Urszuli Ledóchowskiej w Płocku = poz. 146

Lecznictwo

- GRODECKA, Magda.: Dr Siemaszko = poz. 175

XI. NAUKA. OŚWIATA. KULTURA

Nauka

- **Studia Mazowieckie** = poz. 42
- ZYGNER, Leszek.: Ksiądz Alojzy Poszwa wobec ruchu eugenicznego w Polsce = poz. 260

Szkolnictwo wyższe

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa

- 179. PAŃSTWOWA WYŻSZA SZKOŁA ZAWODOWA W PŁOCKU.:** Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Płocku: informator: kształcenie podyplomowe. – [Płock]: [Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Płocku], [2017]. – 39 s.; 23 cm. – Na okł.: Stawiamy na jakość!

Politechnika Warszawska

- PACEWSKA, Barbara.: List pożegnalny = poz. 75

Organizacje naukowe

- **Sprawozdanie** z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2016 = poz. 40

Szkolnictwo. Oświata

- 180. GIERA, Iwona.:** Szkoła Podstawowa w Gozdowie / Iwona Giera, Iwona Pawłowska, Lidia Malinowska. // Słowo Gozdowa. – 2017, nr 1(68), s. 34-37, il.

Dot. Jasełek Bożonarodzeniowych organizowanych przez zuchy i harcerze oraz podsumowania I półrocza w tejże szkole.

- GRZYBOWSKI, Michał Marian.: Ks. Anzelm Wojciech Szweykowski 1773-1838 = poz. 78

181. JANICKI, Artur.: Gdzie marzenia stają się mądre / Artur Janicki; rozm. przepr. Włodzimierz Piętka. // Gość Niedzielny. – 2017, nr 10, dod. Gość Płocki, nr 10/420, s. V, il.

Rozmowa z Arturem Janickim - koordynatorem ds. utworzenia Zespołu Szkół Katolickich Stanislaum w Płocku.

- KALKOWSKI, Dariusz.: Podsumowanie roku 2016 przez wójta Gminy Gozdowo = poz. 155

182. MILEWSKI, Mirosław.: Chcemy stworzyć przyjazny kampus / Mirosław Milewski; rozm. przepr. Włodzimierz Piętka. // Gość Niedzielny. – 2017, nr 6, dod. Gość Płocki, nr 6/416, s. IV, il.

Plany powołania Zespołu Szkół Katolickich Stanislaum w Płocku i Katolickiego Domu Seniora w Sikorzu.

183. Nowoczesne obiekty szkolne. // MiastO!Żyje. – 2017, Informator społeczny: marzec, s. 16-24, il.

184. PIĘTKA, Włodzimierz.: Znaki misji Kościoła: reforma edukacji u nas / Włodzimierz Piętka. // Gość Niedzielny. – 2017, nr 6, dod. Gość Płocki, nr 6/416, s. III, il.

Zmiany w organizacji Szkół Katolickich w Sikorzu związane z reformą szkolnictwa w Polsce.

185. SIEMIĄTKOWSKI, Roman.: Trudne chwile przed płocką oświatą / Roman Siemiątkowski; rozm. przepr. Jacek Daniełuk. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 12, s. 7, il.

Dot. reformy szkolnictwa, m.in. likwidacji gimnazjów.

186. SK.: Nowy system nauczania: reorganizacja szkół w mieście i powiecie / SK. // Kurier Sierpecki. – 2017, nr 4, s. 5, il.

Dot. reformy oświaty w powiecie sierpeckim.

- STRUZIĆ, Małgorzata.: Wydział Edukacji, Kultury i Spraw Społecznych = poz. 164

Szkolnictwo podstawowe

- GIERA, Iwona.: Szkoła Podstawowa w Gozdowie = poz. 180
- Sylwia K.: Rok inwestycji i efektywnej pracy = poz. 165

187. SZKOŁA PODSTAWOWA Z ODDZIAŁAMI INTEGRACYJNYMI NR 23 IM. ARMII KRAJOWEJ (Płock).: AK Pamiętamy: okolicznościowa publikacja Szkoły Podstawowej z Oddziałami Integracyjnymi nr 23 im. Armii Krajowej w Płocku w 75. rocznicę utworzenia AK: Płock, 10 lutego 2017 r. / wstęp: Aldona Fijałkowska, Liliana Tomaszewska; noty biograficzne: Aldona Fijałkowska, Iwona Kowalczyk, Bożena Matłęga, Włodzimierz Mazurkiewicz, Grzegorz Szczechowicz, Ewa Wojtycka; zdjęcia Edyta Paradowska. – Płock: Towarzystwo Naukowe Płockie, 2017. – 74, [1] s.: fot. kolor.; 21 cm. + książeczka zawierająca spis pieśni: 11 s.; 21 cm. – Współwyd. z książeczką zawierającą spis pieśni. – ISBN 978-83-60348-89-5

Szkolnictwo ogólnokształcące

188. KWIATKOWSKI, Jarosław.: Struktura i zasady funkcjonowania kolegium Towarzystwa Jezusowego w Płocku / Jarosław Kwiatkowski. // Notatki Płockie. – 2017, nr 1/250, s. 3-7, il. – Streszcz. w jęz. ang.

Kolegium Towarzystwa Jezusowego w Płocku w latach 1611-1773.

- STOGOWSKA, Anna Maria.: Edukatorzy = poz. 53

189. SYLWIA K.: Gimnazjum w Sierpcu wygaszone: przegłosowano projekt uchwały / Sylwia K. // Kurier Sierpecki. – 2017, nr 7, s. 5, il.

Reforma oświaty – włączenie Gimnazjum Miejskiego do SP nr 2.

- **Zespół** Szkół im. Stanisława Staszica w Gąbinie = poz. 194

Szkolnictwo zawodowe

- **Historia** wolontariatu = poz. 144

- 190. JABŁOŃSKA, Grażyna.:** Zespół Szkół Usług i Przedsiębiorczości w Płocku – aktywna szkoła dialogu i współpracy / Grażyna Jabłońska. // Meritum. – 2017, nr 1, s. 68-74, il.
- 191. KANSY, Grażyna.:** W poszukiwaniu nowych narzędzi rozwoju szkoły zawodowej, czyli słów kilka o przygodzie Budowlanki w Płocku z programem SAS / Grażyna Kansy, Małgorzata Strzegowska. // Meritum. – 2017, nr 1, s. 75-81, il.
- Realizacja programu SAS czyli Szkoły Aktywnej w Społeczności.
- 192. Zespół Szkół im. Jana Śniadeckiego w Wyszogrodzie.** // Powiat Płocki Dobrze Ułożony. – 2017, nr 7, s. 30, il.
- 193. Zespół Szkół im. Leokadii Bergerowej w Płocku.** // Powiat Płocki Dobrze Ułożony. – 2017, nr 7, s. 31, il.
- 194. Zespół Szkół im. Stanisława Staszica w Gąbinie.** // Powiat Płocki Dobrze Ułożony. – 2017, nr 7, s. 32, il.

Przedszkola

- 195. NOWAK, Bartosz.:** Policja w przedszkolu!: dyrektorka zaatakowała dziennikarza / Bartosz Nowak. // Lokalna Gazeta Kutna i Regionu. – 2017, nr 403, s. 1, 15, il.
- Agresywne zachowanie dyrekcji Miejskiego Przedszkola nr 5 w Gostyninie.
- 196. Nowoczesna baza przedszkolna.** // MiastO!Żyje. – 2017, Informator społeczny: marzec, s. 7-15

Kultura

Zagadnienia ogólne

- BANASIAK, Joanna.: W jubileuszowym ogrodzie książek = poz. 265
- **MiastO!Żyje** = poz. 23
- STRUZIŁ, Małgorzata.: Wydział Edukacji, Kultury i Spraw Społecznych = poz. 164

Domy kultury. Kluby

- **Galeria** w MCK nosi imię Pawła Tencera = poz. 238
- 197. BLINKIEWICZ, Krzysztof.:** A jednak w Płocku można! / Krzysztof Blinkiewicz; rozm. przepr. Joanna Tybura. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 10, dod. Magazyn Płocki, s. 2, il.
- Księgarnia-kawiarnia „Czerwony Atrament” Krzysztofa Blinkiewicza w Płocku.
- 198. ORŁOWSKA, Milena.:** W prezencie dostali... atrament / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2017, nr 12, s. 6, il.
- Pierwsza rocznica działalności Księgarnia-kawiarni „Czerwony Atrament” Krzysztofa Blinkiewicza w Płocku.

Imprezy kulturalne

- (gsz).: Mamy nowy rekord = poz. 142
- (gsz).: Wielkie serca dla małych i dużych = poz. 143
- 199. IX Gąbińskie Forum Kultury :** koncert Andrzeja Tatarskiego / oprac. W. Olszewski. // Echo Gąbina. – 2017, nr 1, s. 32, il.
- JEZERSKA-CHALICKA, Agnieszka.: Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu = poz. 211
- KRYSIAK, Lucyna.: Benefis prof. Jerzego Woya-Wojciechowskiego = poz. 176
- 200. MAŁECKA, Agnieszka.:** A dopóki płynie...: Rok Wisły / Agnieszka Małecka. // Gość Niedzielny. – 2017, nr 1, dod. Gość Płocki, nr 1/411, s. V, il.
- 201. ORŁOWSKA, Milena.:** I wtedy wjeżdża przewodniczący miejskiej rady narodowej: na słońcu: Jadą goście, jadą 2 / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 52, dod. Magazyn Płocki, s. 4-5, il.
- Powtórka turnieju miast Płock-Włocławek z lat 1967-1968.
- 202. Przegląd** wydarzeń kulturalnych i sportowo-rekreacyjnych na Ziemi Gąbińskiej w 2016 r. / oprac. W. Olszewski,

fot. A. Świerzyński, W. Olszewski. // Echo Gąbina. – 2017, nr 1, s. 36-43, il.

Podsumowanie działalności kulturalnej oraz sportowo-rekreacyjnej na terenie Gąbina w roku 2016.

— PYTELEWSKA, Maria.: Charytatywny Koncert Noworoczny = poz. 247

203. Wydarzenia kulturalne 2017 / oprac. W. Olszewski, fot. A. Świerzyński. // Echo Gąbina. – 2017, nr 1, s. 26-29, il.

Najważniejsze wydarzenia kulturalne w Gąbinie w 2017 r.

Amatorskie zespoły pieśni i tańca

204. GUTOWSKA, Jolanta.: Rozmowa z choreografem Zespołu Pieśni i Tańca Ziemi Gozdowskiej – panią Jolantą Gutowską / Jolanta Gutowska; rozm. przepr. Mariola Kopka. // Słowo Gozdowa. – 2017, nr 1(68), s. 28-30, il.

205. PIEGOWSKA, Edyta.: Zespół Ludowy Grzybowianki / Edyta Piegowska. // Ślubicki Biuletyn Informacyjny. – 2017, nr 1, s. 6-7, il.

Inszenizacja wesela ślubickiego pt. „A zagrejta muzykanty marsza weselnego” na scenie Teatru Płockiego.

Muzealnictwo

— ORŁOWSKA, Milena.: Kuczka jedzie do Warszawy = poz. 236

206. WEBER, Michał.: Aparat fotograficzny – towarzysz pracy / Michał Weber; rozm. przepr. Bogumił Drogorób. // Kurier Sierpecki. – 2017, nr 9, s. 5, il.

Pracownia Dokumentacji Dziejów Miasta Sierpc. Rozmowa a dyrektorem instytucji.

Muzeum Diecezjalne

— BONDYRA, Michał.: Płockie perykopy = poz. 252

Muzeum Mazowieckie

207. KASPRZAK, Mariusz A.: Jak daleko stąd, jak blisko... , czyli graficzna podróż na dawne Kresy / Mariusz A. Kasprzak. // Biuletyn Muzealny. – 2017, nr 1/43, s. 4, il.

Wystawa „Albumy kresowe. Ziemie Wschodnie Rzeczypospolitej Obojga Narodów w grafice ze zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku”.

208. KORDALA, Tomasz.: Niecodzienne odkrycie / Tomasz Kordala. // Biuletyn Muzealny. – 2017, nr 1/43, s. 11, il.

Dot. księgi Talmudu Babilońskiego odnalezionego w 2016 roku podczas budowy obwodnicy Płocka.

209. (LESZ).: Sprawiedliwy z Płocka: Polacy ratujący Żydów od zagłady / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 13, s. 10, il.

Spotkanie z cyklu „Choćby jedno życie, choćby kromka chleba. Polacy ratujący Żydów od zagłady” w Muzeum Żydów Mazowieckich.

— LUMA, Mirosław.: Gdzie jest miejsce na ogród? = poz. 239

210. SOBIERAJ, Leonard.: Podtrzymujemy secesyjną i artdecowską famę, nie zapominamy o korzeniach / Leonard Sobieraj; rozm. przepr. Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 2, s. 8, il

Plany rozwoju Muzeum Mazowieckiego w Płocku oraz jednostek mu podległych.

Muzeum Wsi Mazowieckiej

211. JEZERSKA-CHALICKA, Agnieszka.: Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu: prawdziwa przygoda na wyciągnięcie ręki / Agnieszka Jezierska-Chalicka. // Poznaj Swój Kraj. – 2017, nr 1- 3, s. 42-43, il.

212. RUMIŃSKA, Joanna.: Uratowany dwór w Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu / Joanna Rumińska. // Poznaj Swój Kraj. – 2017, nr 1- 3, s. 16-18, il.

XVIII w. dwór rodziny Krajewskich z Uniszek Zawadzkich.

Muzeum Żydów Mazowieckich

213. KOWALSKI, Rafał.: Z harfą, klarnetem, kaszrutem / Rafał Kowalski. // Biuletyn Muzealny. – 2017, nr 1/43, s. 10, il.
Przegląd imprez w Muzeum Żydów Mazowieckich w czwartym kwartale 2016 r.

Regionalne Muzeum Poczty

214. MIESZKOWICZ, Paweł.: Paweł Mieszkowicz: namawiam was do zbierania obojętnie czego, co świadczy o naszej historii / Paweł Mieszkowicz; rozm. przepr. Joanna Winiarska. // PetroNews. – 2017, nr 4, s. 1, 3, 8, il.

Rozmowa z kolekcjonerem, miłośnikiem historii Płocka, twórcą Jarmarku Tumskiego oraz Regionalnego Muzeum Poczty.

215. SZATKOWSKA, Lena.: Kapelusze przed pocztą zdejmy...: małe muzeum z wielką historią / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 3, s. 23, il.

Prywatne Regionalne Muzeum Poczty Pawła Mieszkowicza w Płocku.

Kultura fizyczna. Sport

216. (GSZ).: Zwyciężył przełajowiec: plebiscyt „Sportowiec Ziemi Sierpeckiej 2016” / (gsz). // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 8, s. 13, il.

Rozstrzygnięcie plebiscytu na Sportowca Ziemi Sierpeckiej 2016 roku.

— KOWALSKI, Rafał.: Szacun dla „Bibana” = poz. 68

217. LEWANDOWSKA, Anna.: Taki może być stadion Wisły / Anna Lewandowska, Adam Małachowski. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2017, nr 20, s. 6, il.

218. LISTKOWSKI, Marek.: Wszystko jest w naszych rękach: piłka ręczna / Marek Listkowski; rozm. przepr. Mariusz Turalski. // Kurier Sierpecki. – 2017, nr 2, s. 15, il.

Wywiad z Markiem Listkowskim – trenerem zespołu piłki ręcznej Mazur Sierpc.

— MAŁACHOWSKI, Adam.: Amputowali mi nogę, ale nie pasję do piłki nożnej = poz. 57

— MAŁACHOWSKI, Adam.: Andrzej Marszałek – typ niepokorny = poz. 69

219. MAŁACHOWSKI, Adam.: Młodzi z Wisły walczą na mundialu / Adam Małachowski. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 10, dod. Magazyn Płocki, s. 6, il.

Zawodnicy Orlen Wisły Płock w reprezentacji Polski w piłce ręcznej na Mistrzostwach Świata we Francji.

— MAŁACHOWSKI, Adam.: Możemy mieć płockiego Agassiego = poz. 73

220. MARCINIAK, Jola.: Kto zrobił największe wrażenie na kibicach: XIV Plebiscyt na najpopularniejszych sportowców i trenerów 2016 roku / Jola Marciniak. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 6, s. 30, il.

Przedstawienie nominowanych trenerów i weteranów.

221. MAT.: Najlepsi sportowcy ziemi sierpeckiej / MAT. // Extra Sierpc. – 2017, nr 5, s. 14, il.

Wyniki plebiscytu z 2016 r.

222. NOWAKOWSKI, Andrzej.: Dokąd płynie Wisła / Andrzej Nowakowski; rozm. przepr. Adam Małachowski. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 64, dod. Magazyn Płocki, s. 2, il.

Rozmowa z prezydentem Płocka nt. Sekcji Piłki Ręcznej Wisły Płock.

— PIOTROWSKI, Mariusz.: Szacun = poz. 70

— **Przegląd** wydarzeń kulturalnych i sportowo-rekreacyjnych na Ziemi Gąbińskiej w 2016 r. = poz. 202

223. SOBCZAK, Mariusz.: Złoty rok Dariusza Bednarskiego / Mariusz Sobczak. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2017, nr 4, s. 8, il.

Złote medale w skoku wzwyż zdobyte przez płockiego lekkoatletę w 2016 r.

224. TYBURA, Joanna.: Burzliwa dyskusja o stadionie dla Wisły / Joanna Tybura. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2017, nr 26, s. 6, il.

225. Wywiad z Dariuszem Kielbasą maratończykiem z Gąbina / oprac. W. Olszewski. // Echo Gąbina. – 2017, nr 1, s. 57-59, il.

— **Zadania**, inwestycje, remonty... = poz. 168

XIII. LITERATURA PIĘKNA

Historia literatury. Krytyka literacka. Życie literackie

226. BERKIETA, Aleksandra.: Publicystyka zaangażowana / Aleksandra Berkieta. // Nowe Książki. – 2017, nr 2, s. 52-53, il.

Zawiera rec. książki: Publicystyka / Władysław Broniewski. – Warszawa, 2015.

227. Poprawianie masek: wokół pisarstwa Kazimierza Truchanowskiego / pod redakcją Zbigniewa Chlewińskiego. – Płock: Samizdat Zofii Łoś, 2017. – 295, [1] s.: il. kolor.; 25 cm. – Bibliogr. s. 292-293. - ISBN 978-83-926659-3-9

— BANASIAK, Joanna.: Opowieści babuni to dopiero była akademia! = poz. 55

— LEWANDOWSKA, Anna.: Ja, taka mała Buba, i ten wielki, wspaniały Hanuszkiewicz! = poz. 81

— **Mój świat** = poz. 228

— WOJDA, Wojciech.: Każdy może być Pistolsem = poz. 80

— ŻYLINSKI, Leszek.: Ocalić od zapomnienia = poz. 58

Poezja

228. Mój świat: prace nagrodzone i wyróżnione w X edycji konkursu literackiego dla dzieci i młodzieży: Młodzi Sierpeccy Twórcy Literatury / redakcja, słowo wstępu i przygotowanie tomu: Magdalena Staniszevska. – Sierpc: Miejska Biblioteka Publiczna im. Zofii Nałkowskiej, 2017. – 66, [1] strona 15 cm. – (Biblioteka Sierpecka; nr 17)

X edycja konkursu literackiego „Młodzi Sierpeccy Twórcy Literatury”.

ISBN 978-83-936254-4-4

Proza

— BERKIETA, Aleksandra.: Publicystyka zaangażowana = poz. 226

229. KOWALSKA, Aleksandra.: Czasem trzeba wyjść z domu / Aleksandra Kowalska; rozm. przepr. Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 58, dod. Magazyn Płocki, s. 7, il.

Zawiera rec. książki: Ucieczka / Aleksandra Kowalska. – Warszawa, 2017.

230. KOWALSKA, Aleksandra (1976-).: Ucieczka / Aleksandra Kowalska. – Warszawa: Prószyński Media, 2017. – 246, [2] s.; 20 cm. – U dołu s. tyt.: Prószyński i S-ka. – ISBN 978-83-8097-039-7 :

231. LEWANDOWSKI, Radosław (1968-).: Topory i sejmitary / Radosław Lewandowski. – Warszawa: Muza, 2017. – 477, [3] s.; 24 cm. – (Wikingowie / Radosław Lewandowski; t. 3) – Nazwa wydaw. Muza w cop. – U dołu s. tyt.: Wydawnictwo Akurat. – Il. na wyklejkach. – ISBN 978-83-287-0552-4

— **Mój świat** = poz. 228

232. OSTROWSKI, Jacek (1957-).: Ostatnia wizyta / Jacek Ostrowski. – Warszawa: Wydawnictwo Od Deski do Deski, cop. 2017. – 293, [3] s.; 21 cm. – (Seria na F/Aktach) – ISBN 978-83-65157-07-2:

— SEPIOŁO, Mariusz.: Skazani dwa razy : przez sąd i przez więzienie = poz. 172

XIV. SZTUKA

Architektura. Urbanistyka

233. DANIELUK, Jacek.: Przeważają pomniki Broniewskiego:

dla większości płocczan to wręcz świętokradztwo / Jacek Danieluk. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 1, s. 3, il.

Plany rewitalizacji Placu Obrońców Warszawy.

234. DROGORÓB, Bogumił.: Z pomocą świętyni: na Drewnianym Mazowszu / Bogumił Drogorób. // Kurier Sierpecki. – 2017, nr 13, s. 8, il.

Dot. kościoła pw. św. Marcina w Zawidzu.

— KOZIŃSKI, Jacek.: Centrum, daj sobie pomoc = poz. 117

235. ORŁOWSKA, Milena.: Brama bielska: skarb z XIV wieku / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 70, dod. Magazyn Płocki, s. 4-5, il.

Projekt „Bramy Bielskiej” absolwenta Politechniki Łódzkiej – Marcina Tomaszewskiego z Płocka.

236. ORŁOWSKA, Milena.: Kuczka jedzie do Warszawy / Milena Orłowska. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2017, nr 45, s. 6, il.

Kuczka żydowska z kamienicy przy ul. Królewieckiej w Płocku.

— ORŁOWSKA, Milena.: Potomek Górniczych drapie chmury = poz. 63

237. Pałacik Srebrna jeszcze piękniejszy / Opr. (t). // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 8, s. 17, il.

— RUMIŃSKA, Joanna.: Uratowany dwór w Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu = poz. 212

Malarstwo. Sztuki plastyczne. Galerie sztuki

238. Galeria w MCK nosi imię Pawła Tencera. // Nasz Gostynin. – 2017, nr 1(32), s. 7, il.

— KASPRZAK, Mariusz A.: Jak daleko stąd, jak blisko..., czyli graficzna podróż na dawne Kresy = poz. 207

239. LUMA, Mirosław (1964-): Gdzie jest miejsce na ogród?: Mirosław Luma – malarstwo / Mirosław Luma; [tekst opracowała Magdalena Boffito]; Muzeum Mazowieckie w Płocku. – Płock: Muzeum Mazowieckie, 2017. – 8 s.: il. kolor.; 21 cm. – (Mazowsze, Serce Polski) – Z tyłu okł.: Publikacja towarzyszy wystawie malarstwa Mirosława Lumy w Muzeum Mazowieckim w Płocku „Gdzie jest miejsce na ogród?”.

— MAŁECKA, Agnieszka.: Na końcu jesteśmy my = poz. 60

— ORŁOWSKA, Milena.: Paszport „Polityki” dla Daniela = poz. 77

240. STEFAŃSKA, Ewelina.: Tajemnica tryptyku / Ewelina Stefańska. // Gazeta Wyborcza - Płock. – 2017, nr 24, s. 6, il.

Tryptyk „Obrońca Płocka 1920 r.” namalowany przez Stanisława Kaczora-Batowskiego w 1936 r.

241. SZATKOWSKA, Lena.: W plenerze są inne kolory: Dorota i Eugeniusz Szelągowski / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 4, s. 16, il.

242. „Świat Sztuki znad Jaru”: artyści z powiatu płockiego i ich wystawa w Sejmie. // eWyszogrod.pl Extra. – 2014, nr 4, s. 8, il. // Nasz Płock. – 2017, nr 1(113), s. 6, il.

Artyści z DPS w Miszowie Murowanym odznaczani tytułem „Ambasador kultury Ziemi Płockiej” przez postać Piotra Zgorzelskiego podczas wystawy swoich prac w Domu Poselskim w Warszawie.

243. TUSZYŃSKI, Felix (1922-2016).: Felix Tuszyński: Antypody modernizmu – wystawa rysunku i malarstwa 14.12.2016 – 15.01.2017 / ilustracje Felix Tuszyński. – Płock: Płocka Galeria Sztuki, 2016. – 66, [1] s.: il. kolor.; 28 cm. – ISBN 978-83-61256-82-3

Rzemiosło artystyczne. Sztuka stosowana

244. KNAPIŃSKI, Ryszard.: Podróż do Nowogrodu Wielkiego – refleksje oraz jej następstwa / Ryszard Knapieński. // Notatki Płockie. – 2017, nr 1/250, s. 24- 32 – Streszcz. w jęz. ang. Szczegóły wizyty w Nowogrodzie Wielkim dot. „Drzwi Płockich”.

— ORŁOWSKA, Milena.: Brama bielska : skarb z XIV wieku = poz. 235

Teatr

— KOBUSZEWSKA-CIEŚLAK, Marta.: Notatki z Teatru = poz. 251

— LEWANDOWSKA, Anna.: Ja, taka mała Buba, i ten wielki, wspaniały Hanuszkiewicz! = poz. 81

— PIEGOWSKA, Edyta.: Zespół Ludowy Grzybowianki = poz. 205

Muzyka

245. Ballada w urodziny Chopina. – [Warszawa]: Narodowy Instytut Fryderyka Chopina, 2017. – 8 s.: ilustracje; 28 cm. + 1 płyta CD (45 min 2 s): digital, stereo; 12 cm. – Broszura z płytą jest dodatkiem do Rzeczypospolitej nr 50 z 2017 r. – Dokument towarzyszący zawiera informacje na temat życia kompozytora, Ballady g-moll op. 23 oraz zakupu jej rękopisu, współfinansowanego przez PKN ORLEN. – Utwór pierwszy posiada oznaczenie katalogowe NIFCCD 000 zaś pozostałe NIFCCD 211. – Utwory nagrano na fortepianach Pleyel 1847 r. oraz Steinway. – Płyta wyd. z okazji urodzin kompozytora. – Ballada g-moll op. 23 (Raul Koczalski); Ballada g-moll op. 23 (Wojciech Świata); Ballada F-dur op. 38 (Wojciech Świata); Ballada As-dur op 47; Ballada f-moll op. 52 (Wojciech Świata).

— LEWCZUK, Monika.: Monika podbija świat = poz. 66

246. MIECZYKOWSKI, Adam.: Nasze marzenie to nowa sala: Orkiestra ma już 40 lat / Adam Mieczkowski; rozm. przepr. Ewelina Stefańska. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 22, dod. Magazyn Płocki, s. 8, il.

Rozmowa z dyrektorem Płockiej Orkiestry Symfonicznej im. Witolda Lutostawskiego - A. Mieczkowskim.

247. PYTELEWSKA, Maria.: Charytatywny Koncert Noworoczny / Maria Pytelewska. // Słowo Gozdowa. – 2017, nr 1(68), s. 19-21, il.

248. STEFAŃSKA, Ewelina.: Startowali, nie mając nic: Płocka Orkiestra ma już 40 lat! / Ewelina Stefańska. // Gazeta Wyborcza. – 2017, nr 22, dod. Magazyn Płocki, s. 1, 6-7, il.

249. SZATKOWSKA, Lena.: Jubileusz wzruszeń i marzeń: 40. urodziny Płockiej Orkiestry Symfonicznej / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 5, s. 9, il.

Obchody 40-lecia Płockiej Orkiestry Symfonicznej.

250. SZATKOWSKA, Lena.: Od kameralnej do symfonicznej: 40 lat z Orkiestrą / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 6, s. 16, il.

40 lat działalności Orkiestry Symfonicznej w Płocku.

Fotografia

— KNAPIŃSKI, Ryszard.: Podróż do Nowogrodu Wielkiego – refleksje oraz jej następstwa = poz. 244

251. KOBUSZEWSKA-CIEŚLAK, Marta.: Notatki z Teatru: ani jubileuszowo, ani mitotwórczo / Marta Kobuszevska-Cieślak, Andrzej Gałuszewski. // Panorama Mazowska Płockiego. – 2017, nr 1-2(3), s. 12, il.

30-lecie pracy w płockim teatrze fotografika Waldemara Lewandowskiego.

XV. ZAGADNIENIA WYZNANIOWE

— BOGUĆKA, Agnieszka.: Nie należy czynić zła, by wynikło dobro = poz. 74

252. BONDYRA, Michał.: Płockie perykopy / Michał Bondyra. // KNC Króluj Nam Chryste. – 2017, nr 1, s. 10-12, il.

Perykopy Ewangeliczne – zabytki dwunastowiecznego piśmiennictwa.

— DROGORÓB, Bogumił.: Z pomocą świętyni = poz. 234

253. DRZEWICKI, Piotr.: Krzyże i kapliczki: przydrożne ślady historii Gminy Słupno / Piotr Drzewicki, Michał Korwin-Szymanowski, Marek Siwanowicz, Teresa Siwanowicz, Konrad Jan

Waluś, Jan Henryk Waluś, Iza Więcek; Klub Miłośników Historii i Tradycji Gminy Słupno; Gminny Ośrodek Kultury w Cekanowie. – Cekanowo: Gminny Ośrodek Kultury w Słupnie, 2017. – 147 s.: il.; 23 cm. – ISBN 978-83-947540-0-6
— FILIPOWICZ, Wojciech.: [Duchowieństwo diecezji płockiej – recenzja] = poz. 52

254. GOŁĘBIEWSKI, Grzegorz.: Uroczystość poświęcenia cerkwi w Sierpcu w maju 1902 r.: w albumie 48 Ukraińskiego Pułku Dragonów / Grzegorz Gołębiewski. // Notatki Płockie. – 2017, nr 1/250, s. 8-18 – Streszcz. w jęz. angielskim.

Zawiera czarno-białe zdjęcia cerkwi w Sierpcu oraz żołnierzy rosyjskich tam stacjonujących.

255. GRZYBOWSKI, Michał Marian.: Czas dziejowych przemian kościoła katolickiego w Polsce – 1992 rok: jubileuszowa reminiscencja historyczna / Michał Marian Grzybowski. // Miesięcznik Pastorski Płocki. – 2017, nr 3, s. 246-255, il.

Dot. m.in. podziału diecezji płockiej między łomżyńską, łowicką oraz warszawsko-praską. Zawiera tekst listu biskupa płockiego Antoniego Juliana Nowowiejskiego z 1925 r. W tyt. art. poprawiona błędna data roczna.

256. (GSZ).: Orszak Trzech Króli w Płocku: mrozu się nie przestraszyliśmy / (gsz). // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 2, s. 20, il.
— JANICKI, Artur.: Gdzie marzenia stają się mądra = poz. 181

257. LIBERA, Piotr.: Rozmowa z biskupem Piotrem Libera / Piotr Libera; rozm. przepr. Marcin Przeciszewski. // Miesięcznik Pastorski Płocki. – 2017, nr 3, s. 229-235

Dot. m.in. procedur odnośnie przestępstw seksualnych oraz ich zapobieganiu w diecezji płockiej.

— LIBERA, Piotr.: Byłem lektorem Benedykta XVI = poz. 67
— MILEWSKI, Mirosław.: Chcemy stworzyć przyjazny kampus = poz. 182

258. PIĘTKA, Włodzimierz.: Dzieje się pod krzyżem / Włodzimierz Piętka. // Gość Niedzielny. – 2017, nr 11, dod. Gość Płocki, nr 11/421, s. VI-VII, il.

Zgromadzenie sióstr Męki Pana Naszego Jezusa Chrystusa w Płocku.

— PIĘTKA, Włodzimierz.: Najświętszy dzień dla Płocka = poz. 65

259. PIĘTKA, Włodzimierz.: Razem dzień po dniu: Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan / Włodzimierz Piętka. // Gość Niedzielny. – 2017, nr 4, dod. Gość Płocki, nr 4/414, s. III, il.

— PIĘTKA, Włodzimierz.: Rodzina zawsze pasuje = poz. 133

— PIĘTKA, Włodzimierz.: Znaki misji Kościoła = poz. 184

— **Rocznik** Diecezji Płockiej = poz. 36

260. ZYGNER, Leszek.: Ksiądz Alojzy Poszwa wobec ruchu eugenicznego w Polsce / Leszek Zygnier. // Studia Mazowieckie. – R. 12/26(2017), nr 1, s. 13-[28] – Streszcz. ang., ros. – Bibliogr. s. 25-27

XVI. KSIĄŻKA I CZYTELNICTWO. BIBLIOTEKI

Biblioteki naukowe

— BONDYRA, Michał.: Płockie perykopy = poz. 252

261. SZUMLICKA-RYCHLIK, Grażyna.: Choćby dla Kopernika... /

Grażyna Szumlicka-Rychlik; rozm. przepr. Włodzimierz Piętka. // Gość Niedzielny. – 2017, nr 3, dod. Gość Płocki, nr 3/413, s. VII, il.

Biblioteka TNP im. Zielińskich.

Biblioteki publiczne

262. MAT.: Strażniczka książek / MAT. // Extra Sierpc. – 2017, nr 5, s. 13, il.

Maria Wiśniewska - były dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej w Sierpcu.

263. RED.: Rok z książką i nie tylko: Gminna Biblioteka Publiczna w Słupnie / Red. // Głos Słupna. – 2017, nr 14(49), s. 7, il. Podsumowanie działalności kulturalnej w bibliotece w 2016 r.

264. STAŃCZAK, Monika.: Wychowana w bibliotece / Monika Stańczak; rozm. przepr. Anna Matuszewska. // Extra Sierpc. – 2017, nr 6, s. 8, il.

Monika Stańczak – nowa dyrektor Miejskiej Biblioteki Publicznej w Sierpcu.

Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego

265. BANASIAK, Joanna.: W jubileuszowym ogrodzie książek / Joanna Banasiak; rozm. przepr. Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 9, s. 16, il.

266. (LESZ).: O Mirze w Książnicy Płockiej: mam taki sentyment cholerny do tego miasta... / (lesz). // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 5, s. 18, il.

Nadzwyczajna randka z Manią w 20. rocznicę śmierci Miry Ziemińskiej-Sygietyńskiej.

— MAŁACHOWSKI, Adam.: Andrzej Marszałek – typ niepokorny = poz. 69

267. MATUSIAK, Ewa Lilianna.: Nie ma Płocka bez Książnicy...: jest z nami już od 80 lat / Ewa Lilianna Matusiak. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 3, s. 5

— Szat.: Kapituła przyznała 40 nominacji, rozpoczynamy głosowanie = poz. 269

268. SZATKOWSKA, Lena.: Sprawa doktor Kamińskiej: spotkanie z autorem w Książnicy Płockiej / Lena Szatkowska. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 13, s. 1, 8, il.

Spotkanie autorskie i promocja książki Jacka Ostrowskiego pt. „Ostatnia wizyta” w Książnicy Płockiej.

Księgarstwo

— BLINKIEWICZ, Krzysztof.: A jednak w Płocku można! = poz. 197

— ORŁOWSKA, Milena.: W prezencie dostali... atrament = poz. 198

Dziennikarstwo. Czasopiśmiennictwo

— **Architekt** wolnej Polski = poz. 71

— NOWAK, Bartosz.: Policja w przedszkolu! = poz. 195

269. SZAT.: Kapituła przyznała 40 nominacji, rozpoczynamy głosowanie: „Z Tumskiego Wzgórza” – wydarzenie roku 2016 / Szat. // Tygodnik Płocki. – 2017, nr 6, s. 5, il.

Ogrody Książnicy nominowane w kategorii „Kultura”.

INDEKS OSOBOWY

- Adamkowski, Arkadiusz 12
 AS. 104
 Asiński, Wojciech 47
 Banasiak, Joanna 55, 265
 Barwicka-Makula, Aleksandra 94
 BeeS. 140, 174
 Berkietą, Aleksandra 226
 Bielińska, Kamila 11
 Blinkiewicz, Krzysztof 197
 (bn). 123
 Boffito, Magdalena 239
 Bogucka, Agnieszka 74
 Bondyra, Michał 16, 67, 252
 Buczkowski, Krzysztof 34, 136
 Bziuk, Justyna 1
 Chalicka, Agnieszka zob. Jezierska-Chalicka, Agnieszka
 Chopin, Fryderyk 245
 Cieślak, Adriana Barbara 21
 Cieślak, Marta zob. Kobuszewska-Cieślak, Marta
 Czudak, Jolanta 161
 Czwojdrak, Bożena 94
 Danieluk, Jacek 149, 185, 233
 Dąbrowski, Jacek 29
 Delestowicz, Norbert 95
 Drogorób, Bogumił 206, 234
 Drzewicki, Piotr 253
 Duraj, Danuta zob. Walczak-Duraj, Danuta
 Dybowska, Iwona 50
 Dyduch, Mariusz 94
 Fijałkowska, Aldona 187
 Filipowicz, Wojciech 52
 Furman, Tomasz 108
 Gałuszewski, Andrzej 251
 Gałuszewski, Jacek 163
 Gancarczyk, Marek 14
 Giera, Iwona 180
 Głowacka, Mariola 32
 Gołębiowski, Grzegorz 254
 Graff, Tomasz 94
 Graniszewska, Magdalena 107
 Grochowska-Iwańska, Krystyna 54
 Grodecka, Magda 175
 Grzybowski, Michał Marian 78, 255
 (gsz). 142-3, 151-2, 216, 256
 Gutowska, Jolanta 204
 Hall, Aleksander 71
 Iwańska, Krystyna zob. Grochowska-Iwańska, Krystyna
 Jabłońska, Grażyna 190
 (jac). 92
 Jakubowska, Maria 154
 Janicki, Artur 181
 Jasiński, Wojciech 108
 Jezierska-Chalicka, Agnieszka 211
 JG. 101
 Jol. 147
 Kalkowski, Dariusz 155
 Kansy, Andrzej 40
 Kansy, Grażyna 191
 Kasprzak, Mariusz A. 207
 Klimek, Paweł 85
 Kłobukowski, Paweł 9
 Knapieński, Ryszard 244
 Kobuszewska-Cieślak, Marta 251
 Koczalski, Raul 245
 Koński, Wiesław 28
 Koper, Karolina 156
 Kopka, Mariola 204
 Korajczyk-Szyperska, Agnieszka 130
 Kordala, Tomasz 208
 Korwin-Szymanowski, Michał 253
 Kowalczyk, Iwona 187
 Kowalczyk, Krzysztof Adam 108
 Kowalska, Aleksandra 229, 230
 Kowalska, Iwona zob. Typiak-Kowalska, Iwona
 Kowalski, Rafał 68, 70, 213
 Kosiński, Jacek 117
 Kozłowska, Ewa 1
 Kras, Artur 163
 Krupińska, Sylwia 17
 Krysiak, Lucyna 176
 Kwiatkowski, Jarosław 188
 (lesz). 91, 209, 266
 Lewandowska, Anna 81, 90, 100, 111, 116, 117, 127, 131, 217
 Lewandowska, Danuta 137
 Lewandowski, Radosław 231
 Lewczuk, Monik. 66
 Libera, Piotr 67, 257
 Lipińska, Wiesława 20
 Listkowski, Marek 218
 Liszewska, Ewa 79, 96
 Liszewski, Bogumił 79, 96
 Luma, Mirosław 239
 M. 150
 Makula, Aleksandra zob. Barwicka-Makula, Aleksandra
 Malczyk, Dariusz 24
 Malinowska, Lidia 180
 Małachowski, Adam 57, 69, 73, 217, 219, 222
 Małacka, Agnieszka 60, 200
 Marciniak, Jola 118, 132, 220
 Marzec, Andrzej 94
 Mastycarz, Magdalena 115
 MAT. 158, 221, 262
 Matłęga, Bożena 187
 Matusiak, Ewa Lilianna 267
 Matuszewska, Anna 10, 264
 Matuszewski, Tomasz 159
 Mazurkiewicz, Włodzimierz 187
 Mazurska, Wiesława 1
 Michnik, Adam 12
 Mieczkowski, Adam 246
 Mieszkowicz, Paweł 214
 Milewski, Mirosław 182
 Mokrowiecki, Marek 72
 Muchametczyn, Ewa 138
 Nowak, Bartosz 84, 124, 195
 Nowakowski, Andrzej 161, 222
 Nycek, Jan Bolesław 27, 166
 Obrębska, Nina 139
 Olszewski, W. 61, 88, 103, 119, 135, 148, 199, 202-3, 225
 Orłowska, Milena 62-3, 76-7, 80, 86, 110, 113, 145, 198, 201,
 229, 235-6
 Ostrowski, Jacek 232
 Pacewska, Barbara 75
 Paradowska, Edyta 187
 Pawłowska, Iwona 180
 Piegowska, Edyta 205
 Piętka, Włodzimierz 65, 133, 181-2, 184, 258-9, 261
 Piotrowski, Mariusz 68, 70
 Preciszewski, Marcin 257
 Przygocka, Janina 44

Pytelewska, Maria 247
Rabiej, Piotr 94
Red. 167, 263
Redakcja. 177
Robak, Waldemar 99
Rogowski, Dariusz 36
Rozkosz, Józef Jerzy 162
Rumińska, Joanna 212
Rychlik, Grażyna. zob. Szumlicka-Rychlik, Grażyna
Ryś, Jan Jerzy 173
Sepioło, Mariusz 171-2
Siemiątkowski, Roman 185
Siwanowicz, Marek 253
Siwanowicz, Teresa 253
SK. 144, 186
Skrzypietz, Aleksandra 94
Sobczak, Mariusz 223
Sobieraj, Leonard 6, 210
Sokołowska, Joanna 5
Sokołowski, Dariusz 93
Somorowska, Anna 25
Stachurska, Agnieszka 31, 121, 128
Staniszewska, Magdalena 228
Stańczak, Monika 264
Stefańska, Ewelina 66, 83, 240, 246, 248
Stogowska, Anna Maria 53
Stradomski, Józef 163
Struzik, Małgorzata 164
Strzegowska, Małgorzata 191
Sylwia K. 165, 189
Szat. 122, 269
Szatkowska, Lena 59, 82, 210, 215, 241, 249-50, 265, 268
Szatkowski, Tomasz 43, 56
Szczechowicz, Grzegorz 187
Szczepański, Janusz 42, 125
Szumlicka-Rychlik, Grażyna 261
Szymajda, M. 88
Szymanowski, Michał zob. Korwin-Szymanowski, Michał

Szyperska, Agnieszka zob. Korajczyk-Szyperska, Agnieszka
Ślęzak, Patryk 18
Świerzyński, A. 103, 119, 148, 202-3
Świtata, Wojciech 245
(t) 106, 237
Terebus, Jacek 166
Tomaszewska, Liliana 187
Turalski, Mariusz 167, 218
Tuszyński, Felix 243
Tybura, Joanna 129, 145, 197, 224
Typiak-Kowalska, Iwona 1
Walczak-Duraj, Danuta 15
Waluś, Jan Henryk 253
Waluś, Konrad Jan 98, 253
Wanecki, Jarosław 64
Weber, Michał 206
Więcek, Iza 253
Winiarska, Joanna 178
Wiśniewski, Janusz 51, 146
Wojciechowska, Agnieszka 54
Wojda, Wojciech 80
Wojtycka, Ewa 187
Wróbel, Maciej 40
Zakrzewska, Dorota 169
Ziętek, Janina 22
Ziętek, Maria 26
Zugaj, Leszek 170
Zygner, Leszek 260
Żuliński, Leszek 58

Opracowanie:

Ewa Kozłowska,
Wiesława Mazurska, Iwona Typiak-Kowalska

Książnica Płocka im. Władysława Broniewskiego

09-402 Płock, ul. Kościuszki 6
Tel. (024) 268 00 21 lub (024) 268 00 25
e-mail: dib@ksiaznicaplocka.pl